

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Suhm, P. F.; ved Philalethus, [i.e.: Ped. Fr. Suhm].

Titel | Title:

Skilderie af Verden

Udgivet år og sted | Publication time and place: København : Simmelkiær, 1775-76

Fysiske størrelse | Physical extent:

1-3 i 1 bd.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

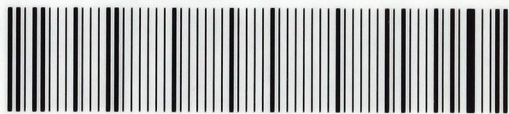
The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

30¹ - 47 - 8°

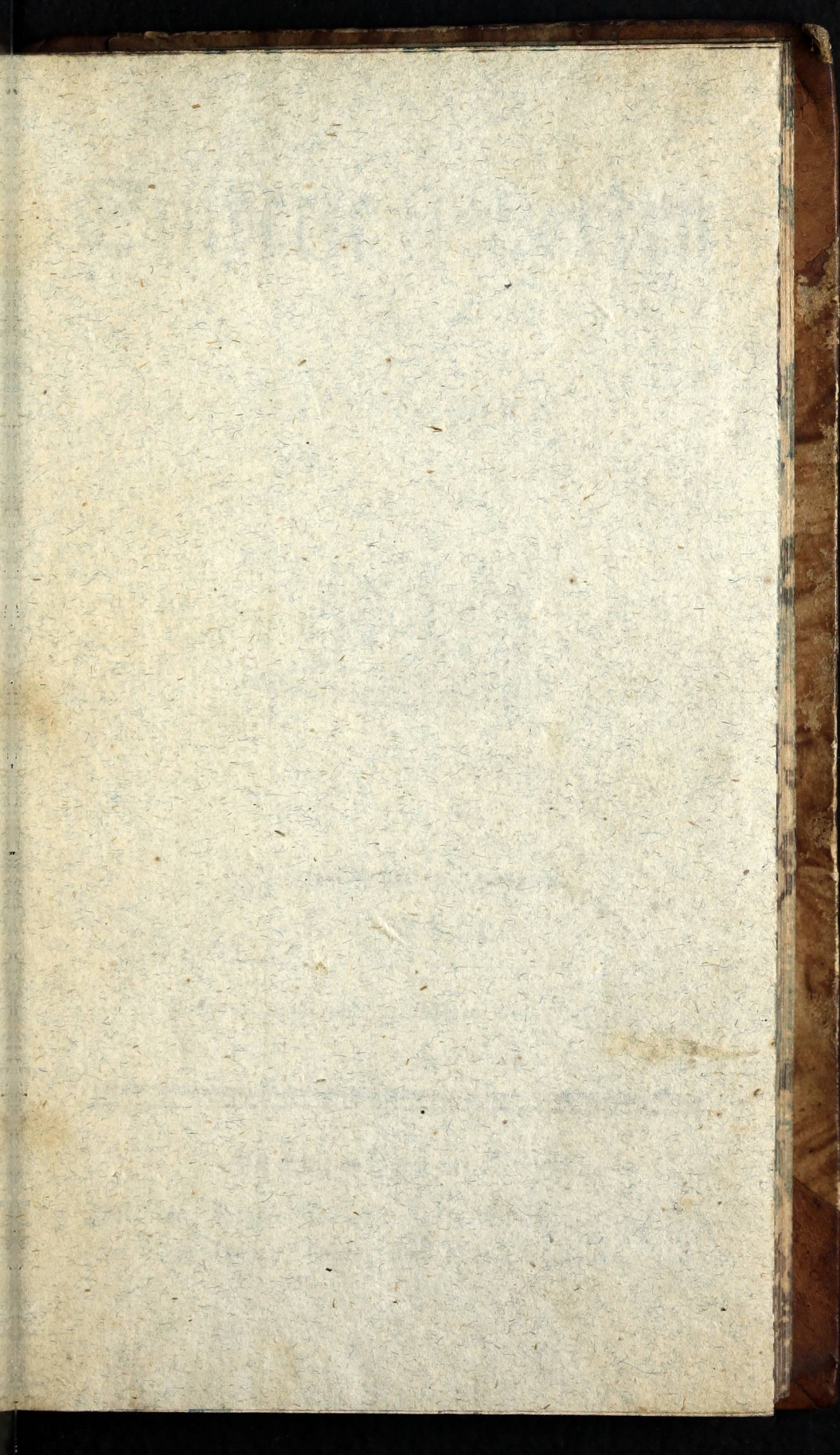
DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 30 | 8°

1 1 30 1 8 01014 1

+ BEX

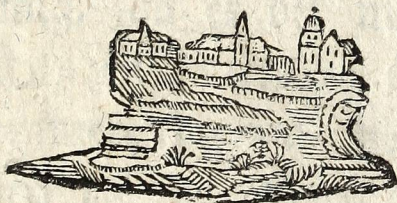

Skilderie af Verden

ved

Philalethus.

I. Hæfte.

Qui mores hominum multorum vidit & urbes.

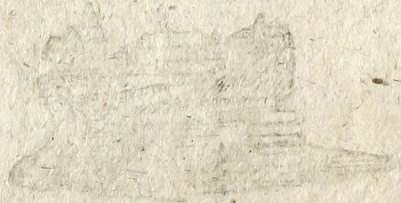

Kjøbenhavn, 1775.

Trykt og sælges hos Lauritz Christian Simonsen, boende paa Adresse-Contoiret.

Emilia

1713

LIBRARIUS

1713

Emilia

Fortale.

Hvor behagelig end dette Arbeide er for mig, saa er det mig dog umueligt at anvende mere end en liden Deel af Sommerenderpaa; hvorover ei heller mere end eet, høiest tvende, Hæfter kan aarligen komme ud heraf. En Hindring møder ogsaa, at jeg just paa den Tid haver ikkun faa Bøger ved Haanden, hvorover jeg maa skrive det meste af Hukommelsen, og siden eftersee Citationerne. Heraf finder, at Læserne ei faae saa mange Ting at vide, som de ellers kunde; men paa den anden Side vinde de maaskee i Henseende til Tydeligheden og Ordene, da mange Materialier forvirre,

højest naar man har knap Tid at bruge dem. Ei heller er det min Tanke, at udtømme alt hvad som kan siges herom; thi da vilde Arbeidet blive uendeligt, allerhøjest jeg ikke haver forhen læst de gamle Skribenter i denne Hensigt, og derfor intet optegnet af dem herom; hvorover disse Hæfter komme ikkun til at indeholde Udtog af visse gamle Skrifter og Skribenter, som Bibelen, Homerus, Herodotus, Diodorus, hvilke jeg i denne Henseende paa nye læser igiennem. Det vil vel synes for nogle, at jeg undertiden viger meget fra de bandede Veie; men hertil svares, at jeg ikke haver villet antage andet, end hvad som enten haver syntes mig at være Sandhed, eller høist rimeligst udi tvivlsomme Ting, og det uden Anseelse af Person, Sag, Hævd, eller Bedtægt.

I. Hæfte.

Fra Syndfloden til Abrahams Kald.

At affkildre Verden for Syndfloden skeer nu ikke af mig, da jeg forhen haver gjort det paa et andet Sted, hvorvel under en anden Opfkrist, nemlig i Philalethi Ironhiemiske Samlinger. Hvad Syndfloden selv angaaer, som indfaldt i det Aar 1656 efter Verdens Skabelse, da begyndte den i den anden Maaned paa den syttende Dag (1), og oversvømmede og tilredte Jorden saaledes, at Noe og de, som vare med ham i Arken, ei kunde gaae ud af den førend paa den 27 Dag i den anden Maaned i det følgende Aar 1657. (2). Siden Skriften vidner, at Arken blev staaende paa de Bierge

A 3

Ararat,

(1) I Mos. B. 7, 11.

(2) Cap. 8, 14.

Ararat, som de fleste, og maaskee ogsaa med Nette, forklare at ligge i Armenien; saa er det rimeligt, at den ei er bleven bygget meget langt derfra, maaskee i Chaldaea; thi det er klart af dens Dannelselse, at den ei har været i Stand til at drive ret langt. Endskjønt Jorden var nu blevet saa vidt tør, at Noe kunde opholde sig og boe paa den; saa maa man dog ei tænke, at den er strax blevet saa tør, som vi nu finde den at være. Nei, dermed er det gaaet temmelig langsom til; allerhelst de mange Rier, Moradser og staaende Søer, som endnu findes overalt, vel ere Levninger fra den Tid, hvoraf man kan slutte, i hvor meget større Antal og Mængde de da have været; allerhelst Skovene, som da fandtes overalt paa Jorden, have hindret, at Solen ei kunde tørre den. Thi af det Moses fortæller, at den ene Due bragte med sig til Arken et grønt Olieblad, er det klart, at Syndfloden ei saaledes haver fuldkastet Træerne, og vendt op og ned paa dem, som mange indbilde sig; men at en stor Deel ere blevne staaende, om end nogle ere

fuld:

kuldkastede. Desuden lærer Forsfarenhed os, hvor villig Jorden, helst naar den er fugtig, er til at frembringe Træer og Krat, særdeles naar den derhos ligger udyrket; hvilket sidste man nødvendig maa tilstaae at være vederfaret den største Deel af vor Klode, i det mindste i de første Aarhundrede efter Floden, naar man med Opmærksomhed vil betragte de saa Mennesker, som vare i Live strax efter den, og hvilken temmelig lang Tid der maa være medgaaet, inden de have kunnet være til nogen anseelig Mængde.

Da jeg andensteds haver viist, at Offer, som udvortes Gudstieneste, haver været indført for Floden; saa var det ei mere end billigt, at Noe og hans Slægt viiste nu efter den deres Taknemmelighed imod Gud for beviiste Redning ved noget saadant udvortes Tegn. Det finde vi og at han haver giort, og til den Ende bygt et Alter, venteligen af raae Stene; hvilket er den første gang et Alter nævnes. Dog kunne vi ei heraf med Visshed slutte, at Altene ei

Have været bekiendte for Floden, og at Ofrin-
 ger da ere skeete paa den blotte Jord; tvert-
 imod det synes langt rimeligere, at Noe, som
 da vel neppe var i Stand til at tænke paa nye
 Opdagelser, haver betient sig af et Middel,
 som var ham tilforn bekiendt. Thi jeg tvivler
 aldeles ikke paa, at jo alle de Ting, som jeg i
 de Ironhiemske Samlinger haver viist at have
 været bekiendte for Floden, jo og have været
 det for Noe og hans Børn; og at følgerigen
 Agerdyrking, Viintræers Plantelse, Huses
 Bygning, og mere saadant, ei ere paa nye bleve
 opfundne efter Floden, men tvertimod fra
 Noe og hans Børn ved Døelse, og deels
 maaffee ved Tradition, komne paa Efterkom-
 merne. Nu kan vel herimod siges, at man
 finder i Historien navngivet de, som have op-
 fundet, visse af disse Ting længe efter Floden i
 adskillige Lande, og at mange af dem, særde-
 les Agerdyrkningen, ere endnu ubekiendte hos
 mange Folk; da det dog af ovenmeldte Slut-
 ning synes at flyde, at intet saadant, helst
 de nyttigste Konster og Haandværker, kunde
 være

være ubekiendte og forglemte af og for nogen. Men, naar man forestiller sig, at Menneſkerne have efter det Babyloniske Taarns Bygning adspredet sig, og delet sig i smaa Partier, og at de derfor ei have kunnet udøve viſſe Konſter, hvortil udfordres Folkemængde; at viſſe Lande ei ere af Naturen dannede til nogle Ting, i det mindſte heel ubeqvemme; og at derfor de forſte Menneſker have der ladet fare med Iver at fortsætte viſſe dem bekiendte Ting, om de endog have giort Forsøg derpaa; og at bemeldte Ting derover ere efterhaanden blevne glemte af dem; at Menneſkerne ere af Naturen lade, og have Afſkye til Arbeide, hvilket haver forårsaget, at de ſnarere have ernæret ſig ved Jagt, Fiſkerie og Fædrift, end ved den moſſommelige Agerdyrkning; og endeligen, at Jorden i de hundrede Aar, ſom forløb imellem Syndfloden og Taarnets Bygning, er bleven ſaaledes bevoret med Skov, at det haver forårsaget dem overmaade ſtor Vanſkeliſhed og Arbeide, ſom vilde lægge ſig efter Agerdyrkning, ved Dyrkning og andet ſligt; hvortil kommer, at de

lave Stæder have da været meget mere moradsige end nu, og de høie for en stor Deel stenige, hvilket altsammen har gjort Jordens Dyrkning besværlig: Saa synes af alt dette at følge, at mange for Floden bekiendte Konster ere siden blevne forglemte af visse Folkeslag, som derfor have i senere Tider enten selv opfundet dem paa nye, eller og lært dem af Egypter, Chaldæer, og flere Folk, som havde vedligeholdt Forfædrenes Kundskaber. Chaldæa i sær, hvor Taarnet blev bygt, og hvor derfor ventelig et større Antal Mennecker er blevet tilbage, end som derfra haver begivet sig til noget andet Sted, ligger derimod under en mild Himmel, frembringer af sig selv mange Planter, og deriblant maaskee og de fleste og beste Kornslags, har en Jord, som er let at arbeide, og vandes aarligen ved sine store Floder; hvorfor det ei er at undre over, at de af Noe Afkom, som der ere blevne bosiddende, have vedligeholdt Agerdyrkningen og de andre for Syndfloden bekiendte Konster. Og da Agerdyrkningen udfordrer Folkemængde, hvilken
 jeg

jeg tilforn haver sagt at have været rimeligen større i Chaldæa, end i noget andet Land; og Agerdyrkningen tilligemed beforder Samqvem og Selskab; og de igien nødvendig vedligeholde og opfinde Konster: Saa er det heraf let at fatte, hvi Chaldæa, Armenien, og omliggende Lande, have, efter alle gamle Skribenters Vidnesbyrd, havt de første ordentlige Indretninger; og hvi alle Konster og Videnskaber have fra dem udspreddet sig til andre Folk, hvilke, saasom de for ovenmeidte Aarsager nærede sig af Jagt, Fiskerie og Fædrift, hvilke udfordre, at Folk maa boe adspredde fra hinanden, have derfor baade manglet saadanne Indretninger, og derhos været vilde og uregierlige, samt dumme og grusomme; hvilket altsammen, undtagen maa skee det sidste, med nogen Indskrænkning, er en Folge af et eensomt Liv, og af Mangel paa Kundskab og Videnskaber. Ægypten, Syrien, ere Lande, særdeles det første, af samme Besskaffenhed som Chaldæa, hvorfor vi og finde, at Konster, Videnskaber, og Selskaber, ere der meget gamle, og deres Grundvolde ventelig
med

med disse Landes første Beboere komne did, hvilke, formedelst deres Landes hypperlige Beskaffenhed, finge strax Leilighed at udøve det de vidste, og derfor ei Tid til at glemme det. Alle Historier vidne derimod, at de første Beboere af alle andre Lande, endog af Italien og Grækenland, have været omvankende og vankundige, ja næsten vilde Folk, hvilket de ei uden paa ovenmeldte Maade have kunnet blive. Hvor simple ellers endog Noe og hans Børn have været, imod vore Tider at regne, kan sees af det Moses beretter, at, da Noe gjorde Offer til Gud af alle rene Dyr og Fugle, og frembar holocausta, det er, opbrændte det Ofrede gandske og aldeles, saa at intet blev tilovers, lugtede Gud Røgen heraf, og sandt den at være behagelig; hvilket viser, at man endda ei havde gjort sig mange metaphysiske og abstracte Begreber om Gud, men forestillede sig ham næsten som et Menneske, der sandt Behag og Affkye i samme Ting, som vi. Dette Begreb, endskjønt det er urigtigt, kunde dog ei have nogen skadelig Virkning i Moralen, saa længe som
 man

man forestillede sig Gud med de beste, fuldkom-
menste og dydigste, af vore Egenskaber. Men
imidlertid gav det dog Anledning til siden at
forestille sig Guddommen under et andet Bille-
de, efterat Laster havde begyndt paa nye at tage
Overhaand, og Menneskerne at misbruge deres
Forstand til at sammenblande og formørke alle
tydelige Begreber om Dyrer og Laster, og deres
Forfskiel. Da bleve Guderne forestillede med de
samme Feil, Skrøbeligheder og Laster, som vi
ere behæstede med, og vore Forseelser skulde,
ja giorte til Dyrer, ved deres Exempler, og
tilsidst hver en Last selv giort til en Gud. Over-
alt sees ogsaa tydeligen heraf, at Bankundig-
hed og urigtigt Begreb om Guddommen, ge-
leidet af Taknemmelighed og et ærligt Hierte,
haver virkelig været den første Uarsag til Offer,
som dog Gud siden helligede ved at indrette dem
saaledes, at de bleve Forbilleder paa den til-
kommende Forsoner; en Tanke og Hensigt, som
man derimod aldeles ei kan tilskrive de første
Opfindere og Stiftere af Offer. Imellem
Jordens første Beboere, og de ældste Græker

og Hedninger, som Homerus afmaler os, findes ogsaa en forunderlig Overensstemmelse i urigtigt Begreb om Guddommen og dens Egenskaber: Thi Homeri Helte forestilles at have været af den Tanke, at deres Guder funde stor Behag i Offeres Damp og Lugt; endskjønt det skeer paa en endda langt mere grov Maade, hvilket ei er at undres over, saasom Bankundighed ved Tidens Længde stedse tiltaager hos dumme Folk (3).

Ved Leiligheden af dette Offer foreskrev ellers Gud Noe, og udi ham alle Menneſker, som samtligen stamme fra ham, et nyt Bud, og igientog tvende gamle. De sidste vare: At Gud paa nye indstiftede Egteskab, og befalede Menneſkerne at formere sig. (Endskjønt nu her ei tales udtrykkeligen om Forbindelse imellem een Mand og een Qvinde; saa er det dog venteligt, at Gud har villet have det forstaaet efter sin første Indstiftelse; og desuden er dog saa meget vist, at hverken Noe eller hans

(3) I Mos. B. 8.

hans Sønner have været Polygami, og at
følgeligen denne Skik er først paa nye noget
Tid efter Syndfloden bleven optaget.) Og der-
næst befoel Gud: At hver den, som dræbte en
anden, skulde ogsaa selv dræbes; hvilket er
gandske overeensstemmende med Naturens Lov,
og flyder af Jure Talionis. At Gud her aaben-
bare gav sin Villie tilkiende udi en ellers saa
klar Sag, er vel skeet fordi han havde fritaget
den første Morder Cain fra Dødsstraf, og det
formedelst visse særdeles Aarsager, men hvor-
af vel mange have taget Anledning til at tvivle,
om det og var Ret at aflive en Morder? og
saaledes imod Guds Hensigt gjort, ved uret
at anvende en særdeles Tildragelse, en al-
mindelig falsk Regel. Den nye Lov var denne:
At Gud tillod Menneſkerne at spise Dyrenes
Kød, dog med Forbud at æde deres Blod;
hvilket sidste Tillæg vel er skeet, for efterhaan-
den at vænne Verden til den jødiske Deconomie,
som Gud agtede engang at indføre. Men da
dette sidste Forbud ei er grundet i Naturens
Lov, men allene i denne Guds aabenbarede;
saa

saa er det klart, at det ei forbinder uden dem, for hvilke denne Aabenbaring er bekiendt; og at folgelig Hedningerne ei have forset sig ved at spise Blod, saasom denne Lov var forglemt af deres Forsædre, og Moses Skrifter, som ere skrevne længe efter, have og været ubekiendte for de fleste. Men hvorvidt denne Lov, som atter er igientaget i det nye Testamente, forbinder eller ei os Christne, som ei allene have, men endog antage, Guds aabenbarede Ord, det er en Sag, hvorudi jeg ei vil indlade mig. Men hvad angaaer Tilladelsen om at æde Kød, da kan man vel ei vise, at det er forbudt ved Naturens Lov; men dog synes noget at ligge i vor Natur, som indprenter os en Afstne derfor, at forstaae sørend vi dertil blive vant fra Barns Been af. Sundhedsregler synes og at stride mod denne Brug. Herfor er det ei urimeligt, at Gud haver her tilladt Mennefferne en Ting, som han saa, at deres Formerelse og Nødvendigheden engang vilde tvinge dem til; men som maaskee hos mange ei vilde gaae af uden en slags Uroe og

Sam-

Samvittighed, hvis han ei ved saa tydelig og ordentlig en Lov tillod dem det. Imidlertid ere mange af den Mening, at Riisdæden haver været i fuld Brug for Syndfloden (4). En deel Jødiske Rabbiner, hvilke Folk altid vide mere end hvad Skriften fortæller, paastaae, at Gud gav da Noe syv Bud, hvilke Noachiske Love ogsaa mange Christne giøre stort Bærsen af. Men da de fleste heraf ere grundede i Naturens Lov, saa er det vel klart, at de have været til for Floden, og ogsaa forbundet alle dem, som levede for den; men derimod kan heraf ei sluttes, at Gud haver givet Noe nogen særdeles Befaling herom, fornemmelig siden Moses tier, og ei melder eet eeneste Ord om saa betydelig en Sag, og han dog er den eneste Skribent, som vi i saa gamle Ting kunne lide paa (5). I Anledning af dette Offer gjorde Gud til Noe, og i ham alle Mennesker, et Løfte, at aldrig nogen almindelig Flod skulde mere forderve den hele Jord, og til et

B

Legn

(4) Allg. Welt-Hist. Theil I. §. 246.

(5) N. W. H. Theil I. §. 269.

Tegn satte han Regnbuen. Dette synes at
 stadfæste Josephi (6) Beretning, at Noe frng-
 tede for, at Gud vilde aarligen straffe Jorden
 med saadan en Flod. Intet er troligere,
 end at Menneſkerne strax efter Synndfloden ei
 have begivet sig langt fra det Stæd, hvor Ar-
 ken lod sig ned, hvilket jeg haver antaget for-
 modentligen at være skeet i det Land, som til-
 forn kaldtes Armenien, og nu kaldes Turco-
 mannien. Deres ringe Antal og saa nær
 Forvandtskab haver venteligen giort mere end
 noget andet til, at de ere blevne sammen. Hvad
 Regieringsmaaden angaaer, da, som de alle
 havde een Fader levende, nemlig Noe, lige-
 som de første Menneſker havde Adam, saa er
 det rimeligt, at den og haver været da, som i
 Begyndelsen, faderlig. Den Levemaade, som
 de have været vante til for Floden, er det og
 rimeligt, at de have søgt at fortsætte, saa vidt
 deres ringe Antal det vilde tilstæde. Altsaa
 vidner Moses, at Noe var en Nolsmand, og
 at

(6) Ant. Jud. 1. I. c. 3. §. 7.

at han plantede en Viingaard, og drak af dens
Viin, og det saa meget, at han blev drukken.
Herved igiendrives deres Mening, som have
foregivet, at Noe ikkun kystede Saften af
Druerne; thi det er bekiendt, at den kan aldrig
giøre nogen drukken. Hvorfor Noe venteligen
maa have brugt en, om ei aldeles, saa dog
nogenlunde, lignende Maade til at lave Viin
paa, som vi nu omstunder. Den Slutning,
som og nogle have villet drage heraf, at Noe
ei haver kiendt Vinens Kræfter, saasom han
var den første, der beredde Viin, da det ellers
ei er at begribe, at saa hellig en Mand skulde
saaledes forsynde sig, kan efter mine Tanker ei
holde Stik; saasom man af Skriften seer, at
de' Hellige have begaaet langt grovere Synder,
end denne var, som Noe her bedrev; og det
desuden er let at fatte, at Noe haver været saa
glad over det han saae alle de græffelige Ting
at være forbi, som fulgte med Floden, og at
Jorden endnu var i Stand til at frembringe
de samme Ting, som tilforn, at han herover
let haver kunnet i sin Glæde gaae videre end

han burde. Hvorom alting er, saa var denne hans Drukkenskab, efter Mosi Beretning, geleidet med saadanne Omstændigheder, hvoraf man kan see: først, at Noe og hans Børn ei bygte sig Huse efter Floden, men opførte ifflun Tælte, hvilke Baaninger og stemme best overeens med deres ringe Antal, og med de mere fornødne Ting, som de maatte da anvende deres Arbeid paa; for det andet, at den Blufærdighed, som strax fandtes hos Adam og Eva efter Syndefaldet, endnu vedvarede, saa at det ansaaes som ugudeligt at overtræde den, og altsaa seer man allerede i saa gamle Tider Oprindelsen til den saa kaldte Unstændighed, de Regler og den Tvang i Levemaade, som endnu herske fast paa den gandske Jord, men allermost i Orienten; og for det tredie taler Noe om Trældom, hvoraf jeg slutter, at denne Stand haver været til for Floden, thi paa nærværende Tid kunde den ei være. Naar man og betænker, at det er næsten bevist, at der have været Krige til for Floden; saa slyder heraf, at Slavestanden og maa da have været til.

til. Thi intet er rimeligere, end at Menne-
skerne have gjort dem til Trælle, som de i et
Slag efter Seierens Ret meente at have en
slags Grund til ei at skænke Livet, men uden
Naade at dræbe. Overalt indseer jeg ikke, at
Slavestanden strider aldeles imod Naturens
Ret, saaledes som den er efter Faldet; hvor-
vel jeg tilstaaer, at den er haard og skadelig,
og strider imod Friheds Almindelighed og Klog-
skab, samt hindrer Menneskets og Statens
Fuldkommenhed. Vil nogen argumentere af
Menneskets Tilstand for Faldet, og som den
var i Uskyldigheds-Standen; da vil jeg ei
twiste med ham herom, men tilstaaer ham gierne
alt hvad han forlanger; naar han igien ikkun
ei vil nægte mig, som han ei kan, at de Regler,
som passe sig paa Uskyldigheds-Standen, ei
passe sig paa vor nærværende Tilstand, og at
derfor hans Systema Juris Naturæ er ubrugelig,
og kommer os ei ved. Men paastaar nogen
derimod, at det er bedre og nyttigere, at Trældom
ei er til, end at den er, og at Exempler vise Mulig-
heden af Trældoms Affkæffelse iblant hele Folk;

da bliver Spørgsmaalet anderledes, og jeg eenig med ham. Nogen vil maaskee og indvende, at, fordi Noe taler om Trældom, derfor er det ei sagt, at denne Stand haver været til for Floden, saasom Noe taler her som en Propheete. Men jeg svarer, at Noe taler virkelig som en Propheete i Henseende til den Trældom, hvormed Chanaan, Chams Søn, og hans Afkom, skulde være Sems Afkom undergivet; men at han derfor ei haver kunnet navngive en Ting, som han ei havde Begreb om, og at Trældom derfor maa have været til, siden Noe kunde forud sige, at Chanaans Afkom skulde komme under den. Thi deres Mening haver altid kommet mig underlig for, som paastaae, at Gud endog haver indskudt Propheeterne Ordene, og den Orden som de staae i; da det derimod synes mig langt rimeligere, at han ifkun haver indskudt dem Tankerne og Meningen, overladende til dem selv Maaden, paa hvilken de vilde udtrykke dem; hvorsfor man og finder saa adskillig Skrivemaade hos de hellige Skribenter. Dog tilstaaer jeg, at
viffe

viffe Stæder i Skriften, helst Spaadommene om Christo og den yderste Dag, maa herfra undtages; allerhelst de hellige Mænd, som fremsførte dem, ofte ei selv forstode dem, i det mindste paa nogen tydelig Maade. Nogle Theologi have, ved at ville giøre det alt for vel, sat vor hellige Religion i Fare for de Bantroendes Anfald. Man bør aldrig søge at forsøge Sandhedens Kraft ved svage og ugrundede Beviser, men lade sig nøie med urnykkelige og faste, hvoraf vi have nok. Ja efter ovenmeldte Forklaring af Noe Ord havde Gud endog maattet indgiøre ham nye og ube-kiendte Ord, og det, som mere er, paa Ting, som hverken han eller noget da levende Menneske havde mindste Begreb om. Af denne Noe Spaadom sees ellers tydelig, at Gud ligesom vilde vænne Verden alt mere og mere til den sig nærmende Jødiske, ja endog til den i Tiden saa meget længer borte Christelige, Deconomie; og holder jeg for, at saa Sprog i det gamle Testamente ere af større Bøgt til at overbevise Jøderne, om de ikkun med tilbørlig Agt-

somhed vilde estertænke det, at den Christne Religion er grundet og plantet og indpodet paa Deres, og er ei andet end først den Naturlige, og siden Jødiske, Religion mere oplyst og forklaret, hvilke Forklaringer, naar de uimodsigeligen bevises at være aabenbarede af Gud, bør annammes af alle, som dem høre (7).

Nogle have af det Moses beretter, som Cham gjorde ved sin Fader Noe i hans Drukskab, villet slutte, at Hedningerne have i den Fabel om Saturno og Jove havt en bedærvet Tradition heraf. Men mig synes, at Ligheden er temmelig vidt hentet, og at den maa være større, dersom man paa den skal kunne bygge en nogenlunde historisk Rimelighed; thi ellers er Imaginationens Land saa vidtløftigt og frugtbart, at det jævnlig kunde bringe en til at antage Urigtighed for Sandhed.

Men førend jeg gaaer videre i at betragte Tildragelserne efter Gloden, vil jeg nu anføre
følg-

(7) I Mos. B. 9.

følgende Betragtninger om Verdens Tilstand for Floden, som jeg siden haver giort mig. Ingen opløst Naturkyndig tvivler paa, at jo Verden, og vor Jordklode med, er meget ældre end fra Adams Tid. Det beviser unægteligen de mange Jordlag, som ei ligge efter Tyngdens Love, og som ei kunne være komne i denne Orden, eller rettere Uorden, uden ved mange Overskullelser, ved mange Jordskælv og Jldopkastninger; hvorved mange nye Der, saavel i ældre som senere Tider, ere opkomne, saasom i Archipelago Thera, Therasia, Hiera, Aspronisi, og en ubenævnt, opkastet 1706; en af de Azoriske Der; og efter Olavii Formodning hele Island; og de nye opdagede Der i Sndsoen; og Ischia, efter Hamiltons Mening (8), hvilket, om det er rigtigt, maa være skeet i meget gamle Tider, da den under Navn af Inarime forekommer allerede hos Homerum kort efter den Trojanske Krig. Bierge ere og ved saadant blevne opkastede, saasom det nye Bierg

B 5

ved

(8) Observations on Mount Vesuvius, p. 47.

ved Puzolo Nar 1538 (9). Saadanne Jordlag vise sig ei allene paa Biergene over Blandet, men endog naar man graver meget dybt ned i Jorden paa de flette Marke, saaledes som skeet er ved Modena. Desuden bevises ogsaa denne Sandhed af Biergenes Strækninger; af Metallernes Dannelse og forunderlige Lægd; af Basalt-Stenene i Island, og paa Den Stuffa, om hvilken sidste og Pennant skriver i sin Reise til Sydøerne ved Skotland; og af ubekjendte forstenede Planter og Dyr, hvoraf nogle forekomme i Leibnitii Protogæa; thi de i Scheuchzers Herbario diluviano, og Buttneri Ruderibus Diluvii, ere maaskee ei ældre end fra Syndfloden, i det mindste findes de alle nu omstunder paa vor Jordklode. Hvad høi Alder maa ei Solfatara have, inden det er bleven jævnt med den øvrige Jord, da det gandske vist forhen haver været et ildsprudende Bierg, ligesom Vesuvius nu er. Det samme mener og Hamilton p. 50 om de Der Agnano og Averno. Pag. 68 viser han og, at den
midlere

midlere Deel af *Vetna* er fuld af *Bierge*, opkastede ved underjordisk *Jld*, som nu ere bevorede med store *Egeeskove*, og have allerede været det i de gamle *Syracusanske Tyranners Tid*; hvoraf kan sluttet, at *Vetna* Udbrud gaaer langt over al *Historie*, hvilket og bekræftes ved *Fabellæren*, hvorefter *Jupiter* skal have styrtet *Enceladum* under *Vetna*, og hans *Andepust* være *Uarsag* til *Biergets Jldspydning*. Skulde og den største Deel af *Campanien*, efter *Hamiltons* meget rigtige *Gietning* p. 91. 114 og 178, have været forhen *Søebund*, og bleven opkastet ved underjordisk *Jld*; saa maa og dette have tildraget sig i overmaade gamle *Tider*, siden de *Phlegraiske Marke*, som laae der, sættes i *Fabeltiden* (10). Alt dette gaaer langt, langt over alle *historiske Efterretninger*, og til saadan *Forandring* haver *nødvendigen* en *Tid* af mange tusinde *Ar* været *nødig*, da *Vesuvius* haver efter 1700 *Ar*s *Forløb* kun undergaaet *liden Forandring*. Da den første gang brød ud, og med *Aske* og *Lava* bedækkede den

ulyk-

(10) *Diod. Sic. l. 4.*

ulhyksalige Stad Herculanium, var allerede af historisk Efterretning, om noget Udbrud i de Egne, forglemt; og dog har man ved at grave i Herculani Levninger fundet, at den har staaet paa lutter Lava, saa og at Gaderne af den bedækkede Pompeji have været lagte med Lava. Hertil kommer Strabonis Vidnesbyrd, at den gandske Kuste bar i hans Tid Mærker af voldsomme Udbrud. Hvad ere alle Der andet, end frarevne Stykker Land, eller og Havbunde ved underjordisk Ild havede i Veiret. Vi træde paa mange gamle ødelagte Verdenes.

Og denne Sandhed bekræftes og ved Hedningernes og Folkenes ældste Traditioner. Hvad andet sigter vel Ægypternes, Chaldaernes, Phoeniciernes og Chinesernes, ældgamle Tidsregning til? Hvad andet bekræfter vel Ægypternes Udsigende hos Herodotum, at Solen haver to gange forandret sin Stand, og staaet op i Vester, som den nu gier i Øster, og ligeledes gaaet ned i Øster, ligesom nu i Vester? Thi dette kommer overeens med de
Stierne=

Stiernekyndiges Bemærkelser om Jordens umærkelige Afvigelse fra Linien. Hvad andet viser vel Ovidii og Hesiodi Beretninger om Chaos, som var til før Jorden fik denne Skikkelse? Og dette strider ei heller imod den hellige Skrift; thi den vidner udtrykkeligen, at Jord og Hav vare til, endskiønt øde og tomme, før Verden blev skabt; hvilket tydeligen viser, at ved den Mosaiske Beskrivelse over Verdens Skabelse sigtes kun til vor Jordklode, og dens skønne og viise Indretning og Forandring, fra en uformelig Klump til en behagelig Bolig for Mennesker og Dyr. Den Taage, hvormed den var omgivet, forsvandt efterhaanden, og da bleve Soel, Maane og Stierner, skabte, det er at sige, de skinnede da igien paa den efter maaskee nogle tusinde Aars Forløb. Men har Jorden, og end mere det umaalelige Verdens Rum, og alle Verdener været til længe før den Mosaiske Skabning, saa have de vist ogsaa været beboede af levende og tildeels fornuftige Skabninger. Herpaa lade Guds Egenskaber, og Tingenes egen Natur,

Natur, os ei tvivle eet Dieblif. Men hvilke disse Skabninger have været, helst de fornuftige, (thi afufornuftige, firefødde, og i sær af Skæl, findes undertiden Forsteninger, hvoraf endnu ei ere fundne levende Monstre, hvor neie end vor Jordfugle er paa nogen Tid bleven randsaget), derom kan intet nu siges, og det er Ewiggheden forbeholdet; allerhelst vor Jordfugle haver mange gange forhen efter al Anseende været deels nærmere, deels længere fra, Solen end nu, og havt gandske andre Lægder imod den. End umueligere er det at sige, om Gud haver frembragt Verden af Ewigghed, eller og skabt den i Tiden. For den første Mening stride Guds Egenfkaber; thi intet er lettere, end at forestille sig en altid handlende og virkende Gud: Men for den anden strider Materiens egen Natur, og alle levende Skabningers Avlingsmaade. Uopløselige Banskfeligheder omkringgive os, Ewiggheden kan allene hævde dem; men de tiene nu til at sætte Grændser for vore Undersøgninger, at ydmyge vor Stolthed, og at vise, at Gud eene er stor, mægtig og viis.

Men

Men ligesaa unægteligt som det er, at Verden og vor Jordkugle er uendeligen meget ældre end Adam, og har længe forhen været beboet; saa unægteligt er det og, at Jordens nærværende Forfatning, og Menneskeslægten, ei er ældre end fra Adams Tid, da Gud ved et almægtigt Bink, hvorvel ved naturlige Midler, som dog altid ere i hans Haand, og som han efter eget Behag kan forandre, bød Jorden at fremgaae af sin vilde Tilstand, og pnytede den smukt ud for den kloge Skabning, som er Middelpunkten af denne Jords Herlighed i denne Periode. Thi hvo tvivler vel paa, at den jo, efterat have undergaaet en nye Forandring, som gemeenligen kaldes *Ødelæggelse*, skal blive paa nye en Bolig enten for Mennesket allene, og maaskee Dyrene med; eller og for det og de forhen her levende Skabninger; eller ogsaa for gandske nye Skabninger, saafremt Mennesket forflyttes til andre Boliger. Men hvilken af disse Dele, er endnu mørkt; thi vor Kundskab skal vore i Ewigheden. Og derfor kan Mennesket gierne være i

Him-

Himlen; thi Himlen er overalt, hvor Mennesket lever lykkelig, og hvor Gud er og aabenbarer sig. At Jorden og den hele Udstrækning skulde blive til aldeles intet, derfor gyser min Sjæl, og derfor bær den Affkye. At Mennesket ei har været til før Adam, dertil vil jeg ikke laane Beviis af Skriften, for deres Skyld, som vrangeligen nægte dens Guddommelighed; men jeg vil bevise det af hedniske Skrifter, og Folkenes Traditioner, i det mindste, at Jordens nærværende Forsatning ei kan være over nogle faa tusinde Aar gammel.

See vi til Jordens Overflade, da finde vi den vild, og lidet dyrket, naar vi gaae to til tre tusinde Aar tilbage i Tiden, ja paa endeel Stæder ikkun nogle hundrede Aar. America var allevegne bevoret med Skov, da Euro-pæerne komme did, og saaledes er den endnu ved Amazon- og Orenoque-Floden, hvor de endda ei ret have nedsat sig. Den er og derover fuld af Moradser og stillestaaende Bande, og derfor lidet beqvem til Bolig for Mennesker, helst
for

for Fremmede, men des mere for Slanger, Padder, Crocodiler, og allehaande Vand-Insecter; Derfor er den og fuld af saftige Træer, som vore i Vandet, saasom Mangle-Træet. For kort Tid siden var vor Colonie St. Croix i saadan Tilstand, og derfor næsten ubeboelig. Paa mange Stæder i America maatte man bane sig Veimed Ore i Haanden, som Raleigh vidner; saaledes havde Parasit-Planter snoet sig om Træerne, at de stode som en tæt Væg. Dette viser ei, at America har været overmaade længe beboet. Americanernes historiske Efterretninger ginge og ikkun kort tilbage i Tiden, hvortil vel Bogstavers Mangel ogsaa har været Aarsag. Saaledes kiendte Peruvianerne deres Forfædre ikkun fra 400 Aar før Spaniernes Ankomst, og Mexicanerne ei meget over 200 Aar; omendskiont de tilstode, at der forhen havde boet vilde Folk. Saaledes ginge Apalacher ei heller meget længe tilforn over fra det faste Land i Nord-America til Derne, og bleve til Caraiber. Nu om et saarigt og frugtbart Land, som America er, og

som ligger i saa adskillige Himmelsegne, er det ikke let at troe, at dets Indvaanere skulde have blevet længe i saadan vankundig Tilstand, som Spanierne foresunde dem, hvis de meget længe havde beboet det. Jeg vil sætte tilside, at de ikke kiendte Bogstaver, at de vare uersfarne i de egentlige Videnskaber; men at de ikke kiendte Jern og Kobber, og dets Brug, er meget forunderligt; ja at Indvaanerne paa en De i Sydhavet, hvorhen Magellan kom, ei kiendte Ilden, det er endnu forunderligere. Vel sandt, at mange saadanne Ting ere opfundne ved Tilfælde; men i en uendelig Række af Aar maatte saadanne længe siden have tildraget sig; en Vind endeligen have gnedet nogle Grene sammen, og en Ildbrand derved opkommet, saafremt Ilden er opdaget paa denne Maade, efter Vitruvii Mening. Og i den gamle Verden saae det ei bedre ud. Hele Dore-Italien, det saa frugtbare Lombardie, var endnu i Polybii Tid en Engeslette, hvor Fædrift var snart den eneste Næringsvei. Hvor vilde vare ei Liguriernes Søder, efter Diodori

Siculi Beskrivelse! monne de nu værende Ge-
nuenser skulde agtes at være deres Affkom?
Gandske Endskland var begroet med Skove,
og opfyldt med Moradser; dets Indvaanere
boede under Hytter, under Tælte, paa Bogne,
og vandrede om ligesom de omstreifende Ara-
ber. De saaede aarligen paa hvert Stæd de
komme, og naar det var fortæret, og ikke mere
Foder fandtes for deres Dvæg, brøde de op,
og begave sig andensteds hen. Britannien
var omtrent i samme Tilstand. Mon Is-
land havde blevet saa seent beboet, om de nær-
liggende Landes Indvaanere havde i mange
tusinde Aar kiendt Skibsfart? og det maatte
de endeligen have giort, saafremt de i mange
tusinde Aar havde boet der; da de Lande vare
opfyldte med Skove til at bygge Skibe af; da
de Landes Indvaanere vare ved Himmelegn,
Sæder og Bane, haardsføre og forvovne; da alle
de Lande ligge ved Søen, ja nogle midt i Søen,
saa at Umueligheden paa anden Maade end til
Skibs at komme til dem, gjorde Skibsfart
nødvendig og muelig. Desuden vide vi jo

næsten Navnene paa alle dem, som have opfundet
 Konster og Videnskaber; og ingen haver levet
 over sex tusinde Aar tilbage. Vel sandt, at
 nogles Alder sættes i de fabelagtige og uhisto-
 riske Tider; men ingen af dem er dog ældre end
 sex tusinde Aar; en Sandhed, som jeg allerede
 forhen haver i de Ironhiemske Samlinger be-
 viist, og hvorpaa jeg haaber at dette hele
 Bærk skal blive et Beviis. Frugtbarheden af
 Egypten og Chaldæa er saa stor, at den ind-
 byder til Agerdyrkning; i det sidste Land og
 angrændsende vore ogsaa fast alle i den gamle
 Verden bekiendte Kornarter vilde og af sig selv,
 saa og de fleste Træfrugter. Derimod møde
 der og Vanskeligheder med Overskyllelser, som
 giøre Canaler og Jordmaalning nødvendige;
 hvi ere de saa nye hos dem, at man finder de
 fleste Opfindere af saadanne uundværlige Ting
 deres Navne optegnede, og dem at have levet
 i meget sene Tider, imod den uendelige Tid
 at regne, som disse Lande maatte have været
 beboede, saasnart man forlader Skriften, og
 overlader sig til Indbildningen? Vel sandt,

at

at Egypter, Chaldaer, Chineser, Braminer, Tangutaner, have, før den historiske Tid begynder hos dem, en lang Række af Guder og Halvguder, hvoraf hver skal have regieret længe; men hvo indseer ikke, at deels herudi stikker en mørk Beretning om en ældre og anden Forsatning af Jorden end den nu værende, og deels at de ere intet andet end astronomiske Cykler og Perioder. Indvaanerne i Siam sætte den sidste Periode, fra deres Sommonokodom, om hvilken de ikkun have nogenlunde sammenhængende og troværdige Efterretninger, omtrent paa samme Tid, som Bibelen fra Adam. Chinesernes Fohi er yngre end Adams Skabning, og alt ældre hos dem er aabenbare Fabel. Indiaernes Drama falder og ind ved den Tid. Hvad de Tangutiske Lamas sige om den sidste og endnu værende Periode, stiger ogsaa op til samme Tid. I vor Edda kaldes de første Mennesker Askr og Emble, hvor Navnene af Adam og Eva synes endog nogenlunde at være bleyne vedligeholdte. Grækere og Italiensers ældste Efterretninger ere endog yngre end Syndflo-

den; og naar de fleste Grækiske Folk paastode at være fødte af Jorden, saa var vel Hovmod deels Aarsag hertil, saa og Lyst, at ethvert vilde ansees for det ældste Folk, men derudi stikker ogsaa uden Tvivl en mørk Tradition om det første Menneskes Dannelselse af Jord. Ingen undre sig over, at de alle trække dette til deres eget Land og Folk; thi derudi er Egenkiærlighed Skyld, og desuden have de jo og alle Deel i det første Menneske, og han er ethverts Stamsfader. Menneskets Skabning, Natur, Tilbøieligheder; dets langsomme Udbredelse, og det fra Chaldaæa og Landene ved Tigris og Eufrat; Guds hele Omgang i det Aandelige med Mennesket; Guds Egenskaber; Menneskets stærke Drift til det Onde; dets Overbeviisning om hvad Ret er: alt dette tilhøbet tjener til at bevise, tilligemed det forhen anførte, at Mennesket haver kun havt een Stamsfader, ja at det er bestemt til at være bedre end det nu virkeligen er, og at det troligen ogsaa haver engang været bedre; hvormom Poeternes Digt om Guldalderen endogsaa bær

Bidne,

Vidne, der ligeledes forekommer i vor Edda. Ikke et Led af denne Kiade kan fornykkes, uden at bryde den gandske Kiade; og hvem der nægter noget heraf, maa og nægte den gandske Historie. Da nu en fast Følge af Ledder, en sikker Tidsregning, ei findes hos noget Folk, i nogen Bog, der gaaer saa langt tilbage i Tiden, som den der forekommer i første Mose Bog; og den derhos geleides der med Fortælling af saadanne Omstændigheder, som bekræftes ved alle andre Folks Historier, (dog saaledes, at de hente mere Lys af Mose, end han af dem); da deres Fortællinger ifkun indeholde nogle Glimt af Sandheden, og for Resten ere vanhældede med Fabler, som enhver sund Fornuft strax forkaster, og derhos ifkun ere Stykker og Stumper, som ei indeholde en fuldstændig Tidsfølge: Saa indseer vel enhver, hvor høit vi bør agte Mosen, og hvor høiligen vi bør takke det guddommelige Forsyn, som haver ladet ham komme uskadt til os. Og da han har levet i saa gamle Tider, været en klog og oplyst Mand, og blev en opsød ved et anseeligt Hof, og havt Omgang

med viise Mænd; saa er det ingen Under, at han haver kunnet have bedre Efterretninger, end senere Skribenter, da Tidens Længde, Fabler, og Egennyttighed, havde i meget fordunklet Sandheden. Bogstaver vare ogsaa allerede opfundne, da han skrev, og, som det synes, en rum Tid forhen. Menneskerne vare da meget omhyggelige for at bevare deres Forfædres Slægtregistre i Hukommelsen, som endnu alle østerlandiske Folk ere. De vare og meget indtagne af Viser og Sange, og over alle mærkværdige Tildragelser bleve Sange forfærdigede, og ofte ved foresaldende Leiligheder igientagne. Jo færre Videnskaber og Nødvendigheder Menneskerne endda havde, jo mere Tid havde de til saadant; og jo mindre Redskaber de havde ved Haanden at forævide sig ved, jo mere brugte de dem de havde. Derfor finder man og hos Mosen Sange anførte, som ere i en meget høi og poetisk Stil; og paa mange flere Stæder troer jeg at Indhold af Sange er anført, helst naar han viger fra sin jævne og eensfoldige Maade at fortælle paa, og bliver

Eliver mere Poet end Historieffriver. Og dette mener jeg at have Stæd i Historien om Syndefaldet. Thi ingen kan tvivle paa, at Adam og Eva have først været hellige og fornuftige, først været i en lykkelig Tilstand, men derpaa syndet, og det ved Evæ Anledning, som igien havde faaet den ved Diævelen, en ond Aand, og derover ere komne i en mindre lykkelig Tilstand. Thi alt dette er historisk, og kommer overeens med den forunderlige Blanding af Ont og Got, som enhver finder hos sig, som Poeten siger: Video meliora proboqve; deteriora seqvor. Men de andre Omstændigheder med Kundskabens og Livsens Træe, med Samtalerne med Slangen, med Skindfiortler, som Gud selv gjorde til dem, med Cherubim for Eden, ere aabenbare poetiske og figurlige, og i deres rette Forstand kan vel ingen Dødelig trænge ind; saa jeg næsten troer, at Moses selv haver ikke forstaaet dem, thi ellers havde han vel fortalt dem historisk, eller og udlagt dem, som Daniel gjer paa saa mange Stæder. Hvad Paradises Beliggenhed angaaer, da er den gandske

vist historisk, og viser en stor geographisk Kundskab hos Moses. Da Diævelen fandt saadan Glæde i at forføre vore første Forældre, saa er det Spørgsmaal, om han og hans Engle have ei været Jordklodens forrige ullyksalige Beboere, og om han ei derfor haver tilegnet sig en Ret til den, og anseet Mennesket for en uretmæssig Besidder af sin Eiendom. Hvorom alting er, saa er det vist, at det poetiske Sindbillede om en Frugt haver breder sig vidt ud i Verden. Derfor siges Idun i vor Edda at have bevaret de Æbler, hvorved Guderne vedligeholdte deres Udødelighed, og synes herved at sigtes til Livsens Træe. Grækernes Digt om de Hesperiske Æbler synes og at indeholde noget saadant, hvorvel at være sat paa en uret Tid, som den indblandede Hercules viser; endskjønt man maa tilstaae, at der have levet mange af det Navn paa forskjellige Tider, og i forskjellige Lande. At Ulykken er kommet i Verden ved et Fruentimmer, det beviser og Grækernes Digt om Pandora. Og fra Promethei Tid af, siger Poeten: *Malorum incubuit cohors,*

cohors, Semotiqve prius tarda necessitas Lethi corripuit gradum. Og denne Prometheus skal have skabt Mennesket af Leer. I Voluspa hos os siges og, at Guldalderen blev forstyrret ved Thusse-Mæer, ved hvilke Thusser vore Fædre forstode et Slags stemme og skrækkelige Folk, der vare Fiender af Guderne og af Menneskerne. Altsaa beviser baade Folkenes Traditioner, og vort eget Hierte, denne Bibelens Sandhed: Mennesket har engang været lykkeligere end det nu er, og er ogsaa bestemt til en større Lyksalighed.

Men nu vil jeg atter begive mig til at betragte Jorden og Mennesket efter Floden, og videre udsøre visse af de Ting, jeg forhen forteligen haver omrørt.

At en stor Vandflod haver engang forstyrret vor Jordkugle, det fortæller Skriften os omstændeligen. Den Chaldæiske Skribent Berosus, den Assyriske Abydenus, komme hermed overeens. Efter Chinesernes Aarbøger har og saadan en hændet hos dem, og det kun et hundrede Aar senere, end den Hebraiske

Tidsregning tilholder. Den tilskriver jeg Forandringerne paa vor Jord's Overflade, naar ei historiske Beviser haves, at de ere skeede i senere Tider. Den tilskriver jeg de Forsteninger af bekiendte Dyr, Planter, Træer, Fiske, Skæl, Østers, som ei findes meget dybt i Jorden; saadanne om hvilke Strabo og Ovidius allerede tale. Men hvad Nyngis og Deucalions Floder angaaer, da have de vist været særdeles Floder i Grækenland, som ei ret længe efter Syndfloden maatte hændes langt oftere end nu; saasom Jorden var mere fuld af Moradser, Vandene bedækkede større Rum af Jordens Overflade, Skovene vare talrigere, Strømmene endda ei havde skaaret sig saa dybt ned som nu, og Biergene selgeligen vare lavere. Dog tilstaaer jeg gierne, at noget i den Ovidianske Beskrivelse af Deucalions Flod kan være en Tradition om Syndflodens Beskaffenhed, allerhelst den Beretning, at alle Mennesker da omkomme, saa nær som Deucalion og Pyrrha. Nogle stride vel meget imod, at Syndfloden haver været almindelig; men

endskiont

endskönt jeg veed deres Grunde, og jeg tilstaaer, at denne Sag ei er uden Vanskelighed; saa maa dog agtes, at den gandske Tildragelse beskrives som et Mirakel, og Mirakler kan ikke nægtes, uden at kuldkaaste den hele hellige Skrift, som og at indskrænke Guds Almagt, for hvilken intet er Mirakel, men kun en anden Orden i Naturen; da man ikke kan vide, om det, vi her ansee for Mirakel, ei er Naturens sædvanlige Gang paa en anden Klode, og i en anden Verden. Moses siger, at alt hvad som var uden for Arken omkom, og at Vandet stod femten Ellen over de høieste Bierge. Og da nu Arken standsede paa Ararat, som rimeligen er enten Masis i Armenien, eller og et af de Gordyæiske Bierge; hvilke alle ere meget høie; saa sees heraf, at saa stor en Masse Vand maatte overskylle alt det omliggende Land vidt og bredt. Hiismanden (Cap. 10. v. 4.) og Syrach (C. 44. v. 19=21) ja Jesus selv hos Matthæum (Cap. 24. v. 37=39) synes derfor og at have anseet Syndfloden for almindelig. Menneskernes unægtelige Udbredelse fra Chaldaea og
Bab-

Babylon, den alt senere og senere Beboelse af de fra disse Egne længst bortliggende Lande, bekræfter ogsaa Syndflodens Almindelighed. Hvorfore udgive ellers Græske og Romerske Poeter og Skribenter (II) Japetum: Japheth for Menneskernes Stamsfader, og fiende ingen ældre end ham; og han og Afkom beboede just efter Mosés Beretning Hedningernes Der: Archipelagum og tilgrændsende Lande.

At det Arken blev staaende paa Ararat Bierg; af de femten Alne Band, som stode over de høieste Bierge; og allermest af de Lag, som kan sees uden paa Biergene, og inden i dem, dybt nede; er det aabenbare, at der have været Bierge for Syndfloden, ja for Adam;

(II) Homerus, Iliad. l. 8. v. 478-481. Hesiodus, Erg. v. 50. Theogon. v. 134. 507. Pindarus, Olymp. 9. v. 81. Aristophanes, Nub. v. 994. Phurnutus, p. 176. Apollonius, l. 3. v. 865. Horatius, lib. I. od. 3. Virgilius, Georg. l. I. v. 279.

Adam; thi ellers kunde Paradis ei have haadt de fire Floder, som Moses tillægger det.

Men nu vil jeg begive mig til den Periode, som jeg egentligen haver foresat mig at afhandle, nemlig: det Tidsrum fra Syndfloden og til Abrahams Kald fra Chaldaea, som kan ansees for den fornede Menneſke-Slagts Barndom.

Det er mærkeligt, at Gud efter Floden gav Noe og Afkom Magt over Dyrene, ligesom han forhen havde givet Adam; men at han lægger til, at Dyrene skulde være dem til Spise ligesom Urterne, hvilket ikke blev sagt til Adam. Og fra den Tid af er altsaa Kødæden kommet i Brug, og bleven retmæssig; saa at ingen derfor nu omstunder haver Marsag til at giøre sig Samvittighed derover. Imidlertid har dog den Skik, som var for Syndfloden, og det tause Forbud, samt den Overstedighed, som var paa andre Fødevare, saa længe Menneſkerne vare saa, saa og den Nytte man draager af Dyrene, den Omgang man har med dem,

dem, og den deraf skydende Medlidenhed, for-
 aarsaget, at mange Menneſker, viſſe Stænder,
 ja hele Slægter og Folk, have holdet ſig fra at
 dræbe levende Dyr, og at æde Kød. Religio-
 nen og Politiquen ere ſiden komne til Hielp,
 og have enten gjort det ulovligt for altid, ſom
 hos de gamle Gymnoſophiſter, og nu væ-
 rende Braminer; eller og paa viſſe Tider, ſom
 hos Græker og Catholiker; eller og kun beſkyttet
 viſſe Dyr, ſom Evinet, Haren, Caninen &c.
 hos Jøderne, Koyfugle og Heſten hos de
 Chriſtne i Middelalderen, hvis Liv derfor ere
 ogſaa endnu ſikre hos os, i det mindſte knuſe
 vi ei deres Kød med vore Tænder; thi det er
 blevet en Affkye for os, om vi end af andre
 Aarſager dræbe de førſte. Porphyrius laſter
 derfor, at bringe blodige Offere til Guderne,
 og mener, at de ſtilles tilfreds blot ved Viin,
 Olie, Salt, Urter; og det ſamme vil og Hora-
 tius (12) overtale ſin Phidyle til at troe, ſom uden
 Tvivl har været Huſtru eller Enke af en Colo-
 nus paa hans Landgods. De, ſom ei ſlagtede
 Dyr Guderne til Væ, aade ei heller ſelv
 Kød,

(12) Lib. 3. od. 23.

Riød, og synes det, at Lyst til at æde Riød har
ver meget udbredet saadanne Offere; thi man
mærker, at Guderne finge gemeenligen kun
Benene, Indvoldene, og de udueligste Styk-
ker, og at Præsterne forbeholdte sig det beste.
Men som Eensfoldighed havde allerede for Syn-
floden indført at slagte Qvæg til Guddommens
Ære, fordi man troede, at dens Brede best
forsonedes ved de Væsener, som lignede os
mest, da man endda ei var grum nok for at
ofre Mennesker; og Gud altsaa fandt denne
Skik allevegne indført: saa lod han den blive
ved Magt, og omgiærdede og helligede den
kun ved visse Skikke, for at sætte Grændser for
Afguderie. Han gav derfor ei Menneskerne
de Love, som i sig selv vare de beste, men saa-
danne, som best passede sig paa deres da væ-
rende Tilstand, opførende sig imod dem ligesom
Solon imod sine Athenienscr, eller som kloge
Mødre imod deres Børn, hvilke de først give
lette Spiser, og siden haardere, eftersom Ma-
ven bliver stærkere. Og denne Sandhed stad-
fæstes ved Propheterne, der undertiden fores-

holde Iſraeliterne, at Gud havde givet dem Love, ſom ei vare gode, og ſom de ikke kunde holde. Naae, uſlebne og haardhiertede, Folk have ikkun eet Skridt at giøre fra at ſlagte og æde deres Staldbrødre, Dyrene, til at ſlagte og æde deres Ligemænd, Menneſkerne. Derfor finder man allerede i meget tilige Tider, at Lycaon, Konge i Arcadien, ſkal have gjort det, hvorvel Poeterne give den Marſag, at han herved vilde prøve Jovis Guddom. Og ſom Menneſkerne ere fulde af Egenkiærlighed, og derfor guddommeliggjorde alle deres Lafter; ſaa fulde de og paa at hellige denne Skik. Hvorfore Lemmerne af en vis Indiansk Stamme begrove, efter Herodoti Udſigende, paa ſaadan Maade deres Forældres døde Legemer, foregivende, at de ei hæderligere kunde begrave dem. Og endnu i denne Verdens Ulderdom og Klogſkab findes hele Folk i Africa, og førnemmeligen i America, ſom æde Menneſker, dog, ſom det ſynes, meſt af Fiendſkab, og derfor gierne Fanger i Krig. Derimod lader det at have varet længe, inden Menneſket greb til at ſpiſe

Dyr

Dyr af et andet Element, end det han selv levede paa. Fiskene bleve derfor en rum Tid i Fred; hvorover man i gandske Homerus finder kun paa tvende Stæder, at hans Helte spise Fisk, og det endda efter al Anseende af Nød; til hvilken Marsag ogsaa maa henregnes, at der da allerede, og længe forhen, vare Ichthyophagi, som ei levede af andet end af Fisk. En Levning af denne Mening, befestet ved Banen, er vel derfor og den Afstøje, som den Norske Almue har for at spise Reiger, saa og Makrel, som den kalder Trolsfisk.

Men endskjønt Gud gav Mennesket Lov at spise Kød, saa forbød han dog at spise Blod, læggende til, at Livet var i Blodet. Og fra denne Tid af bør søges Oprindelsen til den Skik, at saa mange Folk ei spise Blod eller Qvælt, hvilket og blev forbudet de første Christne paa det Apostoliske Concilium i Jerusalem; en Lov, hvilken Tiden har, som saa mange andre, udslettet; saa at man derfor sikkert kan paastaae, at ingen Lovgivning og

ingen Religion er i sin fulde Omkreds saaledes, som den er kommet fra Stifterens Hænder, eller kan formedelst Menneskernes Ubestandighed meget længe beholde sin første Skikkelse. At Livet er i Blodet, derpaa tillader Hjertets Natur og Blodets Omløb os ikke at tvivle, naar man kun, som man bør, skiller mellem Liv og Siæl, hvilken sidste ytrer sine Kræfter allene i Tanken, og de af Tanken hængende Virkninger; da Livet derimod er pure mechanisk og physisk, og vedkommer Lege- met allene. End mere forbed Gud at dræbe noget Menneske, og forordnede, at hver Manddraber skulde igjen dræbes. Og som Noe og Børn der forestillede det hele menneskelige Kion, og alle Mennesker stamme fra dem; saa er det billigt, at alle de, der ansee Bibelen for Guds Ord, erkiende denne Befaling, som en almindelig Lov. Hvorfore de Christne, som udi Middelalderen have ladet Mord (thi Baadegierning kan ei forstaaes, herved) forsone ved Penge, Dvæg ic. have forseet sig imod denne almindelige Lov. Dog
de

de kunne endda synes at have syndet af for megen Medlidenhed; men hvad skal man da sige om dem, der for mindre Forseelser, som Tyverie ic., berøve deres Medmennesker det høieste Gode, de eie paa Jorden, et Gode, som de ei kunne give dem igien? hvorved de og saa heiligen forgribe sig paa Menneskets Værdighed og Rettigheder, og træde al Menneskelighed under Fødder; da de dog have ingen almindelig Lov derfor, hverken i det nye eller gamle Testamente; thi Jødernes Love forbinde os ei, og vare ifkun gode til en Tid, og under visse Omstændigheder. Man finder derfor og, at de fleste gamle Folk ei have straffet Tyveriemed Døden, og deri have de ogsaa, som i mange andre Ting, viist sig at være bedre Politici end vi. Thi ingen Sætning er falskere end den, at Verden stedse i alle Ting bliver bedre og klogere; da Visdom haver, ligesom alt andet, sin Ebbe og Flod.

Gud sagde og, at han satte Regnbuen til et Tegn i Skyerne, at ingen almindelig Flod

skulde mere komme over Jorden. Ingen tæn-
 ke, at Regnbuen ei har været før. Da det for-
 hen har regnet, og vist regnede under Synd-
 floden; saa maatte og Regnbuen naturligen
 være før. Men dette vil kun sige saa meget,
 at, saa vist som Regnbuen sees paa Himmelen,
 saa vist skal ogsaa ingen almindelig Flod mere
 komme. Her forbandt Gud altsaa Mennesket
 til ved Naturens Betragtning, og i sær ved
 Regnbuens, at tænke paa ham, hans Egen-
 skaber, den gamle Verdens Synder, og den
 Ære og Dyrkelse, som enhver er Gud skyldig.
 Og disse ere de sande og navnkundige Noe
 Love, hvilke ved Traditionen ere blevne fort-
 plantede til Mose, og som uden al Tvivl have
 ei lidet bidraget til at vedligeholde den sande
 og rette Gudsdyrkelse, da Fædrene formedelst
 Mangel paa anden Underviisningsmaade vare
 omhyggelige for at oplære deres Børn deri.

Det lader ei, at Noe er bleven længe i
 Egnen af Ararat; thi der komme Druer ei
 til saadan Modenhed, at man kan presse Viin

af dem. Han maa derfor have begivet sig længere ud paa det platte Land, deels opmuntret ved Guds Forjættelse, deels tryg ved Tidens Længde, som fordrev Frygten, og gav ham Mod til at forlade Biergene, som Plato skriver om de ældste Mennesker efter Floden. Hvorom alting er, da pressede han Viin, og blev deraf drukken. At Blusel og Undseelse er paa en vis Maade Mennesket medfødt, og af den udødelige Gud givet det, som Dydens sikre og strænge Bogtere, synes den paafølgende Tildragelse med Noe Sønner at vise, da Noe i sin Drukkenskab havde blottet sig; hvorvel det og er mueligt, ja endog rimeligt, at Anstændigheds Skikke have været opfundne længe for Floden, og det af kloge Folk, for at lære Mennesket at bære Ærbødighed for sig selv og sine Lige. Hvorover man og seer den Skik at klæde sig, i det mindste at bedække visse Dele, udbredet over den gandske Jord, og ei overtraadt uden ved visse besynderlige Leiligheder, da nogle endog gjorde det til en Religionspligt, at gaae nøgen. Den paafølgende For-

bandelse og Belsignelse, eller rettere Spaa-
 dom, som Noe gav sine Sønner, viser, at
 Menneskerne da boede under Hytter, hvilke
 vel og tilligemed Tælte, Huler, Træers Skiul,
 have altid været de eenfoldige, og efter Naturen
 levende, Menneskers Opholdssteder. Slaver
 vare og allerede til, hvoraf man maa slutte,
 at de og have været i Brug for Syndfloden;
 og hvor kunde det være anderledes, da Tyrann-
 ner og Vældige vare allerede til? Ak! naar
 har den gyldene Alder da været? Maaſkee ikke
 uden i Paradis. Nu findes der ikke uden hos
 uvidende og uskuldige Folk, hos hvilke Scy-
 thernes Uvidenhed om Laster formaaer mere
 end Grækernes Kundskab om Dyder, som
 Justinus siger. I Grønland, paa Taiti, ere
 ingen Trælle, ingen Soldater, ingen Borne-
 de, ingen bundne til Stavnen; nu lære
 Europæerne dem Skikke, Høflighed, og Laster.
 Dog Tak være de Forstes umilde Himmelsegn
 og ufrugtbare Bund, som sætter dem i tem-
 melig Sikkerhed for alt dette. Krige have
 venteligen fremavlet den første Trældom; Po-
 litique,

litique, Fordeel, Bane, og Grumhed, holdt den vedlige. Den gamle Verden haver derfor fra umindelige Tider slægtet vor nærværende paa, om ei overalt, saa dog paa mange Stæder; ligesom Menneſket ei heller endnu er allevegne den samme, hvorvel viſſe Træk viſe, at de ere Brødre. Saa nær grændſe Uretſfærdighed og Umenneſkelighed op til Paradis, op til Guldalderen.

Nogle finde Bacchum i Noe, fordi han plantede en Viingaard; og dette vilde faae megen Styrke, ſaaſremt man med Schuckford kunde antage, at Arken havde ſtandsæt i China; thi efter de gamle Poeter ſkal Bacchus have plantet Viintræet i Nyſa udi Indien. Nu tilſtaaer jeg gierne, at det ei er urimeligt, at Noe kan for ſaavidt ſtilke i Bacchi Perſon; men de øvrige Bacchi Gierninger paſſe ſig aldeles ikke paa Noe. Thi det er klart, at der have været mange gamle Helte, ſom man haver kaldet Bacchus, og at den Thebaſke Bacchus, Semeles Søn, haver været den yngſte

af dem alle. Nogle finde Saturnum i Noe, og Jupiter i Cham; men de have end mindre Grund for sig. Desuden er saadant jo reent at nægte, at de ældste og berømmeligste Folk have havt nogen Kundskab om deres ældre Historie; og kommer saadant deels af en alt for overdreven og uforstandig Høiagtelse for Bibelen, og deels af Mangel paa Kundskab i den gamle hedniske Historie.

Bed Babel, det nemlig, som laae ved Euphrat-Floden, ei langt fra det Stæd, hvor Hella nu ligger, vare et hundrede Aar efter Floden alle da levende Mennesker forsamlede, som, hvis man vil antage, at ingen ere udi denne Tid bortdøde, og at alle vorne Par have hvært Aar frembragt eet Menneske, kunne da ved den Tid have beløbet sig til 8536 Personer, Smaa og Store. Vel sandt, at den første Sætning synes at kunne taale Indfrankelse; men derimod maa og agtes, at jeg ikke haver tillagt nogen tiligere Avlingstid, end som der mældes i Skriften; saa at de, der vare efter min Sætning

ning fødte i samme Aar som Arphachsad, ei have avlet før i deres 35 Aar, i hvilket Aar Skriften vidner at Arphachsad avlede Salah; og dette Aar følger jeg derpaa lige indtil det 67 efter Syndfloden, da Skriften vidner, at Salah avlede Eber i sit 30 Alders-Aar; og dette Aar følger jeg derpaa lige til det 101 Aar efter Syndfloden, da Eber i sit 34 Aar avlede Peleg. Og heraf er det klart, at min Regning ikke er for høi; thi man kan være vis paa, at mange have avlet Børn længe før deres 35 og 30 Aar. Nu, om et ei større Antal af Folk er det ikke vanskeligt at fatte, at det haver holdt sig sammen, og ogsaa havt eet Sprog; allerhelst alle Stamsfædrene endda levede, og vare hos dem, saa at Noe og hans Sønner kunde ansees for deres Konger og Regentere. Hertil kommer, at de hidindtil havde holdt sig paa Biergene, deels maaskee af Frygt for en nye Vandflod, deels af Fornødenhed, fordi det platte Land var endnu en Morads; og her vare de nødde til at holde sig sammen, kunde, og let finde hinanden igien, i Fald de end bleve noget adskil-

adskilte, ved at gaae op paa et Bierg, høiere end andre, hvorfra man kunde oversee de om-
 liggende Bierge, og neder under liggende
 Dale. Men efterat de saaledes vare gangne
 fra Nordvest til Sydost, og derpaa havde ven-
 det sig Vester paa, og dristet sig til at nedstige
 paa Sletterne, som nu begyndte at tørres, og
 derved vare komne til den store Slette i det
 Land Sinear eller Chaldæa; begyndte de nu at
 frygte for at blive adskilte paa saa stor og vid
 en Slette, og besluttede derfor at bygge et
 heit Taarn, som kunde sees saa langt, at det
 derved kunde tiene dem til et Vartegn. (Med
 mindre man med Faber, i *Archæologie der He-*
bræer p. 220-223, vilde antage, at Frygt for
 en nye Oversvømmelse drev Menneſkerne til at
 bygge dette Taarn, og at de derhos satte et
 Afgudsbillede paa Spidsen af det (thi saale-
 des oversætter han p. 214 det Ord Schem);
 og herved, mener han, at de paa en dobbelt
 Maade forsaae sig imod Gud, nemlig, ved at
 bedrive Afguderie, og ved ei at troe Guds
 Løfte og Tegn, givet ved Regnbuen, om Be-
 frielse

frielse for nogen almindelig Flod; og derfor var det, at Gud hindrede deres Anlæg, at ei den hele Verden skulde falde til Afguderie). Og for des mere at kunne blive sammen, saa besluttede de endog at bygge sig Boliger om dette Taarn; og dette var saaledes Oprindelsen til den første Stad efter Floden. De bygte den af Teglstene, og fæstede dem sammen med Leer, eller snarere med Asphalth, som falder i Mængde paa de Kanter. Da man nu finder en Stad for Syndfloden ogsaa omtalt, saa er det rimeligt, at Noe og hans Børn have bragt denne og flere Kundskaber med sig, som, at dyrke Jorden, at bygge Skibe, at forfærdige mangehaande Redskaber. Men som nu Antallet af Mennesker var allerede langt over 8000, saa er det ingen Under, at de bleve ueenige. Hver vilde bygge paa sin Maade, og efter sit Sind. Denne Ueenighed gik tilsidst saa vidt, at de skilte sig ad; hvilken Skilsmisse, hvorved nogle komme alt længere og længere fra hinanden, tilligemed de adskillige Omstændigheder de komme udi, efter Himmelsegn,

Jords-

Jordsmon, og Landenes Strækning og Beliggenhed, samt de adskillige Konster og Haandværker de allerede havde opfundet, og herefter opfunde, som og den Mangel og Beqvæmhed, som nogle Personer havde i at udtale eller ikke udtale visse Bogstaver og Lyd frem for andre, frembragte strax Forskiæl i deres Sprog, som siden haver strakt sig i det Uendelige; saa at det nu er blevet en Folkesag, at have sit Sprog for sig, og alt mere og mere at gjøre det afvigende fra sine Naboers. En Sag, der i sig selv er et stort Onde, og en af de største Hindringer for den sande Kundskabs Fremgang, men som nu er ei allene et uomgiængeligt Onde, men endog blevet til en Dyd; en Sag, hvorudi Ære, Forsængelighed, Egenkiærlighed, tager saa stor Deel. Det er og paa en vis Maade et behageligt Syn for det forskende Vie, at see Folk af saa adskillige Sprog, af saa adskillig Tænkemaade, af saa adskillige Hensigter, arbeide hvert for sit eget Beste, og derved uafvidende befordre det Heles Beste, alle dog tilbedende og ærende, hver paa sin Maade,

Maade, den alles Skaber og Fader, og til-
sidst, skjønt paa adskilte Veie, levende sam-
men til een Punkt, til det Diemærke nemlig,
som han, alles Regent og Styrer, opnaaer ved
uendelige Adskilligheder, nemlig, de Skabtes
Lyksalighed og hans egen Ære, hvorhen alle
Veie føre, hvor alle Perioder ende sig, for
engang i et bedre Liv at udgiøre een Hiord og
een Hyrde. — Men hvorhen forvilder mig, saa
at sige, Guds Godhed og Magt, og fører mig
langt bort fra Sprogene og deres Oprindelse,
hvorhen og hører det Spørgsmaal: hvad Sprog
der er bleven talet for Forvirringen ved Babel?
Og da synes ved første Dietkast det Ebraiske
Sprog at bør ansees derfor, deels for dets
mange Eenstavelses=Ords Skyld, deels for
dets Fattigdom, og deels fordi alle Navnene
i Bibelen kunne indtil den Tid forklares der-
af. Men naar betænkes, at Tiden fra For-
virringen og til Moses, eller og Abraham, er
temmelig lang, saa at det bliver umueligt at
antage, at Peleg og Abraham have egentligen
talet eet Sprog, allerhelst mange nye Ting
ere

ere i den Tid blevne opfundne; dernæst, at der i mange Sprog, som ere langt adskilte fra det Ebraiske, findes tydelig Overeensstemmelse imellem mange Ord og Talemaader, opvækker en billig Mistanke, at de ere Levninger af det ældste Sprog; og endeligen, at det er heel uvist, om ei Moses, eller de ældre Hebræer, have oversat Fædrenes Navne i deres eget Sprog, som endnu dagligen skeer i alle andre Sprog: saa falder den Sætning igien bort, at det Ebraiske Sprog skulde være Adams og Noe Sprog. Dog maa man tilstaae, at Navnet af Byen Babel, hvormed Chaldæerne selv kaldte den, dog synes at vise, at mange Ord i det Ebraiske Sprog ere Levninger af det ældste, en Sætning, som vel ingen nægter; hvorvel det maa agtes, at Chaldæisk og Ebraisk ere næsten eet og det samme Sprog, hvilket ei er at undre over, da Ebers Afkom lige indtil Abraham blev boende i Chaldæa.

Det kan vel ikke nægtes, at jo Hedningerne have ved den Fortælling om Kæmperne,
som

som vilde bestorme Himlen, og som til den Ende stablede det ene Bierg op paa det andet, sigtet til det Babelske Taarns Bygning. Thi ei allene synes Bibelens Ord at vise, at Gud fandt Mishag i dette Foretagende, men de ere endog saa poetiske ved at sige, at Menneskerne vilde bygge et Taarn, som skulde række op til Himlen, at man næsten ei kan tvivle paa, at jo Moses haver her havt et gammelt Poema at gaae efter; saa at denne Sagn om Rixemperne vel ei engang er grundet paa Mosiss Skrifter, men snarere er en Folge af ældre mundtlige og skriftlige Traditioner. Ja endog udi Sibylla selv, som uden Tvivl er enten skrevet, eller i det mindste forfalsket, af en Christen, der efter al Anseende haver levet i Begyndelsen af det 2 Seculo, synes mig i dette Stykke at finde meget gamle Spor, som naar der siges, at en Vind, og Gudernes Brede, nedkastede Taarnet. Dog vil jeg ikke nægte, at jo nogle Poeter kunne ved det Rixempernes Foretagende, at stable Bierg op paa Bierg, have sigtet til denne JldensVirking,

ning, at skyde Bierge op, som Falconi mener hos Hamilton p. 131.

Det er klart, at den Adskillelse, som skede i Pelegs Tid, og Sprogenes Forvirring, ere een og den samme Tildragelse, ei allene deraf, at det er Mosi Maade, som man seer af Menneskets Skabelses Historie, først fortælligen at nævne Tingen, og siden, efterat han haver fortalt endeel andet, videre at udføre den; men endog fordi Pelegs Broders Joktans Sønner have allerede nedsat sig langt fra Babel, i hvis Egn Pelegs Afkom endda længe efter boede, som man kan see af Abrahams Reise fra Chaldæa: nemlig Joktans Sønner nedsatte sig i Yemen, eller det egentlige lykkelige Arabien, som de Stæder Mesa, Sopher, og flere, tydeligen vise. Og som Yemen ligger saa langt fra Chaldæa, saa er det rimeligt, at Joktan selv haver allerede forladt det. Da nu Joktans Børn have levet med Neu, hvilken blev fød 1787, saa sees heraf Rimeligheden, at Egypten, der ligger Chaldæa nærmere,

mere end Yemen gjør, har i det mindste kunnet være ligesaa tilig bebygget, som Yemen, hvilket det og nødvendigen maa have været, hvis man ei vil reent forkaste baade Skriftens og de hedniske Skribenteres Bidnesbyrd om dette Riges høie Alder og tilige Magt. Derfor, om man for Endelsens Skyld vil end antage, at Misraim ei er en Persons og den første Stifters Navn, men Landets; saa følger dog heraf ikke, at Chams Søn ei er kommet ind i Ægypten: tvertimod de andre Navne, Chus, Put, Canaan, som udgives for hans Brødre, og hvis Navne vel og betyde visse Folks, men dog efter Endelserne gierne kunne ogsaa være Personers Navne, synes ei allene at udfordre, at der og maa have været en af Chams Sønner, som maaskee har hedet Misor, (den samme uden Tvivl, som Menes, der haver været første Regent i Ægypten), men endog, at Landet efter ham har faaet sit Navn.

Da det nu er klart, at Pelegs Afkom blev tilbage i Chaldea, og at Nimrod, en Sønesøn af Cham, tilligemed herskede der;

saa sees heraf, at Verdens Beboelse ei er gaaet
 for sig efter nogen vis Regel, men at Folk af
 adskillig Herkomst have boet iblant hinanden;
 og dette haver just foraarsaget, at Jorden er
 blevet hastigere beboet. end ellers havde skeet,
 om man havde draget ordentligen frem. Her-
 til kom, at Verden var da ubekjendt; thi den
 Kundskab, som Noe og hans Sønner have
 uden Tvivl havt om dens Skikkelse for Floden,
 var nu til liden Nytte, da dens Strækning og
 Egenskaber var vist bleven meget forandret,
 den bleven opfyldt med utallige Moradser og
 Søer, nye Floder fremkomne, Dales og Bier-
 ges Udseende forandret, den største Deel af
 Jorden bevokset med Skov, og Skovene igien
 fulde af vilde og giftige Dyr. Det ene Land
 var derfor omtrent ligesaa got som det andet
 paa de Tider, i det mindste alle de, som laae
 nogle hundrede Mile omkring Babel. Og
 som Mennefferne, i Henseende til deres ringe
 Antal, ei vare nødde til at opsoege moisomme-
 lige Maader at nære sig paa, og Jagt, Fæ-
 drift og Fiskerie, tilbyde en friere og mere
 ubunden

ubunden Levemaade end Agerdyrkning, saa nærede de fleste sig paa den Maade, og da kan omtrent det ene Land være lige saa got, som det andet. I Almindelighed var vel og Jorden koldere da end nu, fordi den var opfyldt med Skove og Moradser; Kulden tager og efterhaanden umærkelig til, ligesom man kommer længere fra Linien. Naar derved den første Slægt havde boet i Chaldaea, og den fjerde nu boede ved det sorte Hav, som aldrig havde seet Chaldaea, ja maaskee ei engang hørt tale om det, fordi den var sysselsat med sine Næringsveie, og kiendte ikke Bogstaver, den sikkerste Maade at bevare Efterretninger paa; saa kunde intet bevæge den til at længes efter Chaldaea, eller et hedere Land. Og dens Affkom igien, eller den femte Slægt, vendte sig naturligen snarere Nord paa end Sønder paa; thi Landet sønden for var beboet, og norden for laae det derimod øde. Kulden kunde ikke affkrække den; thi jeg er vid paa, at Landene sønden for Don, i Fald man vil sætte den fjerde Slægt ved Dons Udlob, have ei været bedre eller stort varmere

end de norden for Don. Og heraf følger rimeligen, at Landene norden for Babel ere lige saa snart beboede, som de senden for Babel. Den hele Historie stemmer og hermed overeens, og vidner tilligemed om den ugemene Hurtighed, hvormed Jorden er bleven beboet. Senthers paastode jo at være lige saa gamle som Egypter. Vel sandt, at Chinesers, Phrygiens, Grækers, og i sær Arcadiers, Turditaners, Paastand er urimelig, hvorvel de sidstes mindst; men de tiene dog alle til at vise, at disse Folks Lande kunne ei være blevne beboede mange Secula efter Sprogenes Forvirring. Den Maade at nærre sig paa ved Jagt, Fædrift, udfordrer ogsaa stort Rum, frembringer utallige Hændelser, hvorved Menneskerne blive snarere adskilte, end de der leve i Samsund sammen, og dyrke Jorden. Men heraf følger ogsaa, at Jorden haver ei da været saa vel bebygget paa mange Stæder, som nu omstunder; thi Jagt, Fædrift, kan ei nærre nær saa mange Folk, som Algerdyrkning. Dette sees best af de Lande, hvor disse Næringsveie

veie endnu ere enten de eeneste, eller de fornemteste; thi de skulde man sige kun at have været endnu beboede i nogle hundrede Aar efter Floden, da de fleste af dem dog have havt Indvaanere langt over tre tusinde Aar. Dog maa man ei heller forestille sig, at de fleste Lande have i meget lang Tid kun havt faa Indvaanere: Nei, ældre og nærværende Tilstand af Indien, China &c. viser langt anderledes. Den høie Alder, som Menneskerne da opnaaede frem for nu, deres tarvelige og haardføre Levemaade, deres Ukyndighed i unaturlige Dyster, den Lethed, hvormed de kunde ernære Kone og Børn, de ringe og faa Omforger, som plagede dem, de ubetydelige og sjeldne Krige, den faderlige Regieringsmaade, den herskende Frihed, og deraf flydende Fornøielse, de stærke Kræfter, de sjeldne Sygdomme, da Pest og Hunger synes at have været ubekjendte i de allerældste Tider, og endeligen den store og vide Plads de havde at udbrede sig paa, gjorde, at intet satte Grændser for deres Frugtbarhed. Blev Rummet dem for

trangt, strax drøge Sværme af unge Folk ud,
 fulgte Strømmene for Fiskeries Skyld, og for
 Vand til deres Dvæg, og Biergene for de
 græsrige Dales Skyld, hvor deres Dvæg
 kunde sedes uden Møie. Dersfore finder man
 endnu i det store Tatarie Landene mellem
 Floderne for en stor Deel øde, og ifkun beboede
 ved Floderne. Udi Arabien haver vel og
 Mangel paa Vand giort, at mange Stæder
 ere blevne liggende øde, og at de vandrende
 Hobe have rykket videre frem, og derover ere i
 saadan Hast komne til Enden af Landet. Men
 naar nu Land fattedes dem, naar nu de sæd-
 vanlige Næringsveie ei vilde slaae til; da
 haver Nøden lært dem at lægge sig efter Alger-
 dyrkning, hvortil visse Lande, som Egnen ved
 Ganges, ved Menan, og ved den gule Flod i
 China, ere sær beqvemme, da de behøve fast ikke
 at giedes, og lidet at graves eller pløies, sag-
 som Floderne dnyge Jorden, og Dnydet og
 Solen giøre siden det meste Arbeide. Der
 var det let at finde paa Algerdyrkning, aller-
 helst de fleste Kornarter vore vilde i de Egne,
 ei

ei at tale om de mangfoldige Slags Træfrugter, som der alle vegne findes, og have hiemme. Hertil kommer, at Egypterne synes at have lært mange Lande-Agerdyrkningen. Reiserne af Osiris, Isis, Bacchus, synes at bekræfte dette, og Erobringerne af Osymandhas, Sesostris, Rhamses, have maaskee ei heller lidet bidraget hertil. Thi om end Chinese og Indianer ei stamme fra Egypter, hvilket kuldkaftes ved den lange Tid disse Lande have været beboede, ved den Mangfoldighed af Indbyggere, som haver været der fra Arilds Tid, og endeligen ved den lange Strækning Land imellem dem og Egypter; saa synes det dog ei at kunne forkastes, at der af og til ere komne Egypter til dem, som have oplært dem i deres Konster og Videnskaber; ihvorvel jeg for Nærhedens Skyld troer, at de ogsaa have lært meget af Chaldæer, hvoraf vi dog have mindre Fodspor, fordi den Chaldæiske Historie er mere ubekendt end den Egyptiske, ved det d: Grækers Skrifter, som udsærligen havde afhandlet den, ere bortkomne.

Korteligen, ser til syv hundrede Aar efter Sprogenes Forvirring var den hele gamle Verden, thi America taler jeg ikke om, ei heller viffe Der ved Africa og Asien, næsten overalt nogenlunde beboet, hvilket de store Udvandringer, skeete i senere Tider fra Thracien, Scythien, Grækenland, Gallien, Germanien, og vor Norden, noksom bevidue; thi disse Lande kunde ei have givet saa store Folkesvarme fra sig, hvis de ei meget længe forhen havde været beboede. Saaledes finder jeg, at Mesdien haver været beboet i det første Led efter Japhet, venteligen Armentien med, da dets Rige og Folk er gandske vist meget gammelt; Landene sønden for det sorte Hav, de sydlige Dele af lille Asien, de Grækiske Der, ja Grækenland selv, i det andet Led. Susistan, Egypten og Palæstina, i det første Led efter Cham, Libyen i det andet Led, dog venteligen kun det, som grændser nærmest til Egypten. Det Landsskab Elymais, Syrien og Assyrien, i det første Led efter Sem, og de sydligste Dele af Arabien i det fiette; efter hvilket sidste at

demme

dømme Indostan da ogsaa maa have havt
Indvaanere. Men af alle Lande ere ingen af
Naturen beqvemmere til Agerdyrking end
Chaldæa og Egypten, og som udfordre mindre
Bearbeidelse; hvorvel de siden, da man vilde
drive Agerdyrkingen høiere, udfordrede meget
Arbeide ved at grave de mange Kanaler og
Seer, og anlægge de mange Dæmninger.
Herodotus vidner, at Chaldæa bragte i hans
Tid hundredefold, og den hele gamle Historie
er fuld af Egyptens ugemene Frugtbarhed.
Her var det derfor og at Grund blev lagt til
de første Riger. Nimrod stiftede det Babiloniske,
og Menes det Egyptiske Rige.
Det sidste blev meget indrettet efter den ældste
faderlige Regiering, og beholdt indtil Perser-
nes Overmagt stærke Spor deraf, hvorvel
nogle af dets Konger hældede undertiden stærkt
til Tyrannie; men dog beholdt den første Ind-
retning stedse saa nægen Overvægt, at den
altid igien bragte Regieringen i sin gamle
Stand; hvortil og meget gjorde Indvaaner-
nes fredelige Sindelag, som end mere blev
blød-

blødgjort ved Konster og Videnskaber. Nimrod derimod gav det første affkuelige Exempel paa et tyrannisk Regimente, og bragte sine Ligemænd i Trældom; derfor betynder og hans Navn saa meget som en Tyran, en Voldsmand. Det lader, at han haver besiddet store Kræfter og Mod, og under Paaskud af Jagten, og at befrie Menneskerne fra glubende Dyr, haver efterhaanden og usformærkt bragt dem under Aaget, og vant dem dertil. Han slog sin Bopæl op i den nye anlagte Stad Babylon, og er efter mine Tanker kommet did fra Susistan, eller Chusistan, hvor hans Fader Chus haver, efter Navnet at domme, venteligen nedladt sig, og efter al Rimelighed haver han ei kunnet komme tilrette med sine Brødre, og derfor begivet sig bort fra dem, og til Menneskernes første og oprindelige Stad igien. Man maa forundre sig over de mange Byer han anlagde, og den store Strækning Land han herskede over: Thi foruden Babel eiede han og Erech γ : Edessa, Acad γ : maaskee Nisibis, Calne γ : Etesiphon;

og udi Assyrien anlagde han Ninive, Recho-
both 3: maaskee Udiabene, Calah 3: Hatra,
og Resen 3: Rhesin (13), som var udi Mose
Tid den store Stad, hvilket baade viser, at
Mosés maa have levet meget længe før nogen
bekiendt Historieskriver; thi de alle vide at
tale om Ninive og Babylon, som store Stæ-
der, og kiender derimod ei til Resen, der alle-
rede var en stor Stad, da de andre rimeligen
kun vare maadelige Byer: saa og, at disse
Byer maa i Ferstningen ei have været meget
store; thi Mennefferne kunde i det andet Led
efter Cham endda ei være saa mange. Har
Nimrod anlagt Ninive, thi nogle forklare Or-
dene anderledes, og tilegne det Assur; saa er
det rimeligt, at han og er den, som de hedni-
ske Skribenter kalde Ninus, hvorved dog maa
agtes, at de ei have mærket, at der har været
mere end een Ninus, tvende i det niadste,
om ei trende, hvorfore Ctesias er blevet af saa
mange

(13) Disse Forklaringer haver jeg alle taget af
Michaelis Spicilegio Geographiæ Hebræorum.

mange udskraalet for saa lidet paalidelig, ved det han haver tillagt Ninus, som han lader leve i de allerældste Tider, saa utrolig stor en Hær, hvilket passer sig med noget Afslag heel vel paa den sidste Ninus, men aldeles ikke paa den første. Skulde Assur have anlagt Ninive; saa maatte man antage, at Ninive Navn var ved en senere Haand sat ind i Mose Skrifter, og dets ældre og rette Navn udeladt: men efter min Mening har man ikke dette nødig. Imidlertid vil jeg gierne troe, at Nimrods Eftermænd ei have besiddet Assyrien længe; thi ellers havde det vel ei faaet Navn efter Assur, Sems Søn; og derfor troer jeg ogsaa, at Resen haver udi Mosiss Tid været Residencen for en Assyrisk Konge af Sems Slægt. Efter al Rimelighed har og Nimrod været Chaldæernes Belus, og Assur Assyriernes Belus; hvorvel jeg gierne tilstaaer, at Belus eller Baal haver i Begyndelsen betegnet Solen, og at man siden haver anvendt dette Navn, som betyder Herre, paa Kongerne. Thi efter al Anseende haver

Ufgu=

Afguderie, saavel i Chaldaea som i Egypten, taget sin Begyndelse med Solens, Maanens og Stiernernes, Dyrkelse. Jablonſky haver i ſit uddelige Værk, Pantheon, uovervindeligen viſet det om Egypterne, og at Osiris, Horus, Amun, Mendes, betyde Solen og dens Egenſkaber, og Isis Maanen, og undertiden Naturen, ſamt at Dyrene vare dem helligede for viſſe Overeensſtemmelſer, ſom man ſyntes at finde mellem dem og diſſe himmelſke Legemer. Seldenus haver og got viiſt den phyſiſke Oprindelse af de Syriſke Guddomme, og derved tildeels ogſaa de Aſſyriſke og Chaldaeiſke Guders, eſtersom Syrer og Chaldaer havde mange Guddomme tilfælles. Nu kan man vel ikke heller tvivle paa, at jo de opreiſte grove og ujævne Stene, ſamt Obeliſqver, helſt de ſidſte, have ogſaa Henſigt til Solen og Stierne, hvilke ſidſte formedelſt de lange Sommer-Nætter, og den rene Luft, ſkinne med en uſædvanlig Glands i de Lande. Imidlertid troer jeg dog ikke, at Billeders Dyrkelse bør tilſkrives de himmelſke Legemers

Tilbedelse; men jeg troer snarere, at den ha-
 ver sin Oprindelse af den Ære, som man viiste
 de Afdødes Siæle. Thi da den Troe var
 almindelig, at Soel og Stjerner ere ævige, og
 skulle bevæges uden Afsladelse; saa maatte og
 den Aand, som opliver dem, stedse blive hos
 dem. Med Mennesket er det derimod ander-
 ledes, saasnart Aanden farer ud af ham, er
 hans Legeme en død og unyttig Maskine, og
 da var det ikke urimeligt at tænke, at Siælen
 begav sig andensteds hen. Førend man derfor
 faldt paa at anvise den visse Bopale uden for
 vor Jord, eller og at troe, at den vandrede om
 i andre Legemer; saa kunde man let tænke, at
 den fandt særdeles Behag i at opholde sig i de
 Billeder, som vare oprettede den til Ære, og
 som skulde forestille dens forrige Bolig. Og
 dette er uden al Tvivl ogsaa den første Oprin-
 delse til Draklerne; da man meente, at de
 Døde droge Omsorg for de Levende, og særde-
 les for deres Paarørende, saa og at de kunde
 vide og udrette langt mere end de Levende.
 Saaledes seer man, at Børn udi China ofre
 endnu

endnu til deres Forældre; og deraf ere uden
Tvivl Romernes Dii Manes og Lares komne.
Hvorom alting er, saa er jeg ikke utilbøielig
til Wiismandens Mening, Cap. 14. v. 15-20:
at en Fader, som utidig sørgede over sin Søn,
lod gjøre hans Billede, og ærede det med
Offer, og derpaa blev siden denne Skik stad-
fæstet ved Tyranners Forordninger, (som
maaskee tænkte herved at stadfæste deres
Myndighed des mere). Men endskiønt Ukhyn-
dighed i Naturen har saaledes frembragt de
første og fleste Guder, saa maa man derfor
dog ikke tænke, at den Eardom om den sande
Overherre var gandske forglemt; nei! den
var ikkun fordunklet, og man troede, at han
ved Nander, Engler, eller Under-Guder, ud-
rettede sine Befalinger, og at det derfor var
best at holde sig til dem. Og derved kom efter-
haanden den sande Gud i Forglemmelse;
hvorvel man uddelede iblant de andre
Guder mange af de Egenskaber, som virkeli-
gen tilhørte ham, ja undertiden tillagde en
vis iblant dem, som man indrømmede det

øverste Sæde i dette Selskab, en stor Deel af dem; og heraf opstod Egypternes Osiris, Chaldæernes Baal, Grækernes Zeus, Romernes Jupiter, de Nordiskes Allfader og Odin, Persernes Dromazdes. Hos nogle bevarede de sande og værdige Begreb om Gud længe: Saaledes finder man for Moses, Abraham og hans Afkom, Loth, Abimelech, Melchisedek, Job, at have tænkt; og efter Moses findes stærke Spor hos mange, at de dog have erkendt een Hersker og Styrrer over al Verden, hvorvel de have skabt mange smaae Guder under ham. Og af saadanne Tanker synes mig at vore ældste Forsædre have været i Henseende til Allfader.

Om Nimrod har været den Tyran, der har befattet at dyrke udskaarne Billeder, skal jeg ikke for vist kunne sige. Hans øvrige Udsærd gjør det ei utroligt; og dersom ved de Teraphim, som Rachel stjal fra sin Fader Laban, bør forstaaes Afgudsbilleder, da sees heraf deres høie Alder. Saa meget er vist,
at

at Abraham forlod sin Fæderneſtad Ur i Chaldæa, for at undgaae Aſguderie, og drog til Haran i: Carne i Meſopotamien, Aar 2083 efter Skabelſen, og 326 Aar efter Sprogenes Forvirring; thi denne Anledning til hans Reife angiver Joſua Cap. 24. v. 2. udtrykkelig. Heraf ſees ogſaa det Chaldæiſke Lands og Navns Velde. Da nu Propheten Eſaias Cap. 23. v. 13. ſiger med klare Ord, at Chaldæerne ere et nyt Folk, ſtiftede af Aſſyrierne; ſaa ſynes heri at være en Modſigelſe, allerhelſt naar hertil lægges, at der boede Chaldæer norden for Meſopotamien inde i Landet, og Chaldæer ved den ſorte Sæe. Men det kan altsammen jævnes ved at antage, at Chaldæerne ere et meget gammelt Folk, men ſom i det førſte ei have havt deres egen Regiering, men ſtaaet under Kongerne i Sinear eller Babel, og at Aſſyrierne have ſiden ſtiftet et Rige der, ſom er bleven ſaa mægtigt, at det haver opſluget dem af Sinear, og derpaa tagget Babel til Reſidence, ſom var, før den vigtige Tildragelſe der var ſkeet, den navn-

kundigste Bue paa Jorden; samt og at de andre Chaldaer, hvorvel meget gamle, helst de ved den sorte Søe, have stammet fra disse. Thi man mærker, at det er tilig kommet i Brug, at vandre fra et beboet Land til et andet; saaledes maa den Vandring, som Philisterne og de af Pelusium gjorde fra Pathros i Ægypten, være sket meget tilig, efterdi Philister vare allerede udi Abrahams Tid bosiddende i det Land, hvor de altid siden opholdte sig.

Omtrent ved de Tider Nimrod bygte saa mange Stæder, anlagde Sidon, en Sønnesøn af Cham, den Stad Sidon i Phoenicien; og Menes Memphis i Ægypten; Theben maa og der være af samme Alder. Sichon ansees for den ældste i Grækenland, og blev den anlagt noget efter Abrahams Fødsel. Men endskiønt Menneskerne syntes saaledes at være allerede nogenlunde slebne, saa maa de dog endda have været temmelig vilde, saafremt de, efter de ældste Græske Poeters og Skribenters Siggende, levede af Olden, som vorede ved Donna;

dona; Vidnesbyrd, som jeg ikke tør forkaste, men som uden Tvivl bør indskrænkes til Grækenland, hvor Jorddyrkning, Viin- og Olive-Udsing, ei bleve førend en Stund efter bekiendte, ved Demeter eller Ceres, Athene, og Bacchus. Imidlertid maa man dog ikke tænke, at, fordi Grækerne stamm de fra Japhet, saa vare alle Japhets Efterkommere saa uvidende. Nei! Thracier stammede og fra ham, og de havde Poeter og kloge Folk længe før Grækerne, og synes at have bidraget meget til at slibe Grækerne; Phrygier ligeledes, og de vare saa flibne, at en Egyptisk Konge selv tilstod, at deres Sprog var ældre end hans. Prometheus udgives for Japeti Søn; og da han efter Fablen blev smeddet fast paa Caucasus, saa sees heraf, at han maa have opholdt sig temmelig langt Nord paa. Nu han beskrives som meget listig og klog, og tillægges at have stiaalet Ild fra Solen, og tilvendt Mennefferne. Vær dette forstaaes efter Bogstaven, saa har han udviist en stor Velgierning imod dem i den Egn; thi at jo Ild maa paa mange Stæder

have længe forhen været bekiendt, derpaa tillader os intet at tvivle. Imidlertid vil Vitruvius dog ogsaa, at Jld er ved denne Hændelse opdaget, at Binder gniede stærkt tvende Træer sammen; og om Magellanus er det i de nyere Tider bekiendt, at han fandt Folk paa en af de Marianiske Øer saa vankundige, at de ansaae Jlden for et graadigt Dyr.

Dette er vist, at Noe og Bern meddelede deres Afkom en temmelig Deel af Kundskab, og at de af dem, som nedsatte sig i Lande beqvemme af Naturen til Agerdyrkning, som Chaldaa, Ægypten, hvorved de bleve sammen, og i Stand til at opfinde og meddele hinanden de opfundne Kunster, ei allene bevarede, men endog foregedede den. Men som disse Folk lagde sig af al Magt efter Agerdyrkning og Videnskaber, helst Astronomiske og Geometriske, til hvillke første deres Lands Klakthed gav dem Anledning, (thi Delta er ligesaa flak som Chaldaa) og Euphrats og Nils Overflømmelser til de sidste; saa lagde de sig derimod

imod ei efter Skibsfart og Handel, endsskiønt deres Lande laae gandske beleilige dertil; og det venteligen deels fordi de i Færstningen ei vare talrige nok til at drive saa mange Ting, da Algerdyrkingen udfordrer tusinde Hænder; og deels fordi det nu ved den lange Tid var blevet til en Brug hos dem, og de desuden vare bestandige i alle Ting, saa at en Søn maatte arve sin Faders Haandværk, og der i alle Videnskaber vare fastsatte visse Regler og Love, som nye maatte følges. Herved skede det, at et lidet Folk, som ogsaa boede ved Havet, og derhos i et trangt og ikke alt for frugtbart Land, drevet ved Nødvendighed at søge Føde, bemestrede sig al Handelen og Skibsfarten; og, som det laae midt imellem forommeldte tvende mægtige Folk, saa blev det et Stabelfolk, saa at sigte, for dem begge, forsynede fast alle bekiendte Folk med de Vare, som dem fattedes, ved at føre fra det ene til det andet, og blev saaledes riigt og mægtigt paa alles Beføstning. Disse Phoenicier havde først, efter Herodoti Beretning, boet ved det røde Hav, hvorved

Her maa forstaaes den Persiske Havbugt, thi der lægger Strabo de Der Tyrus og Aradus (14), efter hvis Navne det er troligt at de siden have kaldet de andre ved Middelhavet. Vel troer jeg, at denne Vandring er først skeet en Stund efter Abrahams Kald, men jeg har dog villet anføre den her, fordi Sidon blev allerede bygget i denne Periode. Forunderligt er det, at mange bleve ved at nære sig paa den gamle Maade ved Fædrift, og boede endda midt iblant Algerdyrkerne. Saaledes finder man, at Abraham og hans Afkom droge rundt om iblant de Cananitiske Folk, og boede under Hytter og Tælte, fordi de maatte flotte did hvor de kunde finde gode Græsgange for Dvæget: Da derimod Landets rette Indvaanere boede i Stæder, og regieredes af Konger; i dets Stæd Ebræerne vedligeholdte den gamle faderlige Regieringsmaade. Men disse Hyrder vare mere slebne end andre Hyrder, der opholdte sig langt fra de stadige Folk, saadanne som Scythier i de ældre Tider, Tatarer i
vore;

(14) Lib. 16. p. 1110. 1112 og 1131.

vore; thi disse havde mange gode og ordentlige Love og Skikke, som følgende Deel skal vise, de indginge Forbund med de stadige Folk og Konger, de besadde Rigdomme, og dreve en slags Handel. De adskillige Arabiske Folkeslag, som boede fra Canaan til Chaldaea, levede og fornemmeligen af Fædrift, som man kan see af Job, og af Amalekiter, Madianiter, hvorom mere siden. Bisse Hyrder synes kun at have levet af Melk, og kaldes derfor af Homero Galaktophagi. Uden Tvivl har det været Hoppemelk, som de drucke, ligesom de nu værende Tatarer, hvorfors og Homerus taler om Hippomolgi. Ichthyophagi, ved Kusterne af det røde Hav, levede endnu slettere, nemlig allene af Fiske. Der boede og Troglodhyter, som opholdte sig i Huler, og vare vankundige i alle Kunster; og viser Faber i Archæologic der Hebræer p. 33 og 34, at denne Levemaade har været vidt udbredt, og er endnu ei gaaet af Brug i Orienten. De, som nærede sig allene af Jagten, vare endnu de vankundigste af alle, men derhos de frieste; og finder

man gemeenligen, at jo mere Sleben, jo mindre frie, hvorudi Græker og Romere ingen Undtagelse bør giøre, da jeg taler ei allene om den politiske, men endog om den physiske og personlige Frihed.

Alf alle Riger ere det Chaldæiske og Egyptiske altsaa de ældste; i det mindste have vi ikke nogenlunde paalidelige og udførlige Efterretninger uden om dem. I Egypten skulle Guderne være fødte, (altsaa tillægges det Afguderiets Oprindelse; men Spørsmaal, om denne Art af Verre dog ei snarere tilkommet Chaldæa, og at kun Egypten er kommet i Besiddelse af den, fordi det laae Grækenland nærmere, hvorfra vi have alle vore Efterretninger om de gamle Folk, naar undtages hvad som forekommer i Bibelen) og Stiernekynigheden først havt sin Oprindelse, (en Sag, som Chaldæerne atter med Villighed kunne tilegne sig, baade som det ældste Folk, saa og fordi det høie Taarn gav dem god Leilighed dertil). Tilstanden i Verden for Osiris beskrives

skrives affkuelig: Thi han skal først have aflagt den Skik, at Mennesker aade hverandre op; han skal først have lært dem at dyrke Hvede og Bng, som forhen vorede vild paa Marken. Hans fornemste Betient Hermes skal først have lært at tale tydelig, og at give mange Ting Navn, have opfundet Bogstaver, Dfringer og Gudstieneste, Stiernernes Orden, og Ordenes Natur og Overeensstemmelse, saa og Olietræets Brug. Men det er klart, at Bogstaver ere senere opfundne end Hermetis Alder sættes; ja Jablonsky haver endog giort det rimeligt, at Hermes aldrig haver været en vis Person, men at Ægypterne henførte til ham alle de Ting, som de havde opfundet, eller vilde ansees for at have opfundet. Og dette er Aarsagen, hvi næsten intet Navn af nogen Ægyptisk Lærd er kommet til os; thi alle deres hellige Bøger, hvorudi alle deres Opfindelser og al deres Kundskab fandtes, tillagdes Hermeti, som Clemens Alexandrinus vidner. I Henseende til Aarets Inddeling have Ægypterne store Fortienester; thi, da det i Begyndelsen
var

var indrettet efter Maanens Gang, saa at een Maaned kaldtes et Aar, siden fire Maaneder; saa opfunde de Sole-Aaret, og lode det bestaae af 360 Dage, og dette Aar er det, som Moses betiener sig af, naar han beskriver Syndfloden, og er dette gandske naturligt, saasom Moses var fød i Ægypten. Hvor meget Ægypterne have været indtagne af sig selv, og hengivne til Pralerie, og derfor indbildt Grækerne mange urigtige Ting, kan sees af denne Diodori Fortælling, at Babylonierne Belus skal have stammet fra dem, og Chaldæerne af første Oprindelse ei været andre end Ægyptiske Præster, som førte Stjerne-Kundskaben med sig fra Ægypten til Babel; da dog hvad jeg forhen haver anført om Chaldæerne, som et Folk, da Abraham blev fød, om Nimrod, og om Babels Taarns Bygning, tilfulde viser, at Chaldæerne have været ældre end Ægypterne. Men det var en almindelig Skrobelighed hos alle gamle Folk, at ethvert vilde gjøre sig til det ældste, og tilegne sig alle nyttige Opfindelser; en Drift, som endnu ei er gandske forbi,

forbi, helst hvad de sidste Ting angaaer. Saaledes tillægge de Endste endnu deres Leibniz det, som Engellænderne, maaskee med bedre Grund, tillægge deres Newton. Dersom det skulde være rigtigt, som baade Herodotus og Diodorus paastaar, at hele Delta er et senere Tillæg af Nilen, hvilket ogsaa Maserier, som selv haver været udi Egypten, haver i nyere Tider givet Bisald; saa blive Egypterne vist ei de første Opfindere af Algerdyrkningen; thi det høie Egypten er af Naturen ei nær saa skicket dertil, som Delta. Dog, Alderen af Memphis, og af Pelusium eller Caphtor, kaster denne Mening over Ende, som i det høieste ei kan giælde uden om Nilens Udlob, hvor nu Alexandria og Rosette ligge. Og dette synes at bestrækkes ved det Homerus allerede siger, at udi den Trojanske Krigs Tid laae Pharus tre Dages Reise fra Egypten, da den dog nu ligger saa nær, at den er forenet med Alexandria ved en Dam. Det er artig, hvad Diodorus skriver, at de første Egypter levede allene af Urter, Stængler og Rødder, som vorede i

Morad-

Moradsferne, og det saa meget des hellere, som Mennesket er et Morads-Dyr, hvilket man kan flutte af hans Glæthed, og af det han helst elsker fugtig Spise. Siden levede de af Fisk, og af noget Kød. De bedækkede sig med Dyreskind, og opførte Huse af Kor, saadanne, som Hyrderne endnu i Diodori egen Tid boede udi, og ikke i andre. Længe efter funde de først op at tillave Brød, og var det første af Lotus, hvilken Opfindelse tillægges af nogle Isis, og af andre Menes. Men, hvis Menes er Misraim, som alle Omstændigheder synes at vise, saa maa Levemaaden for ham, saafremt noget sandt skal være i den, vedkomme Tiden for Syndfloden. Da ellers de fleste Gamle meente, at Mennesket var avlet ved Solens Varme, og af Dynd, og havde i Forstningen aldeles ingen Kundskab, men kun Beqvæmhed dertil; saa kunde de ei forestille sig Menneskets Fremgang anderledes, end meget langsom, og da maa man tilstaae, at de have derover giort en gandske artig Roman. Imidlertid, da Erfarenhed unægteligen viser, at der endnu leve

Men-

Mennesker i en meget raae Tilstand; saa kan man ikke heller vel nægte, at jo saadanne have været til i gamle Dage, og det endda i langt større Mængde end nu omstunder. Det hidindtil anførte om Ægypterne er mest taget af Diodoro (15).

Hos Babylonierne kaldtes ei allene et Folk, men endog en vis Orden, Chaldæer. De vare allene bestemte til at dyrke Guderne, og lagde sig deres hele Tid efter Philosophien, men især Astrologien. De forudsagde tilkommende Ting, og søgte ved Ofringer, ved Forsøg, ved Besværelser, at afvende det Onde, og tilvende det Gode. De spaaede af Fugleflugt, af Drømme, og af Tegn. Sønnen blev herudi opfød af Faderen, og mener Diodorus (16), at de gjorde større Fremgang i disse Ting end Grækerne, fordi de fra deres Ungdom af øvede sig herudi, havde intet andet at bestille, og bleve stadigen ved de samme Meninger; og udi alt dette komme de nu værende Chineseer over-

eens

(15) L. I. c. 9. p. 13. c. 14. p. 17. c. 16. p. 19.
c. 26. p. 30. c. 28. p. 32. c. 34. p. 40.
c. 43. p. 52.

(16) L. 7. c. 29. p. 142. 143.

eens med dem; og dette er Hovedaarsagen, hvorfore hverken hine eller disse giøre nogen stor Fremgang, og hvorfore de, som nu leve, vide net op det samme, som de der levede for nogle tusinde Aar siden, hverken andet, eller mere eller mindre. Cassiodorus (17) paastaer, at Chaldaeerne have ei allene opfundet Geometrien, men endog anvendt den paa Astronomien, Musikken, Mechaniken, Bygningskunsten, Medicinen, Logiken. Er dette sandt, og jeg seer ingen Aarsag at tvivle herpaa, hvorvel det høret til meget senere Tider, end dem jeg nu handler om, da har Wolfs Methode været i Brug nogle tusinde Aar for ham; saa det gamle Sprog staaer ved Magt: at der skeer intet Nyt under Solen. Der ere og de, som tillægge dem Astrologiens Opfindelse (18); hvortil den Leilighed at iagttage Stierneerne, og dernæst deres Uvidenhed i den sande Physique og Theologie, og Menneskets ubegribelige Lyst forud at vide sin tilkommende Skiæbne, har givet Anledning.

(17) Var. l. 3. Ep. 52. p. 120 og 121.

(18) Fabr. Bibl. Gr. T. 9. p. 599.

Skilderie af Verden

ved

Philalethus.

II. Hæfte.

Adcubnére Dei.

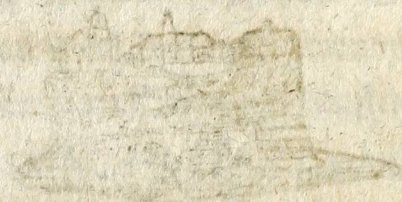

Kjøbenhavn, 1775.

Trykt og sælges hos Lauritz Christian Simonsen
mellem, boende paa Adresse-Contoiet.

Stadsbibliothek af København

1775

1775

1775

1775

1775

Vertical text on the book's spine, likely the title or author's name, written in a decorative script.

II. Hæfte.

Fra

Abrahams Kald til hans Død.

Wed Abrahams Tid var Jorden allerede temmeligen beboet, og besat med Stæder, hvoraf jeg haver nævnet adskillige i det forrige Hæfte; hvortil maa lægges de ældste Egyptiske Byer, som Theben, Memphis, Bubaste, Sais, ic. Jeg tvivler ei heller paa, at jo mange Stæder i lille Asien, Grækenland, og paa de Græske Der, ere fra de Tider, i det mindste synes, det at være vist om Sicyon og Argos. Hvorvel nu endeel af

disse Stæder, helst de Ægyptiske, Syriske,
 og de i det høie Asien, synes at have været op-
 førte deels af Tegll, deels af hugne Stene,
 hvorimod de Grækiske venteligen have været af
 Leer og af Træe; saa maa man dog ei forestille
 sig meget store Stæder, eller Byer af anseelig
 Omkreds; nei, dertil var Verden endnu for
 ung, og Menneskerne for saa. Det omvæn-
 kende Hyrde-Levnet, og Boliger under Tæster
 og Hytter, vedvarede ogsaa endnu i denne Pe-
 riode iblant de faste Folk; thi uden for dem
 ere endnu mange Folk i denne Forfatning, og
 vidne derved, at vor nærværende Verden er
 endda i sin Barndom. Afguderie havde og
 allerede hist og her taget Overhaand, og de
 rene Begreber om Guddommen vare allerede
 fordunklede; ja, som det synes, var endog
 Billeders Dyrkelse indført. Altsammen Frug-
 ter af Uvidenhed, helst i Physiøven. En
 ligesaa skadelig Uvidenhed i Moralen og
 Politiquen havde og indført Slavestanden, og
 bragt Mennesket til at miskiende sin naturlige
 Værdighed og Lighed. Nogle Aartusinde
 have

have endnu ei kunnet rette disse Feil, i det mindste ikke nær paa alle Stæder; og mange Martusinde ville efter al Anseende endnu bortgaae, inden de blive affkaffede overalt. Saa haardt og vanskeligt er det for Menneskerne at aflægge medfødde Fordomme, og saa langsom bane Videnskaber og Kundskab sig Wei. Dydens Elskere bør derfor ei lade sig affkrække, og de bør glade gaae ud af Verden, naar de ifkun have opløst og forbedret een eeneste Familie, een eeneste Person. Det værste er, at, ligesom gamle Fordomme udødes, saa vore nye op igien, eller og gamle vise sig under en nye Skikkelse. Men Bestandighed, Taalmodighed, vinde dog tilsidst, og Dyd og Sandhed vore dog, hvorvel smaa-ligen, frem.

Det varede ei længe, førend Menneskerne indsaae Uleilighederne ved den faderlige Regiering, og ved Herrestanden, og at de svage Samfund af dem vare derfor ei i Stand til at beskytte sig imod de stærkere. Mange af

dem forlode derfor deres Hytter, og aflode at boe vicatim; forsiede sig derimod ind i Stæder, og underkastede sig der een Persons uindskrænkede Magt, følgende herudi det Mønster, som den faderlige Magt gav dem. Saaledes opkom Tyrannie og Despotismus udi Asien, og en lang Række af Aarhundrede har ei kunnet formindske den Despotismus der, saasom Sæderne ei formilde den. Hver een opfædes der i den Tanke, at ingen anden Regieringsmaade er muelig, og at det er billigt, at alle ere ulykkelige, paa det at een kan være lykkelig. At den faderlige Regiering og Herrestanden ere blevene ved Magt i de Egne, er ingen Under; thi det er fatteligt, at ligesom een tyranniserer alle, saa tyrannisere og flere under ham de øvrige. At opfinde Love, Love der passe sig paa Tiderne, Stæderne, Folkene, Himmelsegnene, Videnskaberne, Sæderne, dertil udfordres megen Estertanke, en stadig Visdom, en brugt Erfarenhed, og en lang Række af Aar; men mageligt er det, at regiere ved: Jeg vil, ved Spyde, Sværd og Gal-
lie.

lie. Den Indfyndelse, som Præsterne finge i Egypten, dæmpede dog Regentens Despotismus ved Religionens Despotismus, hvorved Almuens Tilstand blev bedre der, end i de andre Lande, hvor der var Regiering. Thi alle de øvrige Folk havde enten ingen Regiering, ved det de vankede frit om, og endnu kiendte ingen andre Fornødenheder, end de, som Livets nødvendige Ophold udkræve; (og mon de for dette sidste vare des ulykkeligere?) eller og havde de allene den faderlige Regiering. Og ligesom man kom længere fra Babel, Midelpunkten af Menneſkernes Oprindelse, ſaa nærmede man ſig mere denne frie, og tildeels vilde, Tilſtand. Saaledes var Egypten den yderſte Grændſe imod Veſten og Sønden af ordentlige Forfatninger, Aſſyrien imod Norden; men imod Øſten kiendes ingen Grændſe, og ſynes det, at Despotismus, ſtadige Bopale, Belluſt, Overdaadighed, en vis Grad af Konſter, have rykket der frem tillige med Menneſkerne, og ei ſtandſet i China og Japan, før Havet forbød dem at gaae videre. Og denne

Despotismus er den sande Aarsag, hvi Asiateren er saa bestandig i sine Sæder, og hvi den nu levende ei er stort klogere end den, der levede for tre tusinde Aar siden, og hvi Videnskaberne ei allene ikke engang gaae langsomt fremder, men endog blive staaende. De Forandringer, som, særdeles i Religion og Sprog, have ntret sig der, maa tilskrives de frie Folk, Scythier, Araber, Tyrker, og Tatarer, og de Erobringet, som de have giort. Hvis derfor Menneskerne havde fra Forstningen af blevet boende sammen ved Babel, og ei vare blevne saa snart adspredde; saa havde de efter al Anseende ei allene alle blevet Afgudsdyrkere, men endog Slaver, uvidende og nedrige Skabninger, og et Kov for alle Laster; Skiændsler, der ei kunde erstattes ved Fordeel af et eeneste Sprog, allerhelst denne Fordeel vilde da have blevet til Skade, saasom et eeneste Sprog havde paa en uopløselig Maade knyttet deres Lænker, og alt Haab til Redning da været betaget.

Efter denne almindelige Betragtning over Folkenes Tilstand i denne Periode, vil jeg giøre nogle særdeles over hvert Folk i sær. Og her have vi atter udi denne Tidsalder den eeneste gode og sikre Kilde at øse af, nemlig den hellige Skrift. Der (1) lære vi, at allerede saa tilig som udi Abrahams Tid var Folkemængden saa stor, at deraf opkom en Hunger, som nødte Abraham til at reise til Ægypten; thi hvorvel den vel egentligen er opkommet deraf, at Cananiterne uden Tvivl endda ei havde lært at dyrke Jorden tilgavn, saa kunde dog Hungeren ei have blevet svar, dersom ei Folkemængden havde været anseelig stor. At Politiet og Sæderne, endog i det sødelige Ægypten, maa endda have været meget slette, kan sees deraf, at Abraham frngtede for at blive slaaet ihjel, dersom Ægypterne erføre, at Sara var hans Kone, efterdi hun var deilig, og derfor gav han hende ud for sin Søster. Hvorvidt Pragten da allerede

A 5

var

(1) I Mos. B. 12.

var steget, og Kongernes Myndighed, An-
 seelse og Høihed, kan sluttet deraf, at der ta-
 les om Pharaos Fyrster. Mærkeligt nok, at
 der kun tales om een Pharaos i Ægypten paa
 eengang i den hele hellige Skrift, undtagen
 paa eet Sted i 2 Kongernes Bog (2), hvor
 Ægyptens Konger nævnes; og dette kommer
 og overeens med hvad Herodotus og Diodorus
 berette, ja maaskee endog med Manethon; thi
 i hans Fragmenter selv findes ingen Anledning
 til at troe, at han har villet have, at Dyna-
 stierne skulde staae paa Siden af hinanden, og
 intet som hindrer os fra at antage, at de jo
 have fulgt efter hinanden, undtagen at det
 Ægyptiske Rige synes derved at faae en alt
 for høy Alder; hvorover endeel nyere ere faldne
 paa at sætte Dynastierne jævnsides. Dog man
 trænger ei hertil; thi ved at sætte dem efter
 hinanden gaaer dog det Ægyptiske Riges Al-
 der ei just meget over det sande tilbage i Tiden,
 og dette kan let være kommet deraf, at nogle
 af de mangfoldige Tal i Manethons Tabeller
 ere

(2) Cap. 7. v. 6.

ere blevne bedærvede. Af de Foræringer, som Pharao gav til Abraham, kan sees, hvad slags Creature Egypterne da lagde sig efter, nemlig Faar, Asner og Kameler, og at de da allerede maa have drevet Fæehandelen vidt. Hvorvel Afguderiet, som forhen er sagt, havde taget megen Overhaand, saa er det dog klart, at den sande og eeneste Guds Kundskab var ei allene indsluttet i Abrahams Person og hans Slægtingers; thi Melchisedek, Konge i Jerusalem, var den øverste Guds Præst, og det lader og som at Pharao haver kiendt og æret een eeneste Gud.

Hvorvel nu Abraham var egentligen en omvankende Fæehyrde, saa beskrives han dog at have været rig paa Guld og Sølv (3). Dette har han venteligen erhvervet ved Handel, som fornemmeligen har maattet bestaae i at sælge af sine Creature. Maaskee og at han haver ført endeel med sig fra Chaldaea. Og heraf sees, at Bergværker af de ædle Metaller
vare

(3) I Mos. B. 13.

vare da allerede i Flor ; thi jeg finder ei, at der haver fra de ældste Tider været Guld-rige Floder i Nærværelsen af de Egne, hvor Abraham opholdte sig. Da og Kobber og Jern allerede blev brugt til skarpe Instrumenter længe for Syndfloden ; saa viser alt dette Bergværkernes Ælde. Men ihvorvel Guld og Sølv var da allerede til, saa benyttede man sig endda ikke deraf til at mente Penge, men man brugte dem allene til adskillige Smykker, saa og veiede man det raae Guld og Sølv i Handel og Wandel, og betiente sig deraf til at kiøbe andre Ting for. Disse Metalleres Klarhed og Beqvæmhed vare vel Aarsag hertil. At Folk paa de Tider, i det mindste Cananiterne, maa ei have været meget onde, men giæstfrie, forligelige, og omgiængelige, kan sluttes deraf, at da Loths og Abrahams Hyrder bleve ueenige, og de derover nødde til at skille sig ad, sagde den sidste til den første : Staaer ei Landet aabent for dig, saa at du kan vende dig til hvilken Side du vil. Nu er det vel sandt, at der endda laae mange udhr-

bede Egne i Canaans Land, som allene brugtes til at græsse Fæe paa, og at Cananiterne endda ei vare saa mange, at de kunde besætte det gandske Land; imidlertid viser dog dette, at de ei maa have været usfredelige Folk, thi ellers havde de ei tilladt Fremmede, som Abraham og Loth, saadant. Eftersom Abraham havde været i Ægypten, og han og Iskom, lige indtil Moses, ei tænkte paa at bygge noget som lignede et Tempel, men der allene tales i deres Gudstieneste om Altene, om Stene som de salvede, og om Lunde; (thi endskjønt Bibelen ei udtrykkelig siger, at de vare indviede til Gud, saa slutter jeg det dog deraf, at Abraham og de flere synes at have boet ved dem, og siden det var en almindelig Skik hos Hedningerne at dyrke Guderne i de hellige Lunde); Abraham havde og engang boet i Chaldæa, Jakob opholdt sig længe i Mesopotamien; ingen af dem tænkte dog paa at opføre noget lignende et Tempel: Saa slutter jeg heraf, at Templer have endda i deres Tider ei været opførte

opførte udi noget Land. Vel sandt, at de vare ombankende, og man derfor kunde sige, at de ei finge Tid hertil; men hvorfor nævner Skriften ellers ikke hos noget andet Folk et Tempel? Men strax Jsraeliterne forlode Egypten, opreiste de sig et Tabernakel, endskjønt de vandrede om i Orken, et Tabernakel, som i mange Maader lignede de Egyptiske Temples, og som gandske vist var et bevægeligt Tempel. Mon ikke Temples derfor være først bygte i Egypten udi den Mellemtid, som forløb fra Joseph til Moses? Og denne Formodning synes meget at svække den lærde Fabers udi mit første Hæfte anførte Gietning, at Babels Taarn allerede var indviet til en Afgud, hvis Billede stod paa dets Spidse.

I det Overfald, som de fire foreenede Konger gjorde imod Sodomia og de flere Stæder (4), er det mærkeligt: 1) At Forbund allerede saa tiligen indginges imellem adskildte Folk; 2) Forbund for at erobre; 3) og det i
saa

(4) i Mos. B. 14.

saa langt fraliggende Lande, som det døde Hav fra Babel, eller Sinear. 4) At Kedor-laomer, Konge i Elam, var den fornemste iblant dem, saa at det endog synes, at de andre tre stode paa en vis Maade under ham; 5) At altsaa hverken Ninive eller Babel havde da Herskabet i Asien, men Elam; en Sag, hvorom de verdslige Skribenter intet vide. Hvoraf 6) følger, at de Assyriske og Babyloniske Monarkier ei ere saa gamle, som de giores, hvorvel Nigernes ere meget gamle, ja de ældste; og 7) Elam derimod det ældste Monarkie efter Syndfloden, thi det strakte sig videre end Nimrods; da det 8) vel ei kan have været anderledes, end at Elam haver regieret over alt Landet lige til det døde Hav, og hvo veed hvor langt det har strakt sig imod Sønden, Østen og Norden. 9) Elam fortjener derfor at kaldes et Monarkie, i Henseende til sin Strækning, men ei i Henseende til sin Folkmængde, eftersom Verden endda ei var tæt beboet; thi ellers havde 10) Abraham ei med sine 318 Tælle, og de Amoriter som fulgte ham,

ham, kunnet slaa disse fire Konger; thi end-
 skjønt han usformodentligen oversalbt dem om
 Natten, saa maa de i det høieste ifkun have
 været nogle tusinde Mand stærke, for at lade
 sig slaae af et saa ringe Antal. 11) Denne
 Kedorlaomers vidt udstrakte Magt og Ero-
 bringer med saa Folk forudsætter, at Stæder
 have endda ei været befæstede og omgivne med
 Mure, og at de fleste Indvaanere i Landene
 have kun været Hyrder, hvilke behøve en meget
 større Strækning at ernære sig paa, end Ager-
 dyrkere. 12) Kongerne i Sodoma ic. havde
 i nogle Aar tient Kedorlaomer, og har
 denne Tieneste uden Tvivl bestaaet i at give
 ham Skat, og aarligen enten selv eller dog
 ved Gesandtere at føre den til ham. 13) Af
 det Kongen af Elam bortførte Folk, Qvinder,
 Børn og Gods, fra Sodoma, sees Velden af
 denne Krigs- og Stats-brug i Aften, at bort-
 føre de overvundne Folk, og at indlemme dem
 i Seierherrens; et haardt, men sikkert, Mittel
 at holde overvundne Folk i Lydighed ved.
 14) Da de fem Stæder ved det døde Hav,
 som

som alle laae nær ved hinanden, havde hver sin Konge; saa sees heraf, at de ældste Stater have været smaae, hvilket ei kunde andet være, da de ere udspirede af den faderlige Regiering, og fremkomne ved det adskillige smaae Slægter have slaget sig sammen til fælles Forsvar imod een stærkere Slægt. 15) Men Indvaanerne i saadanne Byer nærede sig dersfore i de ældste Tider ei ved Handel og Kiøbmandskab, men ved Agerdyrkning og Fædrift; saaledes havde Loth, endskjønt han boede i en Bye, en vidt udstrakt Fædrift. 16) Heraf følger, at de fleste Stæder i de Tider maa ansées som vore Lands- eller Bonde-Byer. 17) Kongen af Elam udstrakte da sine Erobringer ogsaa til Amoriter, Amalekiter, Horiter, som boede paa Bierget Seir, (om hvilke Faber har giort det sandsynligt, at de boede i Huler), og til flere, saa at han er herved kommen Egypten temmelig nær. 18) Af det Abraham stod i Forbund med endeel af Amoriterne, boede iblant dem, og fik Hielp af dem imod Kongen af Elam, kan, tilligemed af alt det foregaaende,

B

sees,

sees, at Abraham var en mægtig og anseelig Mand, og at altsaa Jødernes Stamsfædre ei have været saa foragtelige Personer, som visse saa kaldte Philosopher ville nu giøre dem til.

19) Da de tre hundrede og atten Trælle vare fødte i Abrahams Huus, og tjente ham; saa sees heraf, at det fra de allerældste Tider har været en Part af Trældommen, at Trælles Børn ogsaa tilhørte deres Herrer.

20) Da Melchisedek, Konge af Salem eller Jerusalem, var den høieste Guds Præst; saa viser dette, at Afguderiet havde endda ei taget megen Overhaand i de Egne, siden den sande Religion var udi saadan Anseelse, at en Konge selv var Præst; hvoraf ogsaa sees den Politiques Vilde, at foreene sammen den verdslige og geistlige Magt, og maa man undre sig over, at den ikke er bleven vedtaget i alle despotiske Stater.

21) Og til denne Melchisedek gav Abraham Tiende af alt, venteligen det tilbagetagne Klov fra Kongen af Elam; og dette viser Velden af Tienders Givelse til Præster, saa at Moses ei haver gjort andet end at beholde

og stadfæste en gammel Skik, hvilket maa siges om mange af hans Love og Anordninger.

Af de jævnlige Aabenbaringer, som Gud viste Abraham, Noe, og flere af de gamle Fædre, hvorudi han tilkiendegav dem sin Villie, (endskjønt det sielden siges paa hvad Maade det skeede, men undertiden synes at være skeet i Drømme) (5), er det uden Tvivl at Hedningene have taget deres Drakler; thi de, som vare beskikkede til Præster iblant dem, og forestode Ofringerne, og derved vare i megen Anseelse, kunde let indbilde en eenfoldig og godtroende Almue, at deres Guder talte med dem, deels i Drømme, og deels i Syner; og siden, da Billeddyrkelse blev almindeligen vedtaget, at det og som oftest skeede igiennem Afgudernes Billeder. Thi hvo der noie haver overlæst og overveiet Van Dale de Oraculis Ethnicorum, eller og Fontenelle, hans Udskriver, kan ingenlunde tvivle paa, at jo alle Drakler have været Bedragerie af de

B 2

bedr

(5) I Mos. B. 15.

hedniske Præster; ligesom og Ofringer, helst af Dyr, have udbredet sig saaledes over den gandske Verden, deels ved Estersølgelse, og deels fordi Præsterne funde deres Regning derved, da de vidste snedigen at giøre dem til deres Levebrød; hvorfors man og finder, at de beholdte de fedeste Stykker for sig. Men hvad Menneſke-Offer angaaer, da har den Tanke, som i Almindelighed var første Aarsag til alle Offer, og som reiste sig af Eensfoldighed, nemlig: at man burde give Guddommen det kæreſte og beſte man havde, været første Anledning til denne gruelige Skik; og maa man ogsaa tilſtaae, at en Fader ei kunde gaae sig nærmere, end at give undertiden ſin eenefte Søn hen til en forsmædelig Død.

Alſo det Sara tillod ſin Mand at have Omgang med hendes Slavinde Ugur, ſaa at det Barn, hun fødte, ſkulde agtes for Sara's, (6) ſees Polngamien, med alle dens Følger, og dens Ælde; thi endnu er det brugeligt i China

(6) I Moſ. B. 16.

China og flere Lande, at alle de Børn, som fødes en Mand, ansees for at være Børn af den rette Frue, og hun at være Moder til dem alle. Og var dette ogsaa den eeneste Maade, som kunde udtænkes, for nogenlunde at undgaae de slemme Følger, som Polygamien ellers fører med sig i Huusstanden; thi de, som den fører med sig i Staten, ere uundgaaelige. Marsagerne til den saa tilige Polygamie have efter mine Tanker været disse: 1) Der fødes, saa vidt man veed, vel flere Drengene end Piger udi alle Lande, men der dør og igien i Ungdommen flere Drengene end Piger, saa at de ved tilvørende Alder komme i Jævnvægt. 2) Ved Krige (og dem finder man fra de ældste Tider) borttages mange Mandfolk, saa at Fruentimmerne blive derover flere i Tallet end de. 3) Den faderlige Regiering stod endnu ved Magt paa mange Stæder, og hvor den ikke stod, der var dog Staten bygget paa den, saa at en Mand var Herre i sit Huus, ei allene over sine Slaver og Slavinder, men endog over Kone og Børn; en Skik, som

endnu staaer ved Magt i alle Østerlandene, vel noget er svækket i dem, som grændse nærmest til vort Europa, men derimod er alt mere i Flor, jo længere man kommer fra os, indtil man endeligen finder den at have naaet sin høieste Spidse udi China og Japan, hvor endog den hele Statsforsatning er bygget paa den. 4) Da nu enhver var Herre, og saa at sige Konge, i sit Huus, saa fulgte heraf, at de, som kunde gjøre hvad de vilde, sielden gjorde hvad de burde, helst 5) i Climater af den Beskaffenhed som Asien og Afrika, hvor Heden indbyder til Orkesløshed og Vetsfærdighed. Og heraf er uden Tvivl Polygamie opkommen; og da de samme Aarsager, som have frembragt den, ere endnu ved Magt, saa er det ingen Under, da den ved en lang Hævd er blevet til en Skik, og understøttet ved Hovmod og Pragt, om den maaskee i de Egne aldrig udreddes.

Intet forekommer ostere paa de Tider udi Skriften, end at Engler aabenbarede sig for

for Menneskerne. Da nu mange havde af
Eensfoldighed allerede besat alle Ting, Soel,
Maane, Stierner, Hav, Floder, Bierge,
Bakker, Skove, Træer, ic. med Vænder eller
levende Væsener; saa tiende dette meget til at
bestyrke dem herudi, da de maaskee troede, at
Englerne maatte boe paa Jorden, siden de
viste sig for os. Og tvivler jeg ingenlunde
paa, at jo denne almindeligen vedtagne
Lære om Dmgang mellem Himlen og Jorden
haver som af sig selv ledet Menneskerne til
Episke Digter, da de begyndte at lægge sig
efter at skrive Bøger; saa at dersfore intet
forunderligt er for mig derudi, at alle de ældste
Episke Digter, som Jobs Bog, og Homeri
Skrifter, ere fulde af Engler, Guder, og Aa-
benbaringer. De kunde ei anderledes gjøre,
naar de vilde beskrive Menneskers, særdeles
store Menneskers, Handeler; men dersfore er
det ei sagt, at vi bør gjøre det samme, med
mindre vi sætte Tildragelsen i de Lieder. Og
dersfore have og Episke Digter været næsten de
første slags Skrifter, som man haver faldet

paa, saa snart Folkene begyndte at blive
 flebne; hvilket Jobs Bog blant Hebræerne,
 og Homerus blant Grækerne, vidne, naar man
 maaskee undtager nogle saa Viser og Sange,
 fornemmeligen saadanne, der vare giorte
 Guddommen til Ære; og slige Oder fulde
 Mennefferne meget tiligen paa, endog da de
 vare uslebne, hvorpaa vore Nordiske Folk
 kunne tiene til Beviis.

Da Abraham først indførte Omstikærelsen
 i sin Slægt 15 Aar efterat han havde været i
 Ægypten; saa er det ikke troligt, at han haver
 lært den af Ægypterne, allerhelst det er meget
 uvist, om den Ægyptiske Omstikærelse stiger
 op til Abrahams Tid, da de Skribenter, som
 vidne, at Ægypterne omstikare sig, have levet
 over fiorten hundrede Aar efter Abraham.
 Desuden bliver altid den anseelige Forskiel
 imellem Omstikærelsen, der var brugelig i
 Ægypten, og den, som var brugelig iblant
 Abrahams Afkom, at i det første Land bleve
 kun Præsterne omstikarne, og hos de sidste
 derimod

derimod alt Mandkion. Vel sandt, at Ara-
berne have fra Arilds Tid brugt Omffiarelsen;
men da de fleste af dem stamme fra Abrahams
Sønner, Ismael og de han avlede med Re-
tura, saa er det let at fatte, hvorfra de have
faaet denne Skik. Udi Ethiopien skal og
Omffiarelsen have været brugelig; men da
ingen veed, hvor gammel den er der, saa have
Ethiopierne let kunnet faae den fra Arabien;
og troer jeg dette snarere end fra Egypten,
estersom de endnu omffiare alle Drengene.
Men underligt er det, at de og omffiare alle
Piger. Dog, da Keenlighed haver udi de
hede Lande gjort denne Skik saa almindelig,
saa ligger vel Grunden til denne Ethiopiske
Sædvane herudi. Derfor bliver det vel
rigtigt, efter Bibelen at troe, at Gud haver
selv befalet Abraham denne Skik (7), for-
nemmelig for derved at gjøre en Skilsmisse
imellem Abrahams Afkom og andre Folk,
men vel ogsaa for den i de hede Lande saa for-
nødne Keenlighed. Ved denne Leilighed tales

B 5

om

(7) I Mos. B. 17. . . . .

om købte Trælle, hvilket viser, at, foruden de fødte Trælle og ved Krig giorte til Slaver, haves og det tredie Slags, nemlig købte, som vel atter vare tvende Slags, nemlig, solgte af deres forrige Herrer eller og Fædre, og saadanne, som frivilligen solgte sig selv, drevne ved Armod, ved Hunger, og for at sætte sig i Sikkerhed for mægtige Fiender.

Den eenfoldige og jævne østerlandske Levemaade iblant de omvankende Folk lyses frem i den Beværtning, Abraham gjorde de tre Mænd (8): Han toede sine Gæsters Fodder, hvilket i de Lande, hvor man gaaer barfodet, og enten stunker ned i Dynd, eller og bedækkes af Støv, er høist fornødent: Derpaa lod han bage Kager af Hvedemeel til dem, og endeligen slagte og tillave en Kalk, tilligemed Smør og Melk; og, da det synes, at Kalven er bleven slagtet kort førend den blev tillavet, saa maa man heraf slutte, at man i de Tider ei haver brudt sig meget om at have Kjødet

mørt,

(8) I Mos. B. 18.

møtt, hvilket nærmer sig den Skif at spise det raadt. Mærkeligt er det og, at, endskjønt Menneſkerne endda opnaaede en meget høyere Alder end nu omſtunder, ſaa ſynes det dog, at Fruentimmerne ei have ſædet meget ſenere end deres 50 Aar; i det mindſte anſaaes det for uhort og umueligt, at Sara ſkulde bringe en Søn til Verden, da hun var 90 Aar gammel.

Den øſterlandſke og gamle Giæſtfrihed bliver og beſtyrket ved det Exempel, at Loth ſtrar indbød til ſig, de tvende Engler, der under Skikkelse af Fremmede komme til Sodoma, ſaa ſnart de komme ind i Porten (9). Af hvilken Skifs Almindelighed man dog ei maa ſlutte, at Øſterlænderne eller den gamle Verdens Indvaanere have været bedre end Euro- pæerne og de nu Levende, men kun, at det var en Nødvendighed, ved det der vare ingen of- ſentlige Herberger i de Lande og paa de Tider, eller og at de vare meget ſlette, ſom man end-
nu

(9) I Moſ. B. 19.

nu seer af de nu værende Caravanserais i
 Tyrkiet, Persien, og de elendige saa kaldte
 Herberger i China. Desuden kom og
 denne Gæstfrihed af de saa Reisende i de
 Egne, saa at det var en Fornøielse for Ind-
 vaanerne at faae undertiden en Fremmed at
 tale med. Og saaledes har det sig endnu i
 Nord-Skotland og i Norge. Saa snart
 ellers mange Personer, eller hele Caravaner,
 reise sammen, saa forstaaer det sig af sig selv,
 at de drage ind i de offentlige Herberger, hvor
 flette de end ere, ja undertiden af Mangel
 derpaa hvile under aaben Himmel, hvilket
 Veirligets Stadighed bedre tillader i de Lan-
 de end i vore. Imidlertid kan ikke nægtes,
 at jo Moralisterne, og i sær Poeterne, have
 siden gjort denne Gæstfrihed til en Pligt, og
 opmuntret dertil, helst hos Araberne, efterat
 Nødvendighed først havde gjort den til en
 Skik, og at dette haver jo havt en god Ind-
 slydelse paa disse Folks moralske Character,
 ved at indprente dem en Slags almindelig
 Velvillighed, og derved nogenlunde at dampe

den

den Biddhed og Haardhed i Sæder, som opkom af deres Armod, usle og ringe Levemaade, og af deres omvankende Liv og Hyrdelevnet. At Loth just sad i Stadsporten, da Englene komme ind, er mærkeligt, og kan man heraf slutte, at Staden Sodoma har været liden; thi Anledning hertil haver vel været, at see alle dem der komme ind, og at bevise sig tienstagtig imod dem; saa at der ingen synderlig Gang haver været paa Gaden, ved det de Reisende have været for saa, naar de bleve fordeelte omkring. Udi Stadsportene blev og Ketten pleiet, i det mindste udi senere Tider; saa at de maa have været gandske store; og vare de saaledes i Østerlandene omtrent til samme Brug, som Torvene vare hos Græker og Romere. Det er ellers forfardefligt at læse, at en heel Bys var da hensefaldet til Synder imod Naturen, og sandt mere Behag i at elske Mand- end Qvinde-Kiønnet. Himmelegneens Varme, og den Mattelse og Afsthe, samt Foragt for Fruentimmer ved Polhgamien, haver vel givet Anledning hertil, og

hos

hos Hyrderne deres omvankende Liv, og Op-
hold i Orkener, og deraf opkomne Mangel
paa Fruentimmer at have strax ved Haanden;
og dette sidste er vel Aarsag til de mange
unaturlige Synder, som endnu bedrives i visse
Lande i Europa, og som hindre, at de aldrig
kunne blive folkerige. Men at en heel Bye
udi saa tilige Tider haver været henfalden
hertil, det viser, at Bølløst, Orkesløshed,
Formue, maa have været da langt større end
man forestiller sig. Ja, det var ikke allene een
Bye, men hele fem, i Nærværelsen af hver-
andre, som vare henfaldne til denne Beder-
styggelighed. Den Straf, som paafulgte,
har endog været hedniske Skribentere bekiendt,
og taler Tacitus om den (10). Vel var det
en Straf og et Mirakel af Gud; imidlertid,
da Gud betiener sig af naturlige Midler, saa
er det rimeligt, at de Limgrave, hvoraf
Eggen der var fuld (11), have giort deres
dertil; thi, efterat Limen var bleven opløst ved
Bandet,

(10) Hist. l. 5. c. 7.

(11) I Mos. B. 14.

Bandet, som fra Arilds Tid maa have været der i Overflødighed, hvilket Jordanen, som har sit Udlob der, viser, saa er al Egnen bleven forvandlet til en Morads, og sunket, som sees deraf, at den saa kaldte døde Søe, som egentligen er en slem Morads, haver opfyldt og indtaget Dalen og Sletten, hvor de fem Stæder stode. Det Jødebeeg, som findes der, og som svømmer paa Havet, viser ogsaa, at der har været mange ildfangende Ting, hvilke ved Bandet, og ved den Lust, som var indsluttet i de underjordiske Huler, ere komne i Bevægelse; thi, at der have været Huler og Sprækker, vise Gravene og den døde Søe. Imidlertid var det at ønske, at nogen forfaren Naturkyndig, vilde reise rundt om den døde Søe og dens Egn, og grandske alle Ting. Underligt er det, at en retfærdig Mand, som Loth, begik, kort efter at Gud havde frelset ham paa saa forunderlig en Maade, Blodskam med begge sine egne Døttre; thi heraf skulde man slutte, at hans Sæder og Tænkemaade havde dog været noget besmittede ved

Sodomæ

Sodomæ Ondskab, saasæmt ikke Skriften forsikrede os, at han havde begaaet denne Synd uden at vide det. Hans Døtre kunne derimod ei undskuldes, uden ved den Tanke, at alle Menneſker vare forgangne, undtagen de selv og deres Fader, og ved den hæftige Attraae til Ulfkom, som man finder hos Kjønnen i alle de gamle Dage, og hvorved det paa en fordeelagtig Maade adskiller sig fra mange nu værende Fruentimmer; da Bøllst hos de Fornemme gjør, at de ofte ville nyde Blomstret uden Frugten, og Nød hos de Ringe, at de aldrig ere gladere, end naar Gud, som de sige, tager deres Børn; en Talemaade, der er nok for at sætte en ævig Skamplet paa endeel nyere Regieringer, som, uagtet alt dette, pønse ideligen ikkun paa at fordoble Almuens Lyng og Trældom, uden i mindste Maade at lette den; en Misbrug, som nu neppe kan høves, da den er bleven til en Grundsætning, og en Statskonst, hvortil er ingen anden Aarsag, end denne, at mange Lande regieres af, saa, at Folket og Almuen kommer i ingen

Betragt-

Betragtning, og at oligarchiske Grundsætninger herske paa mange Stæder. Men at komme til Loth igien, saa bleve hans Døttre ved deres Fader Stam-Mødre til tvende anseelige Folk, Moabiter og Ammoniter, og som de boede østen for den døde Sæe, saa slutter jeg og deraf, at det er didhen at Loth haver taget sin Tilflugt til en Hule.

Jo længere man gaaer tilbage i Tiden, jo mindre finder man, at der haver været sat Giærde for Egteskab i de saa kaldte forbudne Led. Natur og Fornuft lære os ikke at det er Synd; Adams Børn maatte nødvendigent giste sig sammen, Brødre og Søstre. Vi finde, at en Prophete, som Abraham, haver havt sin Halvsøster til Egte (12), og det paa en Tid, da ingen Nødvendighed kunde drive til saadant. Man fulgte herudi den eenfoldige Natur; thi den jævnlige Omgang fra Ungdommen gjorde, at Kiærlighed kunde lettest opkomme iblant saadanne Personer; og vare

E
maaskee

(12) 1 Mos. B. 20.

maaskee de Egteffaber ei de ulykkeligste,
 efter som man da var best i Stand til at kiende
 hinanden. Mandfolkernes besynderlige At-
 traae at ægte Jomfruer, den Mistanke og
 Selvvidenhed om deres egen Usmagt avlet
 ved Polygamien, og politiske Grunde at
 hindre Menneskernes Svækkelse i deres
 Ungdom, og ved flere Baand at udbrede
 Kiærlighed i Staten, som alt mere svækkedes,
 jo mere Egennyttighed med Konster, Videns-
 skaber, Overdaad og Bellyst, toge til, foraar-
 sagede, at Egteffab mellem nær Beslægtede
 blev siden forbudet, og til saadan Usskye, at
 Almuen holder endnu for paa mange Stæder,
 at Giftermaal imellem Sødskendebørn ere
 ulykkelige, og sielden frugtbare. Men om de
 undertiden blive ulykkelige, saa er just denne
 Tanke og Fordom Skyld deri; hvilket
 ogsaa maa siges om mange flere saadanne
 daarlige Fordomme, der endog ere blevne til
 Ordsprog, som: Sielden var Mand's Moder
 Sønnelone god; Stedmoder Haremoder;
 med Stedmoder faaer man og Stedfader.

Intet er fordærligere, end naar falske, ja ugudelige, Maximer blive til Ordsprog; thi da blive de indlemmede i Folkets Sæder. Ved dem holdes da Despotismus og ubillig National-Had yedlige.

At Stedmødre ellers dog have tiligen begyndt med at være onde, kan sees af Sara's Opsørsel imod Ismael; thi endskjønt Gud befalede Abraham at følge Sara's Villie, med at udjage Ismael og hans Moder Agar (12), saa bliver derfor Sara's Gierning dog ikke god, saasom det viser intet andet, end at Gud læmpede en ond Gierning saaledes, at han derved opnaaede sine viise Hensigter. Thi hvorvel undertiden visse onde Gierninger synes at finde Bisald i Bibelen, saa maa vi dog tage os vel vare for at bisalde noget, som strider imod en sund og oplyst Morale, men undersøge, om ei saadan Gierning kun i en vis Henseende finder Bisald i den hellige Skrift; og da skulle vi altid finde, at det

C 2

for:

(12) 1 Mos. 21.

forholder sig saaledes. Thi fandt man een eeneste virkelig ond Gierning befalet eller roset i en Bog af Bibelen, saa kunde man være, vis paa, at den Bog ei var canonisk. Denne Ismael blev ellers Arabernes rette og fornemste Stamsfader; og derfor er det ingen Under, at der findes saa megen Lighed imellem Arabisk og Hebraisk. Da Ismael opvorte, nærrede han sig med sin Bue; og da intet Folkeslag er vildere, friere og mere utæmt, end det, som allene nærer sig af Jagt, saa er det ikke forunderligt, at Ismael beskrives som et vildt Menneſke, hvis Haand var imod alle, og alles Haand imod ham (14). Ingen Under derfor, at hans Afkom, Araberne, ere blevne ligedanne indtil deene Dag, da de Orkener, de boe udi, tillade dem ingen Agerdyrkaing, og give dem ingen andre Næringsmidler ved Haanden, end at røve, og at leve af Fædrift. At ellers de Lande ei ere blevne til Orkener og til Sand, som Rousseau vil, ved at dyrkes formeget,

og

og derved tære Kraften af Jorden, kan sees deraf, at fra umindelige Tider have de kun været brugte til Fædrift, og at Kilder have udi Ismaels Tid været da lige saa rare i de Egne, som nu; thi Ismael var paa Veien at forsmægte af Terst, dersom Agar ei havde fundet en Kilde. Desuden udmavres et Land ei ved at dyrkes, thi jo mere det arbeides og gødes, jo frugtbareere bliver det; tværtimod ved liden og slet Dyrkning udmavres det. At her siges, Gud at have opladt Agars Dine, saa hun saae Kilden, vil aldeles ikke sige andet, end at hun fandt den, just da det var paa høi Tid; thi den gamle eensfoldige, og heri mere gudelige, Sædvane tilskrev Guddommen alt, hvilket i sig selv et heller er urigtigt. Derfor gjorde de gamle Folk aldrig noget uden at spørge Guddommen ad ved Dyringer, ved Drafter, ved Lodkastning; derfor mænges udi deres Skrifter ideligen Guderne ind. Hos Hedningerne kunde ingen fatte et klogt Anslag, uden det jo strax var Jupiter eller Minerva, som havde

indgivet det; Neptunus gav god Bør, Volus
 Bind, Ceres Korn, og saa videre. Hos
 Tøderne forretter derimod den eeneste og
 sande Gud alting, som og i Henseende til den
 første Grund og Ophav er rigtigt, endskjønt
 han virkeligen forrettede det ved Menneſker,
 som havde deres frie Billie, og vidste hvad
 de gjorde, hvorvel de undertiden kunde være
 i en større Bevægelse og Henrykkelse, end
 sædvanlig. Derfor tale og Propheterne
 jævnlig udi Guds Navn: Saa siger Her-
 ren; Herren sagde til mig. Ligesaa tiltaler
 og Poeterne Muserne, og troede sig at være
 indskudte af dem; da dog, sandt at sige, det
 er eet og det samme store Bæsen, som indsky-
 der alle, hvorvel i høiere og mindre Grad;
 thi i ham ere, leve og røres vi. Endog vi
 sige: Vil Gud give Regn, Storm, Soelſkin,
 saa ic., henseende saaledes alting til sin
 første Aarsag; hvorvel disse Ting unægteligen
 fremkomme ved naturlige og underordnede
 Aarsager, som forud ere bestemte og sam-
 menlænkede af Verdens store Styrrer. I det

Forbund, som Abimelech, Konge af Gerar, og Abraham oprettede sammen, er sær mærkeligt, at den første havde en Feldtøverst; thi deraf sees, hvor viligen Staternes ordentlige Krigsstand haver været indrettet, og at man da, lige saavel som nu, haver svævet i idelig Frygt for Krig; at Arvesølgen var da allerede indført i Rigerne, thi Abimelech lader Abraham ei allene oprette Pagt med sig, men endog med sin Søn og Sønnesøn. Og dette er atter et Beviis paa, at Regieringsformen i de Egne haver været despotisk; thi indskrænkede Arveriger, enten ved Love eller Sæder, vare endnu for fine for de Tidens Mennecker, som ansaae Riger ligesom Arvegods, der fuldkommen tilhøre Eieren. Heraf maa man og slutte, at Førstefødsels-Ketten haver været indført, saavel i Familier som i Riger, hvilket og Behandlingen med Returnæ Børn, og med Esau længere frem, viser; og heraf følger, at Rigerne ei ere blevne deelte, og vare de ogsaa, sandt at sige, desuden smaae nok. Det havde været at ønske, hvad Riger og

Lande angaaer, at Verden altid havde ved-
 blevet Førstefødsels-Ketten. Hvor vigtige
 Brønde have da været, kan erfares af den
 Ueenighed, som opkom imellem Abrahams og
 Abimelechs Tienere; og ligne de Egne sig
 endnu herudi. At Skrift endda ei haver
 været opfundet, kan sees heraf, at dette For-
 bund ei blev skriftlig forfattet, men at Abra-
 ham skyede Abimelech syv Lam til et Tegn og
 Bekræftelse herpaa. Kort efter forekommer,
 at Abraham plantede en Lund, og paakaldte
 Gud der; hvilket og venteligen kun har været
 et Tegn, at det Sted var indviet til Guds
 Dyrkelse, og er skeet i Mangel af Huus og
 Tempel, hvilket en omvandrende Mand, som
 Abraham, ei heller kunde have. Men heraf
 have Hedningerne uden Tvivl siden taget første
 Anledning at paakalde Guderne i Skove og
 Lunde, hvortil derefter er kommet den Troe,
 at der boede visse Guder. Da Philister alle-
 rede i Abrahams Tid boede ved Søesiden af
 Canaans Land; saa kan heraf sees, hvor
 gammelt et Folk Ægypterne maa være, siden

Phi-

Philisterne stammede fra dem, og det endda paa anden Haand ved et andet Folk (15). Og herved bortfalder den umodne Formodning af Pauw udi hans Recherches sur les Egyptiens, at disse sidste stamme fra Ethiopierne; thi da maatte Ethiopierne være ældre end Syndfloden, og den sidste ei almindelig. Men hvorledes Pauw kan vide dette bedre end Moses, maa han see til.

Udi Fortællingen om det saa berømte Offer, som Gud befalede Abraham at giøre af sin Søn Isaaß (16), sees, at det da var brugeligt udi Canaans Land at ride paa Æsler; og lader det, at bemeldte Land ei haver af Naturen havt Heste, i det mindste er Salomon den første Israelitiske Regent, om hvilken der siges at han holdt Rytterie, og han købte Heste fra Egypten. Nogle formeene, at Hedningerne have optaget den onde Skik at ofre Mennecker, og i sær deres

E 5

Barn,

(15) I Mos. B. 10. v. 14.

(16) I Mos. B. 22.

Born, efter dette Abrahams Offer; men det er aabenbare, at de deraf ei have kunnet lære saadant; tværtimod de maatte snarere derved have blevet bragte derfra, eftersom Gud forhindrede Abraham i at slagte sin Søn. Nei, Hedningerne have af Eensfoldighed slagtet Mennesker, fordi de troede, at man burde give det beste til Guderne, og vare dumme nok at indbilde sig, at Guderne slikkede Blodet af de Slagtede.

Naar Hethiterne kalde Abraham en Guds Første (17), saa maa man ei heraf slutte, at de have havt den sande Religion; hvorvel jeg derfor ikke nægter, at der have jo været paa de Tider adskillige af den i Canaan, hvilket Melchisedeks Exempel beviser. Men her betyder Guds Første ei andet end en stor Første; og seer man af Bibelen, at Hebræerne have kaldet alt hvad som var stort, alt hvad som var usædvanligt, med Guds Navn: Saaledes betyder Guds Bierg intet andet end det store

(17) I Mos. B. 23.

store Bierg; saaledes kaldes Konger Guder, svage og dødelige Guder! og troer jeg, at Hebræerne have taget denne Skik op efter de mange Hedninger, som de boede iblant. Ingen Under derfor, om man fra ældgamle Tider finder, at Hedningerne have kaldet deres Konger Guder, ja villet indbilde dem, at de ansaae dem derfor; hvorforsø ogsaa Kongerne vare toffede nok til at kalde sig Guder paa deres Mønter, og Undersaatterne hykkelske og nedrige nok for at skjælde dem i deres Tiltaler ud for Guddommelige. At visse udvortes Høfligheds Beviisninger, som, at bukke sig, at bøie sig til Jorden, at staae op for dem som komme, ere meget gamle, kan sees af Abrahams og Lots Exempler (18). Og heraf kan man og slutte, at Hebræerne og angrændsende Folk have fra de ældste Tider dog været nogenlunde slebne; thi hos de gandske vilde, som Grønlandere, Hottentotter, findes ei det allermindste Tegn efter noget saadant,

uden

(18) I Mos. B. 18. v. 2. Cap. 19. v. 1.
Cap. 23. v. 7.

uden hvad de nu kunne have lært af Europæerne; og Aarsagen hertil er, at de gandske vilde ere gandske frie, og at det første Menneskerne begynde at blive slebne, nærme de sig til Trældom. Og denne Mangel paa udvortes Agt hindrer den Vilde ei fra at bevise virkelige Tjenester, som, at læge den Syge, at give den Hungrige Mad, og det uden at vente eller og faae den mindste Tak derfor; følgende allene den naturlige Drift at have Medynk med den, som er af samme Slabning, som han selv, naar han lider.

Mærkeligt er det, at, endskjønt Abraham havde Frihed at lade sit Qvæg græsse i Canaan, og at slaae sine Hytter op, saa havde han dog ei Rettighed til at tilegne sig noget Land som en stadig Eiendom, og kunde han ei erhverve den uden ved at købe. Sølv maa da og have været i temmelig Mængde; thi endskjønt man ikke veed, hvor stor den dobbelte Hule var, hvorudi Abraham begrov sin Sara, og ei heller den Ager, som den laae
udi,

udi, og som var besat med endeel Træer, saa er det dog troligt, at dette Stykke Jord ei haver været saa synderligen stort, efterdi det efter al Anseende ei var Ephrons hele Eiendom, og denne Ephron kun var en privat Mand; og da synes 400 Sekel Sølv at være temmelig meget. Man maa ikke undre sig over, at dette Sølv blev tilveiet; thi endda var ingen slagen Mønt i Canaan, og er det klart, at Jøderne finge ei nogen, førend længe efter det Babyloniske Fængsel. Og heraf slutter jeg, at Phoenicierne have i de ældre Tider heller ingen Mønt havt; thi ellers havde Israелiterne vel lært denne Konst af dem, da de under David og Salomon havde saa megen Omgang og Handel med dem. Mærkeligt er det og, at der siges, at disse Sekler Sølv vare gængse i Kjøb (19); thi deraf maa man slutte, at ei alt Sølv er bleven antaget i Handel, men venteligen ifkun det fineste og meest luttrede; thi endnu var det

ikke

(19) I Mos. B. 23.

ikke bleven til en Stats=Fordeel at mænge
Sølv med Kobber.

I den Fortælling om Isaaks Gifter=maal (20) er at mærke, at Elieser, Abrahams Træl, stod for hans gandske Huus, og havde han gjort det længe for Sara's Død. Denne Elieser var fra Damasco (21); og heraf sees, at man allerede fik Trælle fra temmelig langt fraliggende Egne, og at det meget tiligen haver været i Brug, at uddeele visse Arbejder til Trællene; og at Herrerne have overladt Huus=Omsorgen til den fornemste Træl, og selv gjort sig gode Dage. Men heraf sees, at Abraham har været en fornem og mægtig Mand, der kan sættes ved Siden af Kongerne paa de Tider; hvilket og alle andre Omstændigheder desuden bevidne. Her finder jeg og den første Sed aflagt af det eene Menneske til det andet; thi Elieser maatte sværge Abraham, at han vilde forskaffe hans
Søn

(20) I Mos. B. 24.

(21) Cap. 15. v. 2.

Søn Isaa en Brud af hans egen Slægt fra Mesopotamien. Men, at Abraham tog ham i Sed, viser, at det haver været en gammel og giængs Sædvane, paa den Maade at forsikre sig om andres Troe og Love. Eeden aflagdes ved Herren, Himmelens og Jordens Gud; den eeneste fornuftige Maade at sværge paa, hvilket maa tilskrives Abrahams fornuftige Religion. Ja denne Sed ledsagedes og ved en heitidelig Skik; thi Elieser, som svor, lagde sin Haand under Abrahams Lend. Saaledes opkom Lovkyndighed efterhaanden, og blev med Tiden til en fornøden Videnskab for Mennefferne. Deres Væster, ordentligt Regimente, Eiendom, Forbund, Kiøb og Salg, Sølv og Guld, Handel, Sed, og alle disse Ting geleidede med Ceremonier, (thi man finder, at Abraham kiøbte den dobbelte Hule af Ephron udi Vidners Naaher); alt dette tilhobe beviser, at Lovkyndighed havde allerede maattet giøre temmelig Fremgang, og at Mennefferne tiligen nærmede sig med stærke Skridt til den flebne Stand.

Stand. Jo nærmere de komme den, og endda ei fuldkommen havde opnaaet den, jo uflere maatte deres Tilstand være; thi Politique og Love læres allene ved Forsøg, og det ved mange mislingede Forsøg, og ved alle saadanne lider Menneſkeligheden. Despotismus og Traldom havde ellers ei bleven indførte i Verden. Philosophie er den sidste af alle Videnskaber i Henseende til Tiden, hvorvel den første i Henseende til Nytten; thi den kan ei opkomme, førend man har et saadant tilstrækkeligt Antal af Erfaringer, at den sikkert kan derpaa øve sin Dømmekraft. Og naar nu end Philosophien har naaet nogen Høide, saa er den dog længe kun faa Enkeltiges Deel, og kan ingen retskaffen Nyttigjøre, førend den enten bliver almindelig og udbredt, eller dog i det mindste Regenterne philosophere. Despotismus, Traldom, vanskabte Religioner, Overtroe, Troldom, Drafler, Munkestand, Krig, National-Had, Uvidenhed, ingen Alger- og Have-Dyrkning i mange Lande, Pinebænk, Livsstraffer, ja grusomme

some Livsstraffer, Forbud at tænke og skrive
frit, Religions = Forsølgelser, Titler, Rang,
alt dette tilhobe viser, at Verden endnu er i
sin Barndom, og i en Stand af Barbarie;
thi der ville Secula til for at affkaffe een
eeneste af disse Ting i eet eeneste Land, end
sige over vor hele Klode; hvorvel man maa
tillaae, at noget, saasom Trældom, er gaaet af
Brug i endeel Lande, og visse af disse Ting
udi nogle noget formildede. Naar jeg ellers
betænker, at Videnskaber, og Orden, og Jor-
dens Beboening, vare udi Abrahams Tid videre
drevne, end Langsomheden af deres Frem-
gang synes at tillade det at kunne skee i den
korte Tid, fra Syndfloden til Abraham, efter
den Hebraiske Tidsregning; saa skulde dette
let bringe mig til at antage de halvfierdesinds-
tyve Aldtolkeres Tidsregning, dersom ei saa
mange andre Grunde strede derimod. Det
er ellers beklageligt, at den menneskelige For-
nuft maa gaae saa mange vildfarende Veie,
for engang at komme paa den rette, og at
Løgn skal bane Veie til Sandhed; thi ellers

havde Traldom ei været indført i Abrahams Tid, da den nu er affkaffet i endeel Lande. Men det værste endda er, at man ofte haver udi mange Ting været paa bedre Spor i adskillige Lande, end man siden bliver; saa at næsten alt, hvad der i Secula er bleven arbejdet paa, er derved forgiæves. De derfor, som ei have philosophiske Dine, meene, at Verden aftager og gaaer tilbage, da den dog i det hele umærkeligen tiltager, hvorvel ved mange Omsvøb og Feiltagelser, som skule dens Fremgang for uphilosophiske Dine.

I den hele første Mose-Bog er næsten intet behageligere, end det Frierie af Eliezer for Izaak til Rebecca. Det skildrer ret de Tidens eenfoldige Sæder, som endnu nærmede sig saa meget til Naturen. Man seer der Rebecca, et fornemt Fruentimmer, selv at gaae uden for Byen for at hente Vand, og at vande en Ubekendt og Fremmeds Kameleer. Saa gaaer Prindsessen Nausicaa hos
Home:

Homerum selv til Vandet. Saa gior endnu
Fruentimret hos Araberne. Og have Abra-
ham og de første Patriarcher, endskjønt de
ikke vare Araber, dog havt Arabernes Sæ-
der, som alle omvankende Folk paa de Kanter
have, ligesom de imod Norden havde i gamle
Dage Scythernes, og i vore Tatarernes.
Man finder og, at Elieser havde ti Kameler med
sig; hvilket viser, at han ei er faret allene,
endskjønt det i Begyndelsen af denne Fortæl-
ling udi Skriften synes, at han havde ei nogen-
med sig, men i det 32 Vers tales om de
Mænd, som vare med ham. Altsaa er han
reist i Caravane, saaledes som alle Kishmæn-
dene nu reise i Østerlandene. Heraf sees og,
at man da allerede haver indseet Kamelernes
Nytte til Reiser, helst til lange Reiser; og er
dette Dyr saa umisteligt i de Egne og i de
store Sand-Ørkener, at uden dem vilde al
Handel ophøre. Kamelen er ligesaa umistelig
for Østerlændingen, som Renen for Lappen.
Og som Elieser kunde finde den lange Wei fra
Sønder i Canaan til Mesopotamien, saa er

det klart, at enten maa de Egne have været da allevegne temmeligen beboede, eller og maa denne Bei have været en almindelig og bekiendt Bei for de Handlende. Rebecca bar Vandkrukken paa sin Arel; saa gier Fruentimret endnu i Arabien; Beviis paa disse Folks Stadighed i deres Skikke, hvilket og det Trug viser, som stod ved Brønden. Abrahams Magt, Tidens Overdaad, Skik at give Brudegave, sees af det Guldspan, til at bære paa Brystet, og de to Guld-Armringe, som Elieser paa Isaaks vegne gav til Rebecca. Uphilosopher ville vel heraf tage Anledning at skiende paa Fruentimrets tilige Pragt og Bøllyst; men mig synes, at intet er billigere, end at dette Kion, som Deilighed og Yndighed, og omme Bevægelser, er tildeelt i Lod, gier sig al Umage for at behage og pynte sig for den stærke og vilde Mand, og derved at blodgiøre hans Sæder. Vel er Siælens Pynt det ypperste, men Legemet er dog det eene synlige af os; det er os selv. Hvorvidt Førstefødsels-Retten gif, kan sees deraf,

deraf, at Elieser siger, at Abraham havde givet IsaaK alt, hvad han eiede. Elieser lod det ei blive ved de Gaver, han havde givet Rebecca ved Brønden; nei, han gav hende ogsaa desuden Selv- og Guld-Toi, og Klæder, og til hendes Moder og Broder gav han dyrebare Skienk. Her seer man altsaa den i gamle Dage fast over hele Verden brugelige Skik, at Manden købte sin Hustrue, og at den sidste arvede intet efter sine Forældre. Og vare herved Fruentimrets Kaar ei desto flattere; thi, da Giftermaal allene udgjør deres sande Lykke, saa bleve de da allene gifte for deres egne Personers Skyld, og derved deres Egteskaber lykkelige, da de lagde al Bind paa at behage deres Mand. Dog denne Lykkeligbed blev udi Øster næsten giort til intet ved det Overhaand tagende Polygamie. Det er ellers underligt nok, at man da allerede friede ved andre, og at Personer ægtede sig, som aldrig havde seet hinanden. Atter Beviis paa, at Abraham og IsaaK vare fornemme Mænd. Hvor tilig

man haver forladt Naturen, kan iblant andet sees deraf, at Rebecca havde havt en Amme, hvilken drog med hende til Canaan. Saa-
 dan Kiærlighed til Ammer er naturlig, og en
 Skiændsel er det for vore Tider, at den findes
 nu saa siælden. De gamle Poeter have ofte
 af den taget Anledning til de smukkeste og
 meest rørende Dyrin. De Dnsker, som Re-
 becca fik af sin Slægt, ere og heel mærkelige,
 nemlig: at hendes Uffom maatte blive til
 mange Tusinde, og besidde sine Fienders
 Byer. Da giftede man sig endnu for at avle
 og opføde Børn; thi det skionne Statsgreb,
 at myrde eller udsætte Børnene, var endda
 ei opfundet, saasom Verden endda ikke var
 bleven for trang. En meget herlig og ærvær-
 dig Skik forekommer strax derefter, nemlig, at
 Isaak var gaaet ud paa Marken allene for sig
 selv, for at giøre sin Bøn om Aftenen. Han
 ansaae det altsaa ikke for en Skam, at giøre sin
 Bøn til Gud. Selsomt er det, at den
 daarlige Skik var allerede indført, at en Brud
 skulde laste et Dække over sig, naar hun saae
 sin

sin Brudgom, og maatte første gang ei lade sig see ubedækket for ham. Jo flere saadanne tvungne Blufærdigheds Ceremonier, jo mere Tønder for Passionerne. Nogle maa være, thi Elskov blev ellers usmagelig; men mange giøre den til Trældom. Isaaq førte hende derpaa ind i sin Moders Hytte; hvoraf sees, at Hustruene boede da allerede affskildte fra deres Mand, ligesom endnu i Øster. Saaledes kiender man igien i alle Skikke Østerlændigens Uforanderlighed; naar man kiender ham i een Tid, kiender man ham næsten igien i alle Tider.

Hvor stærk Førstefødsels-Ketten var, i det mindste i Abrahams Huus, kan sees deraf, at Abraham lod alle de Børn, som han avlede med Keturah, hvilken han ægtede efter Sara's Død, fare fra Isaaq sin Søn, uden egentligen at arve noget, undtagen nogle Gaver, som han antvordede dem. De nedsatte sig i Arabien, som her kaldes Østerland, fordi det laae østen for Canaan,

hvorudi Abraham boede, saa og østen for de Lande, hvorudi Moses opholdt sig og skrev (22).

Det er ikke at tvivle paa, at jo Ægypterne have udi denne Tid anseeligen formeeret sig, og gjort endeel af de Indretninger, hvorfors de hos de Gamle ere saa berømte. Og da Nilen haver stedsse oversvømmet Landet, saa er det troligt, at de tiligen have begyndt at grave Kanaler fra den, baade for derved at formindstke Oversvømmelsen, saa og for at lede Nilens Frugtbarhed over det hele Land. Det saa berømte Nil-Maal, hvorved de kunde vide, baade naar den steg for høit og for lavt, henfører jeg derfor til denne Tid. Diodorus siger (23), at det var anlagt i Memphis, og at Bud bleve sendte ud over det hele Land, for jævnligent at give tilkiende, hvor meget Floden var steget, og naar den begyndte igien at falde. Stæderne vare anlagte enten
paa

(22) I Mos. B. 25, v. 1-6.

(23) Lib. I. c. 36. p. 43. 44.

paa naturlige Høie, eller og paa ved Konfi
opførte; saa at Landet, naar Vandet var paa
det høieste, saae ud ligesom de Cycladiske
Øer. Dog det er klart, at denne Diodori
Beskrivelse passer sig allene paa Delta, og
aldeles ikke paa Thebais, som ligger meget for
høit hertil.

Om Chaldæerne beretter samme Skri-
bent (24), at de udgave Verdens Natur for
ævig, fordi den ikke har nogen Begyndelse,
og ei heller nogensinde skal undergaae, men
den Orden og Indretning, som nu findes,
er gjort af den guddommelige Forsyn, og alt
hvad som skeer i Himlen, styres efter Guder-
nes Villie. Heraf maa man dømme, at de
have antaget en Gud uden for Verden, og
lige ævig med den; hvilket da løber ud paa
Platonis Mening. Og, som de meget tiligen
lagde sig efter Stjerne-Kundskaben, og der-
ved funde, at Stierne ginge altid bestemte
Baner, og forandrede sig ikke; saa sluttede
D 5 de

de heraf Verdens Uforanderlighed; hvorfor man gierne kan henseere til disse Tider denne deres Mening. Astrologien lagde de sig i sær efter, for deraf at spaae Menneſkernes Skiebne, og fornemmelig betragtede de de fem Planeter, (hvoraf sees, at de ei ansaae Jorden og Maanen for Planeter, hvilket viser, at deres Systema har været urigtigt, som man maa tilgive Tiderne; dog er det mærkværdigt, at de ei ansaae Solen for en Planet, saa man deraf snart skulde troe, at de havde havt samme System, som Tycho Brahe) og i sær Saturnus, som de tillagde største Kraft. Om Fjirstiernerne troede de, at de ginge, men havde en vis og stadig Wei; hvilket viser, at de have troet, at Jorden stod stille. De antog og tredive andre Stjerner, som de kaldte Gudernes Raadgiverre, hvoraf femten vare over Jorden, og femten under den; et tydeligt Beviis paa, at de have antaget Jorden for at være kuglerund. De fornemste Guder vare tolv, hver styrede sin Maaned, og sit Himmelstegn i

Dyre

Dyrekredsen, hvor baade Solens, Maanens, og de fem Planeters, Baner vare; saa at Solen fuldendte sit Løb i et Aar, og Maanen i en Maaned. Lutter store og vigtige Opdagelser, sær den af Dyrekredsen, hvorvel de vare mængede med Overtroe og Urigtighe-der. Ei heller maa man just troe, at Chaldaerne have opdaget alt dette; vel mueligt, at noget deraf tilkommer Ægypterne; men dette er vist, at disse tvende Folk have opfundet alt, hvad den gamle Verden vidste i Astro- nomien, indtil Grækerne lagde sig derefter. Maanen sagde de at være nærmest Jorden, og i den korteste Tid at fuldende sit Løb, fordi den havde den korteste Bane, da den var liden. De lærte og, at den formærkedes ved at gaae ind i Jordens Skygge. Derimod dristede de sig ei til at beregne Soel-Formør- kelserne. Jorden sagde de at have Skik- kelse af en Baad, og at være huul (25); hvilket sidste bør maaskee forstaaes saaledes, at den var rund og huul inden i; thi

(25) Id. lib. 7. c. 31. p. 145.

de have maaskee da havt runde Baade, som have havt en Art af Dæk over sig, og derved været runde inden i. Og skal det et forstaaes paa denne Maade, da maa jeg tilstaae reent ud ei at forstaae det.

Saaledes var den gamle Verdens Kundskab mængst med megen Overtroe; hvorover man ei maa forundre sig, da urigtige Begreb maa gaae for de rigtige, lige saavel i den hele Verdens Alder, som i Menneskets. Og just denne Overtroe, og Eyst at vide det Tilkommende, var dem en Spore til at betragte Himlen nsie, som de uden den lidet havde bekyrret sig om. Esterat Videnskaben først var bragt til nogen Heide, var det Tid at dyrke den for sin egen Skyld, og at give alle de unødige Tillæg Afsted. Det er derfor saa langt fra, at vi bør belee dem for deres Bildfarelser, at vi snarere bør takke dem, at de have vildsaret for os, da vi ellers maatte have tænkt nu ligesom de; saa at man efter Bogstaven

staven kan sige, at de have lært os ved at vildfare. Og sandeligen, det rigtige de have fundet, er i Henseende til sin Vigtighed og Mængde saa meget, at det kan veie op imod vore Opfindelser; og dette vil jeg have eensgang for alle sagt om de Gamles Opdagelser. Cicero (26) bevidner og, at Chaldæerne ere Astrologiens Opfindere.

Paa denne Tid levede Inachus, Konge i Argos, som Grækerne gemeenligen udgive for den ældste i deres Land; thi de, som giøre Megaleus af Sicyon ældre, ere for nye til herudi at troes imod de ældre Skribenter. Herodotus (27) beretter, at hans Dotter Io blev bortsnappet af nogle Phoeniciske Kiebmænd, og solgt til Egypten, hvor hun forandrede Navn, og blev kaldet Isis. Vil man herudi sætte Troe til ham, saa sees heraf, fra hvor gamle Tider Phoenicierne have forladt den Persiske Havbugt, og
begivet

(26) Lib. I. de Divinatione.

(27) Lib. I. c. I. p. I. 2.

begivet sig til Middelhavet, og drevet Handels, og det i temmelig langt fraliggende Lande; som og, hvor gammel Dykkelsen af Gudinden Isis maa være i Egypten. Thi da Jablonsky haver beviist, at hun ei har været et Menneſke, men betegnet Maanen; ſaa følger heraf, at Jo maa være bleven opkaldt efter Gudinden.

Skilderie af Verden

ved

Philalethus.

III. Hæfte.

Cura Pii Dis sunt.

Kjøbenhavn, 1776.

Trykt og sælges hos Lauritz Christian Simonsen,
mellem, boende paa Adresse-Contoiet.

Emment de Bismarck

Emment de Bismarck

III. 2. 11. 11.

Car. P. D. J. 11. 11.

Faint text at the bottom of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

III. Hæfte.

Fra

Abrahams Død og til Isaaks Død.

Isaak, Abrahams Søn, var ogsaa en rig og mægtig Mand; thi Moses vidner, at Herren velsignede ham. Han boede ved en levende Kilde (1), det er en Kilde, som stedse flyder, hvilket er en stor Herlighed i de tørre og hede Egne. Ismael nedsatte sig i Arabien, og udbredede sig ved sin Afkom fra Ægypten til Assyrien, og blev Stamsfader for de egentligste og fleste Araber; hvorfor

A 2

de

(1) 1 Mos. 25. v. 11.

de og selv regne sig at stamme fra ham. Han blev Fader til tolv Sønner, hvilke kaldes Fyrster, det er Stamsfædre for lige saa mange Slægter (2). Mærkeligt er det, at Assyrien siges her at have grændset til Ismaeliternes eller Arabernes Land; thi det viser, at de Assyriske Konger have, da første Mose Bog blev skrevet, strakt deres Erobringer ud paa den vestre Side af Tigris, thi det egentlige Assyrien laae ikkun paa den østre Side. Vil man nu end ei strække det til Chaldaea, saa maa man dog i det mindste strække det til Mesopotamien, saafremt det skal have grændset til Ismaeliternes Land. Og dette bekræfter for en Deel Ctesæ Beretninger, at det Assyriske Rige haver meget tiligen begyndt at blive mægtig, hvorvel han har overdrevet Tingen for meget. Hvad Mesopotamien angaaer, da kaldes det i Skriften Padan Aram (3), ligesom Syrien Aram, og det retteligen; thi begge Lande vare i gamle Dage beboede af eet Slags

(2) 1 Mos. B. 25. v. 13-18.

(3) Ibid. v. 20.

Slags Folk, som havde eet Tungemaal, endskönt de fra de ældste Tider vare adskilte i smaae Stater. Mærkeligt er det, at der siges, at Rebecca adspurgde Gud, da hun formærkte sig at være frugtsommelig, og at Gud svarede hende (4). Dette synes ei at være skeet enten i Drømme, eller ved et Syn eller Aabenbaring, men snarere at vise, at der da haver været en Art af en offentlig eller ordentlig Gudstieneste, hvor en Præst eller Prophet haver svaret i Guds Navn; og dette maa ei forekomme nogen utroligt, thi en Stund forhen tales der om Melchisedek, som den høieste Guds Præst. Den Tanke og Mening om Drakler er derfor langt ældre end man skulde troe; jeg meener Drakler ved Svar, thi ved Tegn finder man allerede i Adams Tid, i Anledning af Abels og Kains Offer. Menneskets Lyst til at vide tilkommende Ting og sin Skæbne, den ringe Kundskab og Hielpsomhed, som det endda besad, var den rette Aarsag hertil. Gud læmpede sig heri efter

A 3

deres

(4) I Mos. B. 25. v. 22. 23.

deres Skrøbelighed, og meddeelte dem sande Svar og sande Propheter, som havde en redelig Hensigt, og troede paa ham. De andre derimod, som fore vild i at antage mange Guder, og dog havde samme Lyst, dem lod han og følge deres egen Willie; men da de ikkun kunde betiene sig af almindelige Mennesker, saa bleve de ogsaa jævnlignst bedragne, eller skuffede med tvetydige Svar; hvorvel de ogsaa undertiden finge nogenlunde paalidelige Svar, deels ved en Slumpelykke, og deels ved det Forstanden tiltog med de opklarede Tider, saa at skarpsindige Præster kunde i mange Ting ved Fornuft skionne Udfaldet af endeel Begivenheder, hvilket den almindelige Hob tog for Spaadom, der skeede ved overnaturlige Kræfter. Saaledes spaaede Polybius den Romerske Republikkes nær forestaaende Fald, og della Valle i meget sildigere Tider en hastig Undergang af det Persiske Kongehus. Men saadant er Klogskab, og ikke Spaadom. Anderledes haver det sig med Guds Propheter. Alt, hvad de have spaaet, er bleven opfyldt,

fyldt, og de have forud sagt mange Ting, som først ere skeede nogle hundrede Aar efter, ja spaaet iblant om Stater, som endda ikke vare til, da de spaaede. Den Spaadom, som Rebecca egentligen fik, nemlig at den ældre Søn skulde tiene den yngre, og at det ene Folk skulde være stærkere end det andet, er ellers heel mærkeligen og med Overlæg optegnet af Moses; thi her, som i den hele første Mose Bog, er intet skrevet uden med Hensigt og største Val; og kiender jeg ingen Historie-skriver, enten af gamle eller nye, der under saa jævn, naturlig og eenfoldig, Dragt haver skrevet med mere Overlæg, eller mere udgiort et heelt Stykke. Hvorfore jeg anseer Moses ei allene for den ældste, men for den største Historie-skriver. Han skrev for Israelliterne, han vilde vise dem, at de vare Guds Folk, at de vare ophøiede over, og bedre end, alle andre Folk, at Gud paa en besynderlig Maade havde sørget for dem og deres Stamsfædre; han vilde paa det skarpeste indprænte dem den vigtige Lære, at der er ikkun een eeneste Gud;

Han vilde giøre dem sig selv fiære og agtbare. Derfor er han vidtløftig i at fortælle Skabelsen, Syndfloden, Abrahams og de første Patriarchers Levnet; de andre Ting gaaer han letteligen over, og berører ei mere, end det var fornødent for at forstaae dem. Men paa det at Israelliterne ei skulde for meget ophøie sig af deres store Fordele, og blive alle andre Mennesker fiendske, som han mærkede at de vare tilbøielige til, saa viser han i Skabelsens og Syndflodens Historie, at alle Mennesker ere Brødre, og af een Rod. Og at Moses haver skrevet dette, om Forskiællen imellem Esaus og Jakobs Afkom, ikke blot som Historieskriver og Politicus, men som Prophete, det viser Udsaldet; thi ikke allene var Israel mægtig længe efter den Tid Edom allerede var svag, men endog indtil denne Dag ere Jøder dog til, og eet Folk, men Edomiter derimod længe siden forsvundne. Den Character, som Moses kort efter giver Esau og Jakob, bekræftes ved deres hele Liv, nevnlige at den første var en Jæger og Ugerdyrker, og

den

den sidste en from Mand, som boede i Pauluzner, det er, var en Hyrde; thi man finder Esau stedse hurtig, drivende, paa Færde, hastig, frigerisk; Jakob derimod, i Ligning mod ham, stille, og noget langsom, hvorfore han og lod sine Børn saa meget deres egen Willie. Saasom Jakob herover var altid mere tilstæde, saa er det ingen Under, at Moderen elskede ham mest, da han gif hende under Dinene. Isaaak derimod, som en Mand, elskede mest den hurtige Søn, hvilken desuden synes at have været aabenhjerttet og ærlig, dog derhos tilsendet, da Jakob derimod var mere sindig og estertænkksom. Det viste han, da han betiente sig af Esaus Mathed og Hunger, for at bevæge ham til at sælge sig Førstefødsels-Retten, og det ved Eed bekræftet. I denne besynderlige Tildragelse sees, hvor meget Førstefødselen da ansaaes, nemlig, den Førstefødde var som en Fader, det er Konge, for alle sine Brødre; dernæst, at Eed da allerede var i fuld Brug til at bekræfte Pagt og Forbund; og endeligen tales her om

en rød Ret af Kiærne (5), hvilket viser, at man da tillavede Retter med Saad over, og er det ikke urimeligt, at denne Ret haver, som mange meene, bestaaet af Linsér. For denne røde Rets Skyld skal Esau have faaet Navn af Edom, hvorfor ogsaa hans Afkom blev kaldet Edomiter; og som de boede ved det røde Hav, saa er det af dem det haver faaet Navn, og Esau er den Kong Erhythras, som Græker og Romere omtale, og som efter Plinii Vidnesbyrd (6) skal først have bygget Flaader. Nu vil jeg vel ikke nægte, at han kan have bygget Flaader, og at man har maaskee paa det røde Hav ei forhen seet nogen Art af Skibe; men det samme troer jeg neppe at gjælde om Middelhavet, hvis Der have vist været meget tiligen bebygde. Desuden tillader Arkens Bygning ei at troe, at bedre Skibsbygningss = Maade end Flaader ei skulde have været bekiendt i Nærheden af de Lande, hvor Arken standsede.

J An

(5) I Mos. B. 25. v. 27, 34.

(6) L. 6. c. 28. p. 706.

I Anledning af det Izaak drog til Abimelech, lader Moses Gud aabenbare sig, venteligen i en Drøm, for Izaak, og igien tage det Løfte, som var giort Abraham, nevnlige at hans Afkom skulde blive mangfoldig, og eie det Land han boede i, samt at alle Slægter paa Jorden skulde velsignes i hans Sød. Dette sidste sigter klarligen til Messias, og det ikke saadan en Messias, som Jøderne forestille sig, der skulde være for dem allene, men en Messias, som skulde tilhøre alle Mennecker. Man har heller ingen Marsag at tvivle paa, at jo Izaak haver fattet det Fornemste af denne Spaadom; thi Christus siger selv, at Abraham ønskede at see hans Dag, og saae den, og blev glad, hvilket ikke vel kan begribes paa anden Maade, end at han indsaae, hvad de Spaadomme skulde betyde, som vare givne ham om hans Slægtes Herlighed, og Velsignelse, der skulde strække sig til alle Folk. Og hvo vil tvivle paa, at jo Abraham haver undervist sin Søn om dette? Underligt er det, at Izaak begik her samme

Skre:

Strøbelighed, som Abraham, og torde ei sige, at Rebecca var hans Hustrue, af Frygt for at staaes ihjel. Ved denne Leilighed tales om Vinduer, hvoraf sees: 1) At man da allerede haver vidst at faae Lys ind i Huse, hvilket endeligen allerede sees af Arkens Bygning. 2) Disse Vinduer maa ogsaa have været uden paa Husene, siden man igiennem dem kunde see ind i andre Huse, og altsaa da ikke, som nu i Østerlandene, været alle inde til Gaarden, hvortil den overdrevne Mistanke mod deres Fruentimmer er Skyld. 3) Ansaaes det da allerede for Synd, at beligge en Egtekone, og man troede, at saadan Synd kunde føre Ulykke over et heelt Folk, en Mening, som, i Henseende til Kongerne, er endnu meget rodfæstet. Egteskab har altsaa fra de ældste Tider været ordentlig, og Menneskets egen Natur tilfuger ham, at han vil have sin Kone for sig, og være Fader til sine Børn. 4) En Konge havde da stor Magt; thi Abimelech truer hver den med Døden, som rører ved Isaaks Hustrue. 5) Dødsstraf var da allerede

lagt

lagt paa en Egtesengskrænker; Jalouſie og
Sæders Keenhed havde indført dette, ſom og,
at man allerede begyndte at anſee Konen for
Mandens Eiendom. Derimod lader det, at
man ikke har anſeet for nogen Uret, at tage
ugifte Fruentimmer med Magt. Hvor frugt-
bar Jorden da haver været i de Egne kan ſees
deraf, at Iſaak fik Hundredefold, venteli-
gen i nye Land. Og ſom han tog til med
mange Tiunde, Dvæg og Faar, ſaa ſlutter
jeg deraf, at Philifternes Land haver endda
ikke været ret dyrket overalt, ſiden en Frem-
med kunde ſaaledes brede ſig ud i det; og end
mere ſlutter jeg det deraf, at denne eeneste
Mand med ſin Familie blev Philifterne ſaa
befrygtelig, at de maatte bede ham drage bort,
ja at de kaſtede de Brønde til, ſom hans Fa-
der havde ladet grave, for derved uden Tvivl
at nøde ham til at drage bort. Men Iſaak lod
dem igien opkaſte, og viſte derved, at han til-
egnedede ſig en Eiendoms-Ret til dem; og ſees
deraf, at Ting ginge da i Slægt og Arv,
endſkiønt de længe havde været forladte; ſaa
at

at det første Arbeide, den første Bekostning, gjældte mere end Hævd, hvilket ogsaa havde Grund i de Tider, da der var Plads og Jord nok for saa Mennesker. Izaak førte ellers et omvandrende Liv ligesom hans Fader, boede i Pauluner, og synes mest at have nærret sig af Fædrift. Kort efter havde han atter en Aabenbaring, og det om Natten, hvilket bekræfter, at mange saadanne Aabenbaringer skeede i Dromme. Her kaldes Gud Abrahams Gud, efter den almindelige Mening fra ældgamle Tider, at enkelte Personer, Stæder og Lande, havde hver deres egen Guddom; og kunde det i sær siges om Abraham, som fremfor alle erkjendte den eeneste sande Gud. Paa Stædet, hvor Izaak havde havt denne Aabenbaring, bygde han et Alter, og paakaldte i Herrens Navn; altsaa var offentlig Gudstieneste da almindelig, og et Alter dertil umisteligt, saasom Offer var en væsentlig Part af Gudstienesten. Saadant Offer geleidedes da ogsaa med Bønner. Og som Izaak opslog sit Paulun der, saa viser det, at den offentlige Gudstieneste

tiensete, er ofte bleven forrettet; thi dersfore var det, at han vilde boe der. Da Abimelech noget efter kommer til IsaaK, tales om Achusat hans Ven, hvilket viser, at Kongerne da allerede havde Favoriter; og hvorsfore skulde de være saa ulynksalige at være de eeneste af alle Mennesker, som ikke havde Venner, naar de kun ikke lade sig beherske af dem, og berige dem paa Landets Befostning. Kongens Myndighed viser sig her atter; thi her gjorde han Forbund med IsaaK i det hele Folks Navn, dog hans Ven ogsaa med, saavel som hans Stridshovedsmand, hvilket viser, at han dog ikke haver hersket gandske uindskrænket. Da IsaaK og Rebecca vare misfornøiede med, at Esau giftede sig med tvende Hethitiske Fruentimmer, saa slutter jeg deraf, at dette Folk haver da allerede tilbedet Afguder (7).

Ingen kan tvivle paa, at jo Pil og Bue er et af de ældste Krigsvaaben, hvorvel det ikke synes saa gandske let at opfinde; thi baade omtales det af de ældste Skribenter vi have,

(7) 1 Mos. 26.

have, Moses og Homerus, saa og er dets Brug udbredet til alle, endog de vildeste Folk. I midlertid finder jeg det ikke omtalet af Moses, før i Anledning af den Befaling, Izaak giver til sin Søn Esau, at gaae paa Jagt. Men man haver ingen Aarsag at tvivle paa, at jo saavel Pil, som Sværd og Kastespind, haver været brugt i de foregaaende Krige; hvorvel jeg derfor gjerne tilstaaer med Horatius, at Menneskene have først brugt Næver, og siden Klubber og Stager. I den derpaa følgende Fortælling om Betsignelsen, Izaak gav sine Sønner, er klarligen et Bedragerie paa Jakobs Side; dog kan han undskyldes, ved det hans Moder befalede ham det, og hun igien grundede sig paa den Aabenbaring, hun forhen havde faaet af Gud, at den ældre Broder skulde tiene den yngre, om hun endogsaa ikke har havt en nye. En artig Anmærkning er det af Lord Kaime (8), at Mennesket i de ældre Tider troede, at, hvad der engang var lovet, ikke kunde omgjøres, om det end var erlangt ved

Be=

(8) Sketchs of history of Man. L. 2. P. 138.

Bedragerie, og at en Faders Betsignelse havde endog i saa Fald sin Kraft; og dette mener han at have kommet af de Tidens Enfoldighed og Urlighed. I Almindelighed troer jeg at Anmærningen er rigtig; men i dette særdeles Tilfælde om Isaaks Betsignelse, da maa man vel erindre sig, at han var en Guds Prophete, hvilken uden Tvivl haver indseet, at denne hans Feiltagelse var kommet af Gud; thi rimeligen haver Rebecca fortalt ham det Drakke-Svar hun havde faaet. Ved den Most, Isaak lover Jakob, forstaaes maa skee ei allene Vin, men vel ogsaa Saft af anden Frugt, som Uble, Pærer, hvis Saftesfuldhed let kan have lært de første Fædre at presse Most af dem. De Ord i Esaus Betsignelse, at han skulde leve ved sit Sværd, ere vel egentligen en Spaadom, som og er bleven opfyldt paa Edomiterne; men de have vel ogsaa uden al Tvivl opmuntret ham til den Levemaade, da han desuden var en dristig Mand. At Esau og hans Afkom ere over denne Tildragelse blevene vrede paa Jakob og

Afkom, er ingen Under; og som Egypterne bleve siden ved anden Anledning ogsaa Fiender af Israeliterne, saa er det rimeligt nok, at de ved deres onde Gud Typhon have tildeels forstaaet Jakob, og ved den gode Gud Osiris tildeels Esau, som Fourmont viser (9), og det af den ældgamle lærde Skribent Alexander Polyhistor (10). Men heraf følger, som Newton i sin Chronologie vil, at Edomiterne have havt meget med Egypterne at gjøre, ja maaskee, som han og vil, at de sidste have lært meget af de første; men, at det ikke skulde være skeet før i Davids Tid, er gandske ugrundet, og strider aldeles imod hvad der fortælles om Egyptens Magt i Jakobs og Josephs Tid; hvoraf endogsaa følger, at Egypten haver ei faaet sine første Videnskaber og Indretniger fra Edomiterne, som Newton heel uretteligen vil. Da Rebecca frng-
 tede

(9) Reflexions sur les anciens Peuples. T. I. l. 2. sect. 3. c. 13. p. 103.

(10) apud Plutarchum in Iside & Osiride. p. 363.

tede for at miste begge sine Sønner, saafremt Esau ihjelslog Jakob; saa følger deraf, at det da haver været en almindelig Lov, at en Mand-
draber dræbtes (11). Det er ellers mærkeligt, at Menneskerne, i det mindste Mand-
folk, gistede sig endda sildig; saaledes vare Isaa og Esau begge 40 Aar, førend de gistede sig, ei at tale om Jakob, som havde over 80. Dette haver uden Tvivl bidraget til deres høie Alder, saa og til deres og Børns Sundhed og Styrke; men man maa da og antage, at de have levet Lydske indtil de gistede sig, thi ellers vilde det ikke have hiulpet. Sædvane, og Tanke at dette bidrog til et langt og sundt Liv, haver uden Tvivl frembragt denne Skik; thi Mangel og Høihed kunde ikke gjøre det, da hverken Folkemængde eller Overdaad endda var stor. Herved erindrer jeg mig Taciti Ord om de gamle Lydske: *Sera juvenum Venus.*

Da Isaa sendte Jakob fra sig, erindrede han ham atter om, at det Land, som
B 2 han

(11) I Mos. B. 27.

han var fremmed i, havde Gud givet Abrahams, og det skulde engang blive hans og hans Afkomms. Saaledes opfoddes denne Slægt i den faste Tanke, det Haab og den Lyst til Canaan, hvilket ei heller siden lidet bidrog til dets Erobring. Saaledes haabede Rom at blive Herre af Verden, paa en Tid, da den neppe kunde beskytte sig imod sine Naboer. Men just denne Forvisning, just denne Enthusiasmus, gjorde den til Verdens Herre. Saadanne Midler betiener Gud sig af, naar han i Verdens Regiering vil have visse Ting udrettet. Rom troede og, at Drakler, at Gudsdomme, havde lovet dette; den troede falsk, men Virkningen blev den samme. Isaaq forbød ogsaa sin Søn, at tage en Hustru af Canaan. Den sande Lære om een eeneste Gud kunde let have undergaaet, naar den Slægt, som fornemmeligen skulde bevare den, havde indladt sig i Egteskab med afgudiske Qvinder. Dette Forbud gjorde saadan Virkning paa Esau, at han, foruden sine tvende Cananæiske Qvinder, tog ogsaa Ismaels Dotter til Hustru.

Wgte; hvoraf man maa slutte, at Ismaeliterne dyrkede da een eeneste Gud. Af det Jakob reiste saa eene, maa man ikke slutte sig til Isaaks Armod, eller til en alt for stor Lævelighed paa de Lider; thi Isaak var en rig Mand, og Eliezer blev længe forhen udsendt med mange Folk; men Jakobs Flugt skulde skee hemmelig, af Frygt for Esau. Ligesom Jakob salvede en Steen med Olie, den sande Gud til Ære, saa gjorde og Hedningerne det til deres Guders Ære; og var det saa almindeligt, at Arnobius (12) vidner, at den ret Gudelige iblant dem gik aldrig forbi nogen saadan Steen, uden at iagttage det, saa at de tilsidst bleve gandske glatte. Uden al Tvivl har denne Skik allerede været i Brug længe for Jakob, og været en Deel af de Skikke, som vedkom Madoffer, og en Art af Libation. De Stene, Damascius i Isidori Levnet (13) taler om i Syrien, og kalder Betulier, som han tillægger en Slags overnaturlig

B 3

Kraft,

(12) L. I. p. 22.

(13) apud Photium Cod. 242. col. 1064.

Kraft, have maaskee Navn af denne Steen, kaldet Bethel 3: Herrens Huus, og saaet Ord for en besynderlig Kraft, fordi Jakob havde her en besynderlig Drøm; en Sag, som dog Tidens Længde og den mundtlige Overlevering haver meget fordærvet. Jakob gjorde da og et Løfte til Gud, hvilket viser den Skiks Velde, som opkom af Eensfoldighed; og lover han at ville ansee Jehova for sin Gud, saafremt alting gaaer ham efter Dnske. Fremdeles siger han, at den Steen skal være et Guds Huus, og at han vil give til Gud tiende Deelen af alt det, Gud gav ham. Dette viser, at han har villet anvende det til en vis offentlig Gudstjeneste; thi det allene var i gamle Dage at give Gud noget; og saadant skeede ved Ofringer, maaskee ogsaa derhos paa nogen anden os nu ubekendt Maade, saasom at indvie visse Ting til Gud, hvilke da ikke maatte bruges, men døe af sig selv (14). En Skif, som var meget giængs iblant Hedningerne.

Hvor

(14) 1 Mos. 3. 28.

Hvor vigtige Brønde da vare i de østlige Lande, lige saavel som nu, kan sees deraf, at den, Jakob kom til, var tildækket med en stor Steen, baade fordi den ikke skulde fyldes med Sand eller anden Ureenhed, saa og fordi Vandet ei skulde bedærves, naar Solen skinte paa det. Af de mange Hiorde, som samledes der for at vandes, sees og, at det da var brugeligt, at saadan Brønd var tilfælles for en heel Bye. Fortrolig Dmgang har da været brugelig; thi nær Slægt knste hverandre, endskjønt de aldrig havde seet hinanden tilforn. Skrift maa endda neppe have været til, eftersom Jakob fik intet Brev med sig fra sine Forældre, og det, som endda er underligere, intet Teg; og dog troede Laban hans Sigende, hvilket viser, at Bedragerie haver været sielden. Den gamle Tids Ærlighed fremskinner og deri, at Jakob tiente af Kiærlighed til Rachel i syv Aar, for at faae hende til Kone, en Gierning, som ei saa let skal findes Mage til, uden i Ridder-tidene; thi det er ikkun i eenfoldige og grove

Lider, at Trofasthed haver ret Stæd, desvære! Bryllupper ere da ogsaa blevne forrettede med Høitidelighed; thi Laban gjorde et Gæstebud, og bød alle Mænd i Byen Haran tilfammen; og hvad er billigere, end at glæde sig paa Livets glædeligste Dag, og at meddeele den Glæde til andre? thi jeg er vis paa, at de gode Mænd ei have siddet og maabet, som vi nu omstunder, Tak være vore slebne Sæder! Men at Jakob blev bedraget, og maatte tage til Takke med Lea i Stædet for Rachel, det gior noget Skaar i Ærligheden af de Lider; men jeg paastaer ikke heller, at alle altid vare ærlige. Da det er endnu brugeligt i Østerlandene, at Mandfolk sidde ved Bryllupper i et Kammer, Fruentimret i et andet, at Bruden haver et Slør over sig, og at der er mørkt i Brudekammeret; saa er det let at fatte, hvorledes Jakob kunde tage feil. Laban fremsførte ellers til sin Undskyldning, at det var ikke Skik i deres Land, at gifte den yngste bort ferend den ældste. Og da denne Skik haver været i mange Lande, og

mange

mange Forældre ansee det endnu for en Regel; saa kan det noget tiene til at undskyldde Laban. At der maatte være en Uge imellem begge Bryllupper, var vel baade for at unde Lea nogen Glæde, saa og fordi det har været brugeligt, som i de fleste Lande, hvor Polygamie gaaer i Svang, at hver Kone har havt sin Uge (15).

Det var et rart Syn at see en Mand have tvende Søstre, i det mindste forekommer det ei forhen i Skriften, hvorvel man siden finder det undertiden i Folkenes Aarbooger. Men som det gav Anledning til megen Riv imellem Søstrene, og foraarsagede Jakob megen Bekymring og Ulykke; saa var det Aarsag, hvi Moses siden forbed, at ingen maatte tage sin Kones Søster, imedens hun endnu levede; thi endda var man ikke faldet paa, at det var Synd at øgte to Søstre efter hinanden. Som nu Rachel ingen Børn fik, saa greb hun til Særø Middel, nevnlig at lade sin Mand ligge hos sin Tjenestepige, og at de

B 5   Børn,

Børn, hun fødte, skulde ansees for hendes egne; hvorved den besynderlige Talemaade bruges, at hun skulde føde over hendes Knæ, det er at sige, at Barnet skulde, saa snart det var fød, sættes paa Rachels Knæ, hvilket var det samme, som hun høitideligen erkjendte det for sit. En Skik, som har været brugelig hos mange Folk; thi, naar det ikke blev opløstet og sat paa Faderens Knæ, hos Græker og Romere, saa var det det samme, som han ikke tilegnede sig det, eller skjøttede om det, og da blev det udsat, eller bortkastet. Denne Skik kaldtes hos vore Nordiske Forsædte at Knæesætte, og brugtes ei allene med egne, men og med antagne Børn. Det er ellers forunderligt og fornøieligt at lægge Mærke til, med hvor stor Attraae de Tidens Fruentimmer ønskede sig Børn; thi endda elskte de deres Mænd, endda havde de ikke lært at fordrive Fostre, men de fulgte den pure uskyldige Natur. Iblant de Kornarter, som da dyrkedes, nævnes Hvede, hvilket er et af de ældste Sædeslags, ligesom det og er det ypperste. Men
 hvad

hvad Dudaïm er, stride Fortolkerne om; men rart maa det have været i de Lande, siden Rachel var saa begiærlig derefter. Michaëlis (15) holder det for Alrun. De Ord Lea siger, da hun fødte sin femte Søn: Gud haver givet mig Søn, fordi jeg gav min Mand min Tienestepige, vise ret en inderlig og stor Hjertets Eensfoldighed; men hvor saligt dog, at hense alle Ting til Gud, som dog i sig selv er og bliver den rette Kilde til alle Ting, thi i ham ere, leve og røres vi! Hvor øde da de Lande have været, og mest lagte ud til Græsgange, kan sees deraf, at een eeneste Mand, som Laban, hvilken ikke synes at have været af de mægtigste i Staden Haran, kunde deele sine Hiorder i Hobe, og lade tre Dages Reise imellem hver; og heraf slutter jeg, at Græsgangene have været vidtloftige og almindelige, hvilket de endnu ere i de Lande, hvor Bedouiner, Curder, Turkmaner, vanke om med deres Dvæg. Vil man troe Haller, at Indbildningskraften af Modre virker aldeles intet

(15) Uebers. d. alt. Test. T. 2. p. 135.

intet paa Fostrene; saa kan den Naade, Jakob brugte for at faae spraglet Dvæg, aldeles ikke have virket uden Mirakel; og til saadant at trøe giver Moses ikke mindste Anledning, da han taler derom som en blot naturlig Sag, i det mindste paa dette Sted, hvorvel Gud siden kom imellem. Men hvor stor Mand Haller end er, og hvor mange ikke foragtelige Grunde han end har for sig, saa beviser dog Erfarenheden, hvor vanskeligt det er at afgjøre noget i Naturlæren, helst i den Deel om Avlingen; thi de Ting, som man haver anseet for reent afgjorte, smaa Dyr i Sæden, Æg, Æggestofke, ere siden blevne deels giorte vakkende, deels giendrevne. Hvor urnggelige historiske Beviser findes, der bør de ikke tvivles paa. Thi Jakob saae vel, om Faarene fødte sorte eller spraglede Lam; han vidste og med sig selv, at han havde lagt Kieppene, og at han havde lagt dem i den Hensigt, at de skulde virke paa Faarenes Indbildning; altsaa har Jakob selv troet, at dette var mueligt. Om nu de spraglede Lam have været en Følge heraf, det er en anden

anden Sag. Vist er det, at den Lære om Indbildningens Kraft i dette Sag har vedvaret indtil denne Dag. (16)

Hvor vidt Afguderiet da strakte sig, og at man allerede havde Billeder, sees deraf, at Rachel stjal sin Faders Guder, og det uden Tvivl, fordi hun var smittet af den vrang Mening, hun fra Barnsbeen havde indfuet i sin Faders Huus; thi man sees, at Jakobs Slægt haver i en rum Tid efter dyrket dem (17). Da nu Jakob selv dyrkede den eeneste sande Gud, saa sees heraf, hvor mægtig Bane og Fordom er. Forligelighed i Religion har da og maattet være overmaade meget stor; thi man finder ikke, at Jakob har i mindste Maade bebreidet Laban hans vrang Troe, tværtimod han er gandske villig til at give Laban sine Afguder tilbage, ja siger endog, at de af hans Folk skulle døe, hos hvilke de findes; hvilket sidste ogsaa viser, at Huusfædrene endda udøvede kongelig Myndighed.

Diffe

(16) I Mos. B. 30.

(17) Ibid. c. 35, v. 2.

Disse Billeder maae ellers have været meget
 smaae, siden Rachel kunde skule dem i Ka-
 meelkloven. Jakob og Laban opreiste, til
 Tegn paa den Fred og Forbund de indginge
 sammer, ikkun en raae Steen, som, tilligemed
 mange andre Stader, viser, at Skrift endda
 ikke var opfundet; og findes dertil ikke mindste
 Spor, ser i Josephs Historie udi Egypten.
 Alt dette viser en overmaade høi Alder og
 eenfoldig Levemaade, og beviser, at første
 Mose Bog er meget gammel, og uden Tvivl
 skrevet af den, hvis Navn den bærer; thi ellers
 vidste man ei hvem Autor var, og en yngre
 end Moses tillader Indholden ei vel at falde
 paa; man finder heller ingen i disse ældgamle
 Tider saa beqvem til at skrive den, som Mo-
 ses. Heel mærkeligen kaldes den, som aaben-
 baredede sig i Drømme for Jakob, og befalede
 ham at vende tilbage til Canaan, snart
 Gud, snart en Guds Engel. Saafrømt vi
 havde en ordentlig jødiske Theologie fra de Ti-
 der, saa skulde vi let finde Rede heri; nu sy-
 nes dette temmelig mørkt, med mindre man
 tager

tager Begreber til Hielp af senere Tider. Og da synes det, at Patriarcherne have allerede havt Begreb om mere end een i Guddommen, og fornemmelig om den, som siden i Tiden blev et Menneſke. Og ſkulde jeg næſten holde for, at det er ham, ſom i det gamle Teſtamente haver viiſt ſig i menneſkelig Skikkelse, for derved at vønne Menneſkerne efterhaanden til den ſtore Hemmelighed, at Gud ſkulde engang virkelig bliue Menneſke. Overalt er intet viſſere, end, da Menneſkerne i Verdens Barndom vare Børn, ſaa har Gud behandlet dem ſom Børn, og førſt efterhaanden givet dem ſin Villie klarere og klarere tilkiende. Da Laban ſværges ved Abrahams og Nachors Guder; ſaa viſer dette, at Abraham haver dyrket Afguder, førend han drog til Canaan (18). Samme Mangel af en ordentlig Theologie fra de Tider yttres ſig ogſaa deri, at der ſom ofteſt tales i førſte Moſe Bog om Englers Aabenbarelse, deels i Dromme, deels vaagende, og dog paa intet Stød beſkrives

(18) 1 Moſ. 8. 31.

ves, i hvad Skikkelse disse Engler viste sig, og
 hvorledes Menneskerne da forestilte sig dem,
 saa de kunde kiende at de vare Engler. Men da
 man af Beskrivelsen over Salomons Tempel,
 som og hos Ezechiel, finder, at Cherubim fore-
 stilledes med Vinger; saa er det rimeligt, at
 dette Begreb haver allerede hersket i Jakobs
 og ældre Tider, thi paa den Maade kunde
 Englernes Hurtighed best udtrykkes. Og, som
 Mennesket kiender ingen fuldkomnere Skab-
 ning end sin egen; saa har man uden Tvivl
 forestillet sig Engler, som Mennesker med
 Vinger, og Gud rimeligen ogsaa ladet Engler-
 ne aabenbare sig i den Skikkelse, for derved
 at læmpe sig efter Menneskets Skrøbeligheder.
 Saaledes finder man, at Græker og Romere
 have ogsaa, i Skrifter og i Steen, forestillet
 Vindene og Genier, som Mennesker med
 Vinger. Krigshærene vare endda ikke store;
 Esau drog ud imod sin Broder Jakob med
 400 Mand, i Tanke at stride imod ham; og
 da boede Esau allerede paa Seirs Bierge,
 hvad enten han havde taget dem med Magt
 fra

fra Horiterne, eller de og godvilligen gave ham Lov til at boe iblant sig, hvilket jeg snarere troer, siden han besvogrede sig med dem. Imidlertid maa han endda ei have fuldkommen boet der, siden han efter sin Broder Jakobs Tilbagekomst til Canaan først siges at være flittet did (19). At Hiordene have da været meget anseelige, og at Jakob haver lagt sig noget reiskaffent til gode hos Laban, sees deraf, at Jakob vilde give sin Broder 200 Gedder, 20 Bulke, 200 Faar, 20 Bødre, 30 Kameler, som gave Die, og deres Føl, 40 Køer, 10 Dren, 20 Aseninder, og 10 Føl. Udi hvilken Fortegnelse det er mærkeligt, at Heste ej forekomme; og lader det, at Syrien, Canaan og Mesopotamien, ei haver havt indfødde Heste og Stutterier, førend Salomon førde Heste fra Egypten, hvilket Land, tilligemed Medien, som Polybius vidner (20), synes at have været de rette Lande for Heste udi Øster. De Ord, som skulde siges til

E Esau,

(19) I Mos. B. 36. v. 6.

(20) L. 5. c. 44. p. 541.

Esau, nevnlig at Jakob kaldte ham sin Herre, vare neppe blotte Høfligheds-Ord, som nu omstunder, der intet betyde; da i de gamle Tider stælden nogen kaldtes en Herre uden af sine Trælle; en Skik, som varede længe ved. Og derfor var det en af de høieste, og tillige med forargeligste, Titler, som de Romerske Keisere tiltog sig, at de kaldte sig Herrers; thi denne Titel var i sær tilegnet Guderne, og derved viiste de, at de ansaae alle deres Under-saatter for deres Trælle. Alt Verden da endnu haver været i en raæ og udhyrket Tilstand, hvilket viser dens Nyhed i Henseende til Menneske-Slægten, kan sees deraf, at Jakob med Slægt gif over det Vand Jakob, saasom der ingen Broe var; og erindrer jeg mig ikke at have læst i det hele gamle Testamente om nogen Broe. Hvorfore jeg er af den Tanke, at Broen i Babylon, som Herodotus omtaler (21), er den første Broe; thi vel beskriver han den som et Vidunder, og lader det og, at den haver været temmelig lang; men med

alt

(21) L. I. c. 186. p. 77.

alt det var den saa simpel, at den ikke allene ingen Hvælving havde, men endog, at der ikkun laae løse Bræder fra den ene Pille e til den anden, hvilke man borttog om Natten; saa man havde ikke engang da nogen Maade at befæste dem paa Pillere. Hvad den Kamp angaaer imellem Jakob og Gud, som lod sig see i menneskelig Skikkelse, og udi hvilken Jakob vel fik Overhaand, men blev halt paa den ene Lænd, da finder jeg paa intet Stæd Mage til den i den gardske Historie; og tænker jeg, at det haver været en Forestilling Jakob haver havt i Dromme, udi hvilken han ved den hæftige Bevægelse haver forstrakt den ene Seene. Denne Udtydning bekræftes derved, at Kampen gif for sig om Natten. Hvorom alting er, saa fik han ved denne Leilighed et nyt Navn, nemlig Israel, efter hvilket hans Afkom ogsaa blev kaldet. Til Beviis paa Tildragelsens Rigtighed anføres, at Israelliterne aldrig siden aade Spændeseenen paa Hofsteskæalen af noget Dyr (22).

C 2

Det

Det er en mærkelig Anmærkning, som Lord Kaine gjør (23), at Moses skriver sin Historie meget i Samtaler, saa at han endog lader Gud selv ofte være en af de Talende; en Maade, siger bemeldte Lord, som brugtes saa længe den historiske kunstige Skrivemaade ei ret var opfundet; en Maade, som derhos giver megen Behagelighed og Troværdighed til Historien, helst naar Samtalerne ere rigtige, eller i det mindste passende paa Tiderne, Personerne og Omstændighederne. De kunstige Grækske og Romerske Historieskrivere derimod forlode de korte Samtaler, hvorimod de indførte lange Taler; hvorvel Herodotus haver endda mange af de første, og Thucydides en saadan meget lang imellem Athenienserne og Melienserne. Begge Maader give Historien Liv, og gjøre den til en Handling; hvorimod de nyeste Historieskrivere have reent forladt den, menende derved at give Historien mere Værdighed, som de i sær sege at forege ved deres egne indstræede mange og rige Betænk.

tænkninger, hvilke de Gamle derimod indflettede i Talerne. Men de Nyere have snarere herved indført Magerhed, Riedsommelighed, og Utilforladelighed, ved altid selv at tale, og ved at gjøre alting for eenformig. Hvorfore ogsaa de Nyeres Romaner ere langt behageligere at læse, end deres Historier; thi i Romaner lade de Personerne selv handle og tale. Dog have de Nyere vedligeholdt Samtaler i Memoires, og tildeels i vidtloftige Levnets-Beskrivelser. Den store Thuanus haver ogsaa ofte indført Samtaler og Taler. Behageligheden af vore Islandske Skribenter, og af endeel andre Skribenter i Middeltalderen, bestaaer ogsaa fornemmeligen deri, at de lade Personerne selv handle og tale; hvilket ei allene giver en behagelig Afverling, men endogsaa sætter en tilbage i de Tider, da Tingene have tildraget sig.

At bukke dybt har været længe brugeligt i Østerlandene, ja endog at bukke lige til Jorden; thi et slavisk Væsen haver stedse hersket der. Saaledes bukkede Jakob syv gange

for Esau, og kaldte ham sin Herre. Underligt er det, at han lod baade sine Koner og sine Børn, som endda vare smaae, gaae til Guds den lange Bei fra Mesopotamien til Canaan, og at de ikke sadde enten paa Kameleterne eller Asnerne. Udi Succoth bygde han sig et Huus, det første jeg finder nævnet; thi ellers boede de i Hytter, Tælte og Pauluner. Der bygde han og Hytter til Dvæget, venteligen fordi det skulde hvile ud efter den lange Bei; thi ellers gif det gemeenligen paa aaben Mark. Sølv maa paa de Tider ikke have været saa meget rart, siden han gav hundrede Sølvpenge for den Alger, han bygde sit Paulun paa; dog haver det vist ei været myn- tet Sølv, men ikkun afflippede Sølvstykker, som bleve veiede. (24). Af den gruelige Til- dragelse med Dina sees: At den Brug stod ved, at give Morgengave for sin Hustrue til hendes Fader, ja Brødre: At, endskiont Ja- kob, og venteligen flere, havde Lov til at drage om i Landet med deres Dvæg, saa vare de
dog

(24) I Mos. B. 33.

dog noget indskrænkede; thi Hemor tilbød dem nu fuldkommen Frihed at boe, handle, og købe Eiendomme, naar de vilde give Dina til hans Son: At over Heviterne regierede da en kaldet Landsherre; hvoraf jeg slutter, at det Folk haver endda ingen Konge havt; thi ellers havde Hemor vel ei kunnet give Israelliterne saa store Friheder: At der da allerede var opkommet saa stor Forskial og Had imellem Folkene ved Religionernes Adskillighed, at Jakobs Sønner reent ud gave tilkiende, at de havde en Vederstyggelighed til alle dem, der bare Forhud, og ikke vilde give deres Søster til Sichem, s  r han og alt hans Folk lod sig omst  re; (her tales ikke om at troe paa een eeneste Gud, som dog Heviterne efter al Anseende da ikke troede paa, men i det St  d havde snarere mange Afguder; thi her tales alle ne herom som en Ceremonie) saa tilig begyndte ufornuftig Had over ligegyldige Ting: Og at der da vare offentlige Sk  ger tilfals. Ingen tænke ellers, at Simeon og Levi allene have ihjelslaget alle vorne Mandspersoner i Staden, og

bortført deres Koner, Børn, Qvæg og Gods; dertil vare de for faa, endskjønt Byen vel haver været liden; nei, de have havt deres Tiunde og Trælle med sig. Af det her tales om Stadsport, maa man slutte, at denne Stad haver havt en Muur om sig, ligesom Sodoma allerede; hvilket var fornødent i de Tider, da der vare saa mange smaae Stater, og derover idelig Ufred og Usikkerhed (25). Endskjønt Jakob selv havde den rette Troe, saa vare dog mange af hans Huusfolk Afgudsdyrkere; hvilket vel er bleven indført ved Labans Døttre, i sær ved Rachel. Da nu Jakob vilde, at de skulde bortkaste dem, saa maatte de først rense sig, og omskifte Klæder, som de der vare besmittede; saa meget havde allerede udvortes Ceremonier taget Overhaand. Disse Billeder vare zirede med Ringe i Ørene; og altsammen nedgrov Jakob under en Eg. Ingen Under dersfore, at hans Afkom, Israelliterne, vilde siden ingen Deel have i noget, som hørte til Afguder, men opbrændte det.

Paa

Paa den Tid tales om en Amme, hvoraf sees, hvor gammel den Skif er, at Fruentimret har heri unddraget sig sine Pligter; hvorvel maa- skee og Nødvendighed kan hertil have givet den første Anledning. Denne Amme blev ellers begravet under en Teg; hvilket viser, at den Skif, at begrave de Døde paa frie Mark, haver længe vedvaret. Mærkeligen siges i en Samtale, som Gud havde atter med Jakob, at han foer op fra ham; thi det er efter det Begreb, at Gud boer i Himlen, og at Himlen er et særskilt Sted oven over Jorden. Heraf slutter jeg og, at de have foresillet sig Gud staaende paa Jorden, imedens Samtalen varede. I den Samtale siges ellers, at Konger skulde stamme fra Jakob, hvilket ogsaa skeede, og viser Guddommeligheden af denne Aabenbaring, og af første Mose Bog; thi udi Moses egen Tid stammede endda ingen Konger fra Jakob, med mindre man vilde nægte, at Moses havde skrevet denne Bog; hvilket vilde falde heel tungt at bevise, og end mere, hvo der da var Autor, og naar

den var skrevet. Ved denne Leilighed oprettede Jakob atter et Kiendetegn af Steen, og overførte det med Drikoffer (Libamenta) og Olie, og kaldte Stædet igien Beth-El; hvilket og bekræfter det forhen sagde om Betuliernes. At Tilstanden da var temmeligen sleben, sees deraf, at der da allerede vare Jordemødre. At man da og haver tilegnet Mennesket tvende Parter, Siæl og Legeme, adskillige fra hinanden; at man haver anseet Døden for at bestaae deri, at Siælen foer ud fra Legemet; ja at man haver troet Siælen at blive ved; bekræftes ved de Ord, som bruges i Anledning af Rachels Død: hendes Siæl foer ud; og at de ikke have troet, at den adspredtes i Luften, bekræftes derved, at Gud selv siges i Skabningen at have blæst en levende Aand ind i Mennesket (26). At der er hengaaet en temmelig Tid imellem Jakob, og da første Mose Bog blev skrevet, kan sees deraf, at en vis By hedte, da Jakob levede, Ephrath, men, da første Mose Bog blev skrevet, Bethlehem; og

saa=

(26) I Mos. B. 2. v. 7.

saadanne Ting forekomme ofte i Moses Skrifter. Men heraf maa man ikke slutte, at de ere skrevne af Moses; thi, hvad denne Begivenhed i sær angaaer, da er fra den til Moses 250 Aar, en Tid mere end lang nok for at forandre en Byes Navn. Det samme maa og siges derom, at Rachels Grav endnu kiendtes i Skribentens Tid. Da Menneſkerne allerede ved Babel bygde et Taarn; saa er det ingen Under, at man nu finder det Taarn Eder. Forbudne Led i Egtteskab have da allerede været; thi det lastes, at Ruben laae hos sin Faders Medhustrue Bilha, maaskee ogsaa deels derfor, at hun var gift, og at Faderen endda levede. Den Talemaade, at Isaa blew samlet til sine Folk, synes og at vise Siælens Udødelighed; thi den kan først med ret Grund bruges, naar den Troe er, at de Ufdødes Siæle have Omgang sammen (27).

I denne Tidsalder har uden Tvivl Afguderiet taget meget Overhaand i Egypten;

saa-

(27) I Mos. B. 35.

saasom det allerede var giængs der, da Joseph blev Minister. Diodorus (28) siger, at de ældste Mennesker, da de i Ægypten saae med Forundring Himlen over sig, troede, at der vare tvende evige og første Guder, nemlig Solen og Maanen, hvoraf de kaldte den første Osiris, og den anden Isis, og det begge med Grund; saasom det første bemærker paa Ægyptisk den Mangesiede, fordi dens Straaler oplyse alle Ting; og det andet betyder den Gamle, hvilket Navn er den tillagt, fordi den evig fødes. Og at disse himmelske Lys, samt den hele Natur, hvilken ogsaa ofte blev betegnet ved Isis og Osiris, have givet første Anledning til Afguderie i Ægypten, har Jablonsky uovervindelig vist i Pantheon. Derfor stod ogsaa Isis's Billede i Bubaste bedækket med et Slør, og Paaskrift: Ingen haver endnu opdækket mit Slør; for derved at give tilkiende, at ingen kan trænge ind i Naturens inderste Hemmeligheder; en Sætning,

(28) L. I. c. II. p. 14. 15. c. 15. p. 19. c. 27.
P. 31. c. 43. p. 53. c. 45. p. 54.

ning, som forudsætter megen Indsigt hos de Ægyptiske Præster. Og som Maanen i sin Af- og Tiltagelse synes at have Horn, saa var derfor Koen helliget til den. Og da de tillagde Solen Mand og Jld, og Maanen Bædste og Tørke; saa trøede de, at den hele Natur fuldkommedes og bestyredes ved disse tvende. Derfor haver og Jablonstn viist, at mange af de andre Guder, som Horus, Anubis, Bubaste ic. bemærke ikkun visse Egenheder hos disse tvende store. Og da Zodiacus, og dens Inddeeling i tolv Himmeltegn, er meget gammel, og skriver sig uden Tvivl fra Ægypten, saa vare der og tolv Guder, som kaldtes de Store; en Inddeeling, som Græker og Romere siden fulgte, hvorvel de gave baade Guderne og Himmeltegnene andre Navne end Ægypterne. Og som Nilen er Ægyptens Belgierer, saa ansaae Ægypterne den for Oceanus, og det saa meget mere, som dem fra gammel Tid var indplantet Had til Havet, for derved at holde dem hjemme i deres Land. De meente derfor

fore og, at Guderne vare fødte ved den; hvilket dog ei strakte sig til de to store. Og, som de mærkede, at alt Levende forplantedes paa een Maade; saa blev det mandlige Lem derfor anseet med stor Erbødighed, i mangfoldige Billeder forestillet, omhaaret med stor Høitidelighed, og paa en vis Maade dyrket. Det forestilte efter deres Mening den avlende og virkende Kraft. I den hemmelige Lærdom ansaaes Guderne, af den Aarsag, for at have begge Køn. At formeere Verden blev derfor en Gudstieneste og Pligt. Politiquen, som siden fandt sig vel herved, bestyrkede denne Mening; og fra Egypten af udbredede den sig til Persien, Chaldaea, Grækenland &c. Visse Neger bleve med Tiden afføndrede, for paa en mere udmærket Maade at dyrke den godgjørende og frugtbare Natur, hvilken Syrerne kaldte Benoth, hvoraf Grækerne gjorde deres Venus. Af physiske Grunde bleve visse Dyr indviende til visse Guddomme, Oxen til Osiris og Isis, Bukken til Mendes, og saa videre. Dem

behoede

beboede Guderne paa en mere egentlig
Maade, end andre Ting, og vare de, saa at
sige, deres levende Templer. Heraf flød
den Agt, man beviiste Dyrene. Politiquen
betiente sig og heraf, og satte ved Religionen
et Stærde om de nyttige Dyr. Dren
dyrkede Jorden, Ibis fortærede Slanger,
Katten opaad de mange skadelige Mus.
Man lod sig ei nøie med at dyrke disse Dyr
i levende Live; nei, man opreiste dem og
Billeder efter deres Lignelse, og man begrov
dem i dem. Deraf de mange Billeder med
Hunde-Hoveder, med Ibis-Hoveder ic,
som findes i Mumiernes Grave. Men
hvorvel Religionen var tilfidsst bedækket
med saa mange Høitideligheder og Billeder;
saa forgik den dog ikke reent hos de Wiisere.
Naar Almuen saae i en Slange eller en
Cirkel ikkun den særdeles Gud Eneph, saa
saae Præsterne derimod i dem Billeder af
den ævige og uforanderlige Gud; thi en
Slange lægger sig i en Cirkel. Ved
saaledes at skiule Tingenes sande Mening
for

for den almindelige Hob, funde Præsterne sig vel; de besadde Rigdom, Anseelse, Magt, og kunde lænke Almueen som de vilde. Af deres Orden alleene bleve Kongerne valgte. Med Tiden blev enhver Guddom dyrket mest i visse Egne og Stæder, hvilke derfor ogsaa bleve opkaldte efter dem; og dette foraarsagede siden Uvillie, ja Krig, imellem dem indbyrdes, hvilken endog vedvarede længe, efterat de vare komne under Romersk Herredom, som Juvenalis vidner. De mangfoldige Obelisker, hvoraf Egypten, helst det høie, overalt vrimler, vare oprettede Solen til Ære, og forestilte dens Straaler; bleve og tilsidst en vedtagen Skik i Bygningskonsten, saa at ved hver anseelig Port stode tvende Obelisker. Kobber- og Guld-Bærker skulle efter Diodori Beretning først være opfundne i Thebais, og Vaaben være giorte af disse Metaller til at dræbe Dyr med, samt Redskab til at dyrke Jorden, saa og Gudernes Billeder være blevne giorte af Guld. Til de tvende første Ting er dog

Guld

Guld meget uskicket, og feiler man ikke, om man sætter Jernet i Stædet. Solen og Maanen ansaae de for Sødsfende, der havde gift sig sammen; en Mening, som vore Nordiske Folk ogsaa have havt, og som blev derved sandsynlig, at de meente, for deres Bevægelses Skyld, at levende og aandelige Væsener boede i dem, og fordi de mærkede, at Maanen havde saa nøie Sammenhæng med Solen. Disse tvende fulde og ved deres Størrelse i Dinene, og Stierne bleve ei agtede nær saa meget; baade fordi vi have mindre Nytte af dem, saa og fordi de efter Synet dømtes at være smaae. Moses har og heri læmpet sig efter sin Tids Menneskers Tænkemaade, og ifflun saa løseligen nævnet Stierne i Skabelsens Historie; og han var opdraget i Ægypten. Dette Ægteskab mellem de tvende Sødsfens

de, Solen og Maanen, frembragte den Lov, at en Broder maatte ægte sin Søster; ja end mere, Konen havde efter Loven større Magt end Manden, og han maatte love i alle Ting at adlyde hende. Han forrettede derfor ogsaa al Huusgierning, og sad stedse hjemme, hvorimod hun forrettede de Ting, som vare uden for Huset. Dog vare Mændene allene Konger, Præster, Soldater. Men af den Aarsag vare og Ægypterne sjælden gode Soldater. Og denne idelige Hiemmesidden maa man tilskrive, hvi Ægypternes Hovedskaller bleve paa Balpladsen efter Slaget med Cambyses fundne møre, og Persernes derimod haarde, som Herodotus skriver. Heel mærkeligen siger Diodorus, at i de ældre Tider komme Kongerne ikke til Regimentet ved Fødselsret, men bleve valgte for en og anden Opfindelse,

findelse, eller Begierning imod Folket. Paa den Tid, da Politiquen ikke var saa vidt drevet, som nu omstunder, og det ene Folk ikke bekymrede sig om, hvad det andet gjorde, kunde dette være got nok. Menes, som bygde Memphis, skal først have opfundet at dyrke Guderne med visse Skikke, hvorved dog Dfringer maae undtages, som ere langt ældre. Han begyndte og at føre Overdaad ind, ved kostbare Borde, Senge, og Tapeter.

I denne Tidspunkt have uden Tvivl, efter Bignoles Mening, de Amalekitiske Hyrder indtaget Egypten, og en Tid behersket det; men ere ogsaa i den blevne udjagede. Og derfor havde maaskee Egypterne i Jakobs Tid saadan Affkye for Hyrder; thi Dyrenes Tilbedelse var vel endda ikke kommet i fuld Flor. Disse Amalekiter have uden Tvivl gravet den Bucoliske Arm af Nilen, som,

efter Herodotus (29), var giort ved Kunst. Og dette Indfald har uden Tvivl opvakt hos dem det store Had imod Fremmede, saa at ingen Egypter vilde kysse en Græker, eller betiene sig af hans Kniv, Sped eller Potte, eller spise Kød, som var skaaret med en Grækisk Kniv; hvorvel Herodotus giver denne Aarsag herfor, at det skeede, fordi Egypterne dyrkede Køer frem for alle Dyr, (og Grækerne derimod gjorde sig ingen Betænkning over at spise dem). Det er mærkeligt, at de gamle Folk havde meget forskellige Sæder, hvilket foraarsagede, at de hadede hinanden; og troer jeg rette Aarsag hertil at have været, at de længe have boet adskilte fra hinanden, og ethvert, efter sit Lands Beskaffenhed og Himmelsegn, maattet meest tænke paa det Nødvendige, og at

over:

overvinde de store Besværligheder, som udyrkede og med Skov bevorte, og med Moradser opfyldte, Lande forarsagede dem. Deraf kommer vel og en vis Slags Tungsin- dighed og Grusomhed, som man saa ofte bliver vaer hos dem; hvilken tilsidst befestes ved Banen, blev til en Skik, fik Reli- gionens ærværdige Stempel paa sig, ja blev stadfæstet ved Love. Men ligesom Vanske- lighederne overvundes, Overflod, og deraf flydende Rigdom, Vellyst, Kunster, opkom- me; saa begyndte og et muntert, ja et vildt, Levnet at tage Overhaand, helst i de Lande, hvor den milde Himmelsegn og varme Luft videde Hjertet ud, og letgjorde Blodets Omløb. Heraf opkom en forunderlig Blan- ding af Munterhed, Traurighed, Vellyst, Bittighed, Haardhed, som man bliver vaer hos de fleste gamle Folk. Og i saadan Til-

stand ere endnu Chineser og Japoneser. I de ældre Tider finder man derfor, at Ægypterne have ofret Mennesker, indtil en af deres Konger forbød det, og lod i deres Sted ofre Billeder i menneskelig Skikkelse. Ovenmeldte Menes skal og have anlagt Dæmninger ved Memphis i Nilen, og derved tvunget Floden til at flyde en anden Wei; ved hvilken Dæmning han kunde lade Vandet udflyde, naar han vilde. Saa forstaaer jeg Herodotus; thi Stedet er mærkt. Og findes der endnu ved Cairo, ei langt fra Memphis, baade Dæmning og Canal, hvorved man kan lade Vandet falde og stige. Og som Ægyptens Lykke og Frugtbarhed beroer paa Nilen, saa er det meget rimeligt, at Ægypterne have tiligen søgt at betiene sig af den.

Chaldaerne, det andet berømte Folk i gamle Tider, havde et Land, som det ikke heller, eller i det mindste sjælden, regnede i, ligesom i Egypten, men Euphrat vandede det og, ligesom Nilen det andet. Dog behøvedes hertil mere Kunst; til hvilken Ende det var igiennemskaaet med ntallige Kanaler, ligesom Egypten, hvoraf den største kunde bære Skibe, og gif fra Euphrat til Tigris. Og herved blev det og saa skicket til at frembringe Korn, at det ofte bar to hundrede Fold, ja paa nogle Stæder tre hundrede. I saadan Overflod vorte Hvede, Byg, Hirse, Sesam, der; men derimod aldeles ingen Træfrugt uden Dadler, hvoraf de lavede sig Brød, Biin og Honning (30). Mærkeligt er det, at Dadler ere endnu alt i alt for mange Folk der i Egnen ved

D 4

Basso

(30) Herodotus L. I. c. 193. 200.

Bassora, iblant andre for de saa kaldte
 Johannis=Christne. De boe under Palme=
 træerne, nære og klæde sig af dem. Naar
 de have dem, behøve de intet andet i Verden,
 og ønske sig intet andet. Uvidenhed gjør
 dem lykkelige, og de øve det, som Philoso=
 pherne tale om. Iblant Chaldæerne vare
 tre Stammer, som levede allene af Fisk,
 hvilken de tørrede ved Solen, og derpaa
 stødte i en Morter, hvorefter nogle gjorde
 Kager af dem, og andre derimod stegte dem
 som Brød. Og saadanne Ichthyophagi ere
 endnu til i Finmarken, Island, Nordlan=
 dene, og paa mange Der i Sydsøen, hvilke
 hverken spise Brød eller Salt. Dog ere de
 trende første nu ved eengang blevne vante
 til Brød, hvilket er ilde; thi da Korn
 ikke voxer, og neppe kan voxer, til retskaffen
 Modenhed i deres Land, saa er Brød en

Døer

Overdaad for dem, og gior dem fattige, da de maae kiobe det af Fremmede, ja sætter dem i Fare for at hungre ihjel, naar de mangle det.

Om Æthiopierne skriver Diodorus (31), at de ansees for af alle Menneſker at være de ældſte, og at det er unægteligt, at de ere indfødde. Hvorvel nu dette ſidſte ingenlunde kan beſtaae, eſter den Viſhed vi have, at alle Menneſker ſtamme fra eet Par; ſaa bevifer dette dog ſaa meget, at Æthiopien er bleven meget tilig beboet. De ſelv paaſtode, at Gudernes Dyrkeſe, Ofringers Høitidelighed, og offentlige Samlinger og Omgange til Gudernes Ære, være forſt opkomne hos dem. Til Beviis anferes det berømte Vers hos Homerus i Ilias, at Jupiter og alle Guder ginge til Giæſt i

D 5

Æthio:

(31) L. 3. c. 2. P. 174. c. 3.

Ethiopien. Der ere ogsaa endeel Grunde
 for den Mening, at Egypten er bleven
 beboet fra Ethiopien af, helst naar man
 antager, at Delta er et Tilkast af Nilen; og
 synes Thebais, eller det høie Egypten, at
 have i de ældste Tider været beboet af Ethio-
 pier. Vist er det, at dette Folk er fra de
 ældste Tider enten ikke bleven angrebet, eller
 dog uden Fremgang; hvilket samme ogsaa
 gælder om Arabien, i Henseende til den største
 Deel deraf, og til den længste Tid. Til
 Bæviis anføres og, at Ethiopierne ansaae,
 ligesom Egyptianerne, deres Konger for Guder,
 og anvendte stor Flid paa Begravelser.
 Egyptianerne skulde og have af dem lært at giøre
 Billeder, samt faaet Bogstaver, hvilke
 Præsterne i Egypten holdte som en stor
 Hemmelighed, og derfor kaldtes de hellige;
 hvorimod alle Ethiopier uden Forskiæl
 betiente

betiente sig af de selysamme. Præsternes Sælskaber vare og hos begge Folk inddeelte i de samme Ordener. De vare indviede til Reenhed og Hellighed, og ragede overalt, og iførte lange linnede Klæder. Det Scepter, de havde i Haanden, lignede en Plov; hvorved disse gamle Folk vilde give tilkiende Agerdyrkingens Nytte, og at den er Staternes Støtte; thi et Scepter var en Stav. Kongerne bare ogsaa dette, og havde høie Huer paa Hovedet, som oventil vare runde og platte, dog ophviiede, og om hvilke Slangar vare vundne.

I dette Tidsrum er og uden Tvivl den store Vandflod skeet i Grækenland, som efter Dguges, Konge i Boeotien, kaldes den Dgugiske. Uden Tvivl er det den samme Diodorus (32) saaledes beskriver:

Samo-

(32) L. 5. c. 47. p. 369.

Samothracierne berette, at hos dem haver en overmaade stor Vandflod tildraget sig, længe førend alle andre Vandfloder; thi først brød Vandet ind igiennem det Eyaeniske Sund, eller Bosphorus, og ind i Propontis, og siden igiennem Helleponten ind i Middelhavet; og havde intet af disse tvende Sund været forhen. Og skeede denne Vandflod ved det Pontus var en indelukket Søe, som blev forshldt ved den Mængde Vandfloderne førte til den; saa at den derfor maatte løbe over. En stor Deel af Asiens Strandkant blev da nedstunket, saa og meget af Samothraciens flade Marker. Derfor have og Fiskere i senere Tider med deres Garn trukket op Capitaler af Pillere, som ere Tegn efter de forstyrrede Byer. (Er dette rigtigt, og skal det henses til saa gammel Tid; saa maae Kunstnerne tiligen have været

været i Flor hos de Folk; hvorefter er dog intet sikkert Tegn hos andre Folk fra den Tid.) De overblevne Samothracier flyede til de høieste Bierge, og gjorde Løster til deres fædrene Guder; og som Faren gik over, saa opsatte de allevegne Altære og Grændsetegn til Beviis, hvor vidt Floden havde gaaet, og til Vidner om deres Frelse; og paa disse Altære ofrede de endnu i Diodori Tid. I gamle Dage skal denne De have havt sit eget Sprog, og meget deraf være bleven ved Magt i deres Gudsdyrkelse.

